



**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Uppsökande verksamhet *Ref* för cirkelstudier inom vuxenutbildningen

Delbetänkande avgivet av
kommittén för försöksverksamhet
med vuxenutbildning

Stockholm 1972

1972:19

SOU





Statens offentliga utredningar
1972:19
Utbildningsdepartementet

Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen

Delbetänkande avgivet av kommittén för
försöksverksamhet med vuxenutbildning
FÖVUX
Stockholm 1972

Uppsala universitet
Bibliotek
För information

Uppsökande
verksamhet för
citikelstudier inom
vuxenutbildningen

Uppsökande avseende
förskottsbetalning
FOLIX
sid 10/10 1977

Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Kungl. Maj:t bemyndigade den 23 januari 1970 statsrådet Moberg att tillkalla åtta sakkunniga med uppgift att bedriva försöksverksamhet med viss vuxenutbildning.

Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades den 6 februari 1970 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagen f. d. förvaltningschefen Sven Ekström, utbildningsintendenten i Svenska industrijänstemannaförbundet Evert Brandgård, direktörsassistenten i Svenska arbetsgivareföreningen Margareta Dahlgren, departementssekreteraren i utbildningsdepartementet Berndt Johansson, studierektorn i Arbetarnas bildningsförbund Inge Johansson, sekreteraren i Landsorganisationen i Sverige Henry Persson, kanslirådet i finansdepartementet numera avdelningschefen i riksrevisionsverket Åke Sanell samt undervisningsrådet i skolöverstyrelsen Gösta Vestlund.

Åt Ekström uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

De sakkunniga har antagit namnet kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX).

Till sekreterare förordnades den 1 april 1970 studiesekreteraren i Svenska kommunalarbetsgivarförbundet Per-Ebbe Persson.

Till biträdande sekreterare förordnades den 1 september 1971 biträdande sekreteraren i kommittén för studiestöd åt vuxna Peter Engberg.

För att såsom experter biträda kommittén tillkallades den 9 oktober 1970 forsknings-

assistenten Solveig Johansson och den 15 februari 1971 redaktionssekreteraren Gunilla Boëthius.

De sakkunniga får härmed överlämna delbetänkandet Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen, som innehåller en redogörelse för det första årets försöksverksamhet. För utvärdering av genomförda åtgärder har kommittén anlitat Sveriges Radios publik- och programforskningsavdelning. Kursuppläggningsen samt genomförandet av studieorganisations- och cirkelledarutbildningen har skett i samarbete med Arbetarnas bildningsförbund. Kommittén har dessutom samrått med arbetsgivare inom den privata och inom den offentliga sektorn samt med lokalavdelningar av Arbetarnas bildningsförbund och Tjänstemännens bildningsverksamhet på försöksorterna.

Kommittén fortsätter sitt arbete. I försöksverksamheten under det andra året, som nu pågår, riktar sig den uppsökande verksamheten

dels på några orter till dem som tidigare avböjt deltagande i FÖVUX,

dels på samma orter till dem som deltagit i försöksverksamheten under det första året, vilka nu erbjuds möjlighet att bedriva fortsatta studier,

dels till anställda inom industrin och sjukvården med s. k. tre- och fyrsift eller komplicerade tjänstgöringsscheman, för

vilka särskilda åtgärder utprövas genom olika utbud och varierad studieorganisation,

dels till hemarbetande kvinnor,
dels till anställda vid skyddade verkstäder.

Stockholm den 9 februari 1972

Sven Ekström

Evert Brandgård *Margareta Dahlgren*

Berndt Johansson *Inge Johansson*

Henry Persson *Åke Sanell*

Gösta Vestlund

/Per-Ebbe Persson

Peter Engberg

Eventuella synpunkter på delbetänkandet kan sändas till

FÖVUX

Svensksundsvägen 17

111 49 STOCKHOLM

Innehåll

<i>Sammanfattning, kommentarer och slutsatser</i>	9	1.2.10 Statlig personalutbildning	25
Sammanfattning	9	1.2.11 Svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet	25
Kommitténs kommentarer och slutsatser	10	1.2.12 Svenska landstingsförbundets utbildningsverksamhet	26
Kapitel 1 <i>Inledning</i>	15	1.2.13 Utbildning inom det privata näringslivet	26
1.1 Utbildningsklyftor och utbildningsbehov	15	1.3 Annan uppsökande verksamhet. Några exempel	27
1.1.1 Mål för vuxenutbildningen	15	1.3.1 ABF:s enkät i januari 1971	27
1.1.2 Utbildningens fördelning	16	1.3.2 TRU:s Lidköpingsförsök	27
1.1.3 Den uppsökande verksamhetens ställning i den överbyggande vuxenutbildningen	16	1.3.3 Kommunalarbetareförbundet och ABF i Skaraborg m. fl.	28
1.1.4 Studieformer och resursbehov	18	1.3.4 ABF i Stockholm	28
1.2 Vuxenutbildningens nuvarande omfattning	18	1.3.5 Uppsökande verksamhet inom den kommunala vuxenutbildningen	29
1.2.1 Kommunal vuxenutbildning	18	1.3.6 Uppsökande verksamhet i bostadsområden	29
1.2.2 Statlig vuxenutbildning	19	1.3.7 Uppsökande verksamhet bland handikappade	29
1.2.3 Folkhögskolor	20	1.3.8 Uppsökande verksamhet inom arbetsmarknadsutbildningen	29
1.2.4 Studieförbund	20	Kapitel 2 <i>Försöksverksamhetens uppläggning och genomförande</i>	30
1.2.5 Kurser i radio och television	21	2.1 Bakgrund	30
1.2.6 Arbetsmarknadsutbildning	22		
1.2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning	22		
1.2.8 Korrespondensundervisning	23		
1.2.9 Facklig utbildning	23		

2.2	Direktiv	30	3.11.4	Förhandsinformationen	57
2.3	Frågeställningar	31	3.11.5	Intresset för försöks- verksamheten	57
2.4	Försöksverksamhetens avgräns- ning	33	3.11.6	Argumenten för att inte gå med	58
2.5	Försöksverksamhetens och ut- värderingens uppläggning	33	3.11.7	Studieorganisations- argument	58
2.6	Praktiska svårigheter att genom- föra vissa utvärderingsmoment	37	3.11.8	Studievillkoren	58
2.7	Undersökningsresultatens rep- resentativitet	37	3.11.9	Ämnesvalet	59
2.8	Utformningen av vissa insatser i försöksverksamheten	37	3.12	Jämförelse med kontrollarbets- platser	59
2.8.1	Studierådgivning	37			
2.8.2	Studiestöd	37	Kapitel 4	<i>Studiecirkelverksamheten</i>	60
2.8.3	Stimulansbidrag	37	4.1	Cirkelsammanskomsternas antal och tid	60
2.8.4	Ersättning till deltagare för förlorad arbetsför- tjänst	37	4.2	Studieplanering för skiftarbe- tande	60
2.8.5	Studieorganisatörsut- bildning	38	4.3	Lokaler	62
2.8.6	Cirkelledarutbildning	38	4.4	Cirkelledare	62
2.9	Tidsplan	38	4.5	Studiematerial	63
2.10	Kostnader för FÖVUX under det första försöksåret	38	4.5.1	Svenska	63
			4.5.2	Engelska	63
			4.5.3	Matematik	64
			4.5.4	Samhällskunskap	64
			4.6	Arbetet i cirkelarna	65
			4.7	Hur det gått för deltagarna att följa kursen	65
Kapitel 3	<i>Den uppsökande verksam- heten</i>	40	4.8	Studierådgivning	66
3.1	Utformning	40	4.9	Studiestöd	66
3.2	Rekryteringsresultat	40	4.10	Hur deltagarnas förväntningar inför studierna uppfyllts	67
3.3	Datainsamling	43	4.11	Frånvaro	75
3.4	Bakgrundsdata om deltagarna	43	4.12	Studieavbrott	77
3.5	Bakgrundsdata om dem som in- te ville delta	47	4.13	Attityder till vuxenutbildning bland deltagarna, studieavbry- tarna och dem som inte ville delta	83
3.6	Ämnen	48			
3.7	Studievillkor	49	Kapitel 5	<i>Synpunkter från represen- tanter för arbetsgivare och fackför- eningar samt från funktionärer i ABF och TBV</i>	84
3.8	Uppgivna orsaker till att vilja delta i FÖVUX	52	5.1	De förberedande kontakterna	84
3.9	Uppgivna orsaker till att inte vilja delta i FÖVUX	53	5.2	Arbetsgivarrepresentanternas synpunkter	84
3.10	Den uppsökande verksamheten avdelning för avdelning på en arbetsplats. Ett exempel	53	5.2.1	Den uppsökande verk- samheten	84
3.11	Synpunkter från studieorga- nisationerna	55	5.2.2	Informationen i försöks- verksamheten	85
3.11.1	Den uppsökande verk- samheten	55			
3.11.2	Arbetsmiljön	55			
3.11.3	Ackordsarbetet och skiftgången	57			

5.2.3	Studier på delad arbets- tid och fritid	85	Bilaga 4	Studieplanering för deltagare med skiftarbete eller oregel- bundna arbetstider under det första försöksåret	103
5.2.4	Stimulansbidraget	86			
5.2.5	Ämnesvalet	86			
5.2.6	Vilka tider som lämpar sig bäst för studier för de anställda på de olika företagen	87		<i>Summary, comments and conclusions in English</i>	106
5.2.7	Önskvärda studieformer	87			
5.2.8	Fortsättning av FÖVUX- studierna	87			
5.2.9	Övrig utbildning på de olika arbetsplatserna . .	88			
5.3	Fackföreningsrepresentanternas synpunkter	88			
5.3.1	Den uppsökande verk- samheten	88			
5.3.2	Informationen i försöks- verksamheten	88			
5.3.3	Studier på delad arbets- tid och fritid	89			
5.3.4	Stimulansbidraget	89			
5.3.5	Ämnesvalet	89			
5.3.6	Önskvärda studieformer	89			
5.4	ABF- och TBV-funktionärernas synpunkter	90			
5.4.1	Kontakterna med företa- gen	90			
5.4.2	Informationen i försöks- verksamheten	90			
5.4.3	Studier på delad arbets- tid och fritid	90			
5.4.4	Stimulansbidraget	90			
5.4.5	Studiestödet	90			
5.4.6	Problem i försöksverk- samheten	91			
5.4.7	Fortsättning av FÖVUX- studierna	91			
Bilaga 1	Skrivelse från LO och ABF med förslag till försöksverk- samhet med vuxenutbildning	93			
Bilaga 2	Sammandrag av remissytt- randen över förslaget från LO och ABF	98			
Bilaga 3	En teoretisk modell för ut- värdering av huvudproblema- tiken	101			

Sammanfattning, kommentarer och slutsatser

Sammanfattning

Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) har till uppgift att genom flexibla studieformer och olika slags studiestimulerande åtgärder försöka nå de vuxna som har kort och bristfällig utbildning och på grund av sociala, psykologiska och geografiska skäl nu inte deltar i vuxenutbildning. Verksamheten bedrivs i form av studiecirklar, dit deltagarna rekryteras genom uppsökande verksamhet. I föreliggande betänkande redogörs för verksamheten under det första försöksåret. Under detta år uppsöktes anställda på arbetsplatser (industrier och vårdinstitutioner) på ett tiotal orter i landet av fackliga studieorganisatörer, som försökte värva dem till studier i något av ämnena svenska, engelska, matematik eller samhällskunskap. Arbetsplatserna representerade arbetsmiljöer av olika slag (tung industri med skiftgång, arbetsplatser som domineras av kvinnlig arbetskraft samt sådana belägna i glesbygd). De uppsökta, som i allmänhet hade sex- eller sjuårig folkskola som enda grundutbildning fick välja vilket ämne de önskade läsa och de kunde dessutom välja mellan olika studievillkor (studier på delad arbetstid och fritid, på fritid med 300 kronor i stimulansbidrag samt på fritid utan stimulansbidrag). Studierna liksom studiematerialen var kostnadsfria. Dessutom utgick studiestöd som ersättning för av studierna betingade extra kostnader för

resor, måltider och barntillsyn. På varje ort startades tolv cirklar, en för varje ämne och studievillkor.

Av de 3 962 personer som kontaktades i den uppsökande verksamheten ville 2 074, dvs. 52 procent delta i studierna. Variationen var emellertid stor mellan de olika orterna, bl. a. beroende på hur stor del av de anställda som uppsöktes. På de orter där studieorganisatörerna av olika skäl endast hade tillfälle att uppsöka en mindre del av de anställda, vände de sig sannolikt i första hand till sådana, som de bedömde som mera benägna att anmäla sig. Därigenom blev andelen intresserade större på dessa orter än på de orter där studieorganisatörerna kontaktade en större del av de anställda, däribland även sådana som kunde bedömas som mindre intresserade av att delta. Bland andra faktorer som inverkade på rekryteringsresultaten kan nämnas studieorganisatörernas olika uppläggning av uppsökandet samt variationen i arbetstider, arbetsmiljöer, förhandsinformation m. m. på de olika orterna.

De som inte var intresserade av att delta nämnde oftast som orsak, att fritiden var alltför dyrbar för att användas till studier, att de hade andra intressen och ville umgås med familjen hellre än att studera samt att de överhuvudtaget var mycket upptagna på sin fritid. Några ansåg också att de var för gamla för att studera.

Av dem som önskade delta i studiecirkarna ville de flesta, 41 procent, läsa engelska i första hand, medan 29 procent önskade läsa matematik, 20 procent svenska och endast 12 procent samhällskunskap i första hand. (Summan överstiger 100 procent beroende på att de uppsökta kunde önska mer än ett ämne i första hand.) De flesta, 64 procent, ville helst läsa på studievillkoret med stimulansbidrag, medan 30 procent föredrog att studera delvis på arbetstid. Den minsta andelen som önskade det senare studievillkoret fanns bland de kvinnliga anställda på vårdinstitutionerna, som av hänsyn till arbetskamraterna inte ansåg sig kunna lämna arbetet under arbetstid. Ett mindre antal deltagare, 9 procent, ville läsa utan stimulansbidrag, oftast med motiveringen att de inte ville känna några förpliktelser. (Även här överstiger summan 100 procent beroende på att man kunde önska mer än ett studievillkor i första hand.) Deltagarnas uppgifter om vad i studieorganisationsargumentering som lockat till deltagande antyder att det var av underordnad betydelse vilka argument som använts. Det avgörande var att man överhuvudtaget blivit uppsökt.

Av de 1 098 personer som anmälts till FÖVUX-cirklarna fullföljde två tredjedelar kursen. 21 procent infann sig inte till cirkelstarten och 15 procent avbröt studierna. Andelen anmälda som aldrig kom och andelen studieavbrytare var alltså sammanlagt 36 procent. I cirklarna utan stimulansbidrag uppgick den till 42 procent, i cirklarna med stimulansbidrag till 31 procent och i cirklarna på delad arbetstid och fritid till 33 procent av deltagarna. De flesta som avbröt studierna angav olika praktiska skäl, men i många fall föreföll osäkerhet och andra psykologiska anledningar ha haft stor betydelse. Det är inte möjligt att relatera frekvensen studieavbrott inom FÖVUX till frekvensen studieavbrott inom reguljär studieförbundsverksamhet, eftersom ingen sådan statistik för närvarande finns tillgänglig. Jämförelser som funktionärerna i ABF och TBV på de olika försöksorterna har gjort antyder emellertid att studieavbrottsfrekven-

sen vid cirkelstarten var ungefär densamma som inom den reguljära studieförbundsverksamheten, medan studieavbrotten under kursens gång var något färre. Frånvaron var ungefär lika omfattande för de olika studievillkoren. Cirklarna läste i genomsnitt 51 studietimmar under det första försöksåret.

83 procent av deltagarna hade endast folkskola som grundutbildning och 64 procent uppgav att de inte bedrivit några studier sedan de avslutade sin obligatoriska skolgång. Trots att de flesta deltagare alltså saknade studievana, planerade 76 procent av dem att fortsätta sina studier.

Kommitténs kommentarer och slutsatser

Försöksverksamheten under det första försöksåret har haft en deskriptiv uppläggning i syfte att klarlägga problemställningar, utveckla hypoteser och pröva undersökningsinstrument. Slutsatser till hela riket baserade på statistisk inferensteori skulle — som framhålls i kapitel 2 — ha krävt att orterna, arbetsplatserna och försökspersonerna kunde betraktas som ett slumpmässigt urval. Då det utifrån de från början givna förutsättningarna för försöksverksamheten inte har varit möjligt att genomföra ett sådant urval, kan slutsatserna från statistisk synpunkt anses giltiga endast för det studerade materialet. Under vissa givna betingelser kan emellertid uppsökande verksamhet och studiecirkelverksamhet ge de resultat som redovisas i detta betänkande. Kommittén har sålunda förvärvat värdefulla erfarenheter såväl för reformarbetet inom vuxenutbildningen som för den fortsatta försöksverksamheten, i vilken olika problem och frågeställningar prövas ytterligare. Av det första försöksåret drar kommittén följande slutsatser.

Osäkerhet och rädsla att inte klara av studierna förefaller att i stor utsträckning medverka till att många av de vuxna med kort och bristfällig grundutbildning inte deltar i vuxenutbildning. FÖVUX-deltagarna hade i allmänhet inte studerat sedan de slutade folkskolan, men när de blev uppsökta av studieorganisatörer, som dels kunde

undanröja vissa praktiska problem, dels informera dem om och ge dem motiv för vuxenstudier, anmälde de sig för att börja studera igen. Enligt kommitténs uppfattning är rekryteringsresultatet – 52 procent av de kontaktade – anmärkningsvärt bra, särskilt med hänsyn till att två tredjedelar av deltagarna inte bedrivit studier sedan folkskolan. Det bör dessutom beaktas att de erbjudna FÖVUX-studierna endast omfattade fyra ämnen och att vissa deltagare på grund av försökssituationen fick läsa något annat ämne än det de önskat i första hand. Om utbildningsutbudet hade varit större skulle sannolikt ännu fler varit intresserade av att delta.

Att uppsökande verksamhet är en effektiv metod för att rekrytera kortutbildade vuxna till FÖVUX-studier är alltså ett faktum. Vilka resultat den uppsökande verksamheten ger är emellertid beroende av en mängd olika faktorer, vilkas inbördes betydelse inte helt klarlagts i försöksverksamheten. Här skall några sådana förhållanden nämnas. Det har framhållits som väsentligt av studieorganisatorerna, att de för att lyckas med sin uppgift bör ha liknande bakgrund som de uppsökta och förståelse för deras situation. En ytterligare fördel är givetvis om studieorganisatorerna har ingående kännedom om den aktuella arbetsplatsen, varigenom de lättare kan bedöma vad som är rätt tid och plats för uppsökandet. Om studieorganisatorerna är anställda på arbetsplatsen har de också möjlighet att bistå med lösningar av de problem som kan uppstå vid studiestarten eller under studiernas gång. Uppsökande verksamhet förefaller vidare vara förhållandevis tidskrävande. Det kan vara nödvändigt med flera besök hos varje uppsökt innan något lämpligt tillfälle till samtal erbjuds och många av de kontaktade är tveksamma och behöver betänketid innan de anmäler sig. På arbetsplatser med oregelbundna arbetstider måste varje avdelning besökas flera gånger för att alla anställda skall kunna kontaktas. Under FÖVUX:s första försöksår innebar dessa förhållanden att studieorganisatorerna fick arbeta i tidsnöd, vilket medförde att de

inte hade möjlighet att ge alla uppsökta en så detaljerad information t. ex. om studiestöd, som hade varit önskvärd. Det synes vidare vara av stor betydelse att studieorganisatorerna i den uppsökande verksamheten kan erbjuda de kontaktade fördelaktiga villkor när det gäller studietider, studiestöd, resor i samband med studierna och liknande. Att studiematerialet medförs och demonstreras verkar också ha en rekryteringsfrämjande effekt.

Rekryteringsresultaten varierar mellan arbetsplatser med olika arbetstider och arbetsmiljöer. Det förefaller uppenbart att studier delvis på arbetstid bör vara förmånligast av de i FÖVUX-verksamheten förekommande studievillkoren, men de flesta kontaktade var ändå i första hand intresserade av studier på fritid med stimulansbidrag. Till detta bidrog att de anställda på vårdinstitutionerna inte ansåg sig kunna lämna arbetet under arbetstid av hänsyn till arbetskamraterna, som i så fall tvingats utföra deras arbetsuppgifter. Vidare hade vissa anställda sådana nyckelpositioner att det inte utan produktionsstörningar ansågs möjligt att ersätta dem. Många av dessa tvekade att anmäla sig, då de ansåg att arbetsgivarna inte skulle gå med på att låta dem läsa delvis på arbetstid. På vissa arbetsplatser fick endast sådana anställda, som inte behövde ersättare vid frånvaro, delta i studier på dessa villkor. Det förefaller därför viktigt att företagsledningen får förhandsinformation om den uppsökande verksamheten och att de som planerar denna har nära kontakt med arbetsledningen på avdelningsnivå och med de befattningshavare som ansvarar för personalplaneringen.

Bland de faktorer i arbetsmiljön, som kommittén funnit kunna påverka resultatet av den uppsökande verksamheten, kan nämnas ackordsarbetet, som gör att de uppsökta inte tar sig tid för att tala om studier, och bullriga miljöer, där det inte går att föra samtal. På en del arbetsplatser av detta slag komplicerades FÖVUX:s uppsökande av att de anställda inte kunde lämna arbetet för en stunds samtal då studieorganisatorerna kunde kontakta dem. Ett annat problem utgör

de svåråtkomliga arbetsplatserna, t. ex. gruvor, varv och överhuvudtaget tung industri, där studieorganisatorerna har stora svårigheter att nå vissa anställda under arbetstid. Ytterligare ett svårt problem är de oregelbundna arbetstiderna, ofta i form av skiftgång, som begränsar de anställdas möjligheter att delta i tidsbundna aktiviteter vid sidan av arbetet. För de skiftarbetande är det av avgörande betydelse att studierna och arbetstiden kan kombineras. Under det första året i FÖVUX-verksamheten innebar detta stora svårigheter. Vissa deltagare kunde på grund härav överhuvudtaget inte placeras i någon cirkel. I den fortsatta försöksverksamheten prövas olika lösningar på dessa problem.

En del av dem som anmält sig kom aldrig till studiecirklarna. I vissa fall var skälen uteslutande praktiska, men i andra fall förefaller en kvardröjande osäkerhetskänsla ha bidragit till detta. En fjärdedel av dem som aldrig kom till cirkeln och som inte kontaktats av cirkelledaren uppgav på förfrågan att de antagligen skulle ha kommit om de kontaktats även av denne och därmed fått ytterligare hjälp att övervinna sin osäkerhet. I cirkelledarutbildningen ingick visserligen sådana instruktioner, men dels deltog inte alla i utbildningen, dels var informationen om denna arbetsuppgift till dem som inte deltog otillräcklig, varför man i stor utsträckning fick förlita sig på cirkelledarnas personliga intresse av denna sak. Det synes alltså nödvändigt att uppmärksamhet ägnas åt insatser för att få dem som anmält sitt intresse att också påbörja studierna.

Hur många deltagare som avbryter studierna på de olika studievillkoren har ännu inte undersökts fullständigt. I intervjuerna med deltagarna och studieavbrytarna var det inte möjligt att tillfredsställande klarlägga de intervjuades uppfattning om de olika studievillkoren. Vissa av dem som läst med stimulansbidrag ansåg att detta fungerat som en sporre, speciellt då de varit trötta och funderat på att avbryta studierna. Några av dem som läst delvis på arbetstid hävdade att detta studievillkor var deras enda möjlighet

att orka med och hinna fullfölja en kurs. Flertalet av dem som fullföljt studierna ansåg emellertid att studievillkoret inte spelade någon större roll för deras studieintresse. Man kan dock konstatera att de flesta av dem som avbrutit studierna kom från cirklar som läste på fritid utan stimulansbidrag. De som placerats i sådana cirklar har förmodligen saknat den sporre att fullfölja studierna som stimulansbidraget utgjorde och det stöd mot trötthet och tidsbrist som studierna delvis på arbetstid innebar. Härtill kommer att det rådde viss förvirring beträffande begreppen stimulansbidrag och studiestöd, varför en del av dem som placerats i cirklar utan stimulansbidrag trodde att de berövats möjligheten att få ekonomisk hjälp för att täcka extrautgifter i samband med studierna. Av studieavbrytarna var det 53 procent och av deltagarna 41 procent, som inte kände till möjligheten att erhålla studiestöd. Dessutom får man räkna med psykologiska effekter av att de uppsökta först blivit informerade om de fördelaktigare studievillkoren och sedan placerats i cirklar utan dessa fördelar. I den fortsatta försöksverksamheten kommer studievillkorens effekter att närmare undersökas med olika metoder.

Under det första försöksåret styrdes deltagarnas placering i de olika cirklarna för att lika många skulle läsa alla ämnen, vilket fick till följd att en del inte fick läsa det ämne de önskat i första hand. Detta medförde emellertid inte högre frekvens studieavbrott bland dem som inte fick läsa önskat ämne. Av intervjuerna med deltagarna framgick däremot, att de som läst "fel" ämne i lika stor utsträckning som de övriga ansåg att kursen varit givande, men att de följande läsår planerade att studera det ursprungligen önskade ämnet.

Sedan studieorganisatorerna fullföljt rekryteringen hade cirkelledarna störst betydelse för den vidare utvecklingen av verksamheten. Om de tog kontakt med de deltagare som inte infunnit sig till cirkelsammankomsterna hade de möjlighet att påverka dem att komma till cirkeln och även i övrigt föreföll de att spela den avgörande rollen för hur

arbetet i cirkeln avlöpte. Försök har därför gjorts att belysa vilka egenskaper en bra cirkelledare skall ha, men av intervjuerna med deltagarna framgår att de inte hade någon bestämd uppfattning härvidlag. Bland de egenskaper, som ofta framhölls som väsentliga, märks lugn, tålamod och kamratlighet. Att deltagarna i detta och vissa andra avseenden var tämligen okritiska under det första försöksåret kan enligt kommitténs mening förklaras med att de i regel saknade studievana och dessutom var ovana vid att erbjudas några förmåner eller ställa några krav.

Några egentliga studieresultat har inte undersökts. Att tre fjärdedelar av deltagarna uppgivit att de planerade att fortsätta sina studier under följande läsår får dock anses vara ett mycket gott resultat. Det kan alltså konstateras, att FÖVUX-studier för kortutbildade vuxna utan studievana av deltagarna upplevs som så värdefulla att de efter genomgångna kurser önskar förkovra sig mera och efterfrågar ytterligare utbildning.

1.1 *Utbildningsklyftor och utbildningsbehov*

1.1.1 Mål för vuxenutbildningen

Kommittén ger här en kortfattad redovisning av de utbildningsmål som den funnit vara särskilt centrala för FÖVUX.

Utbildning skall befordra jämlikhet genom att bidra till vidgade referensramar och förbättrad förmåga till kommunikation mänskors emellan samt genom att ge alla möjlighet att frigöra och utveckla sina inneboende förutsättningar, intellektuellt och emotionellt, socialt och kulturellt. Härigenom skall de studerande ges en allsidig verklighetsupplevelse och förmåga att kritiskt analysera skilda företeelser i samhället samt möjligheter att aktivt och konstruktivt engagera sig i samhällsarbete för att förbättra inte bara sina egna, utan också andras levnadsvillkor. För att utbildningen skall kunna leda alla till detta mål, bör den vara någorlunda jämnt fördelad i befolkningen och samhället måste satsa större utbildningsresurser på dem som har sämre sociala förutsättningar, är handikappade i något avseende eller upplever psykologiska, sociala, ekonomiska eller geografiska studiehinder. För att inte utbildningsklyftor skall uppstå mellan generationerna är det vidare nödvändigt att utbildning blir ett återkommande inslag under hela livet.

Utbildningen har också betydelse för fördelningen av andra former av välfärd. Kort-

utbildade är i allmänhet också missgynnade när det gäller inkomst och arbete, status och inflytande, medan personer med längre utbildning oftast har ett bättre utgångsläge när det gäller att nå beslutspositioner samt större utsikter till yrkesarbete som ger möjligheter till självförverkligande. Det finns sålunda ett starkt samband mellan utbildningsklyftor och andra orättvisor i samhället. Utbildning kan ses som en levnadsnivåkomponent, dvs. som ett medel för individen att kontrollera och medvetet styra och påverka sina levnadsvillkor samt som en tillgång i hans strävan att leva ett rikare liv. Förutsatt att inslaget av jämlikhetsfrämjande mål för utbildningen är tillräckligt stort, kan man anta att en rättvisare fördelning av utbildning bidrar till en rättvisare fördelning även av andra resurser i samhället. För att uppnå jämlikhet är det emellertid inte tillräckligt att genom utbildningspolitiska reformer söka åstadkomma en jämnare fördelning av utbildning. Det är dessutom nödvändigt att förändra sådana ekonomiska och sociala faktorer, som odlar och bevarar de nuvarande ojämlikheterna i samhället och de bärande attityderna bakom dem.

En förbättrad utbildning för stora grupper i befolkningen skulle också kunna medverka till en demokratisering av arbetslivet. Dessutom kan en höjd allmän utbildningsnivå förväntas bidra till ökad ekonomisk tillväxt i samhället.

1.1.2 Utbildningens fördelning

Efterkrigstidens utbildningsreformer har in-
neburit en kraftig förbättring av ungdomsut-
bildningen. Detta har emellertid lett till att
klyftan mellan den yngre välutbildade gene-
rationen och den äldre, i utbildningshänse-
nde missgynnade generationen vuxit. I figur 1
redovisas fördelningen på utbildningsnivå för
befolkningen i åldrarna 20–64 år 1970,
1980 och 1990. Framskrivningen har gjorts
på grundval av beslutade reformer men utan
antaganden om någon större expansion av
vuxenutbildningen. År 1970 hade 68 pro-
cent av befolkningen i åldern 20–64 år
enbart genomgått folkskola samt eventuell
yrkesutbildning och 23 procent realskola,
grundskola eller annan likvärdig utbildning.
Sex procent hade studentexamen och tre
procent universitets- eller högskoloutbild-
ning. I en årskull ungdomar genomgår emel-
lertid i det närmaste alla nioårig obligatorisk
grundskola, omkring 90 procent gymnasie-
skola och ca 30 procent någon form av
eftergymnasial utbildning.

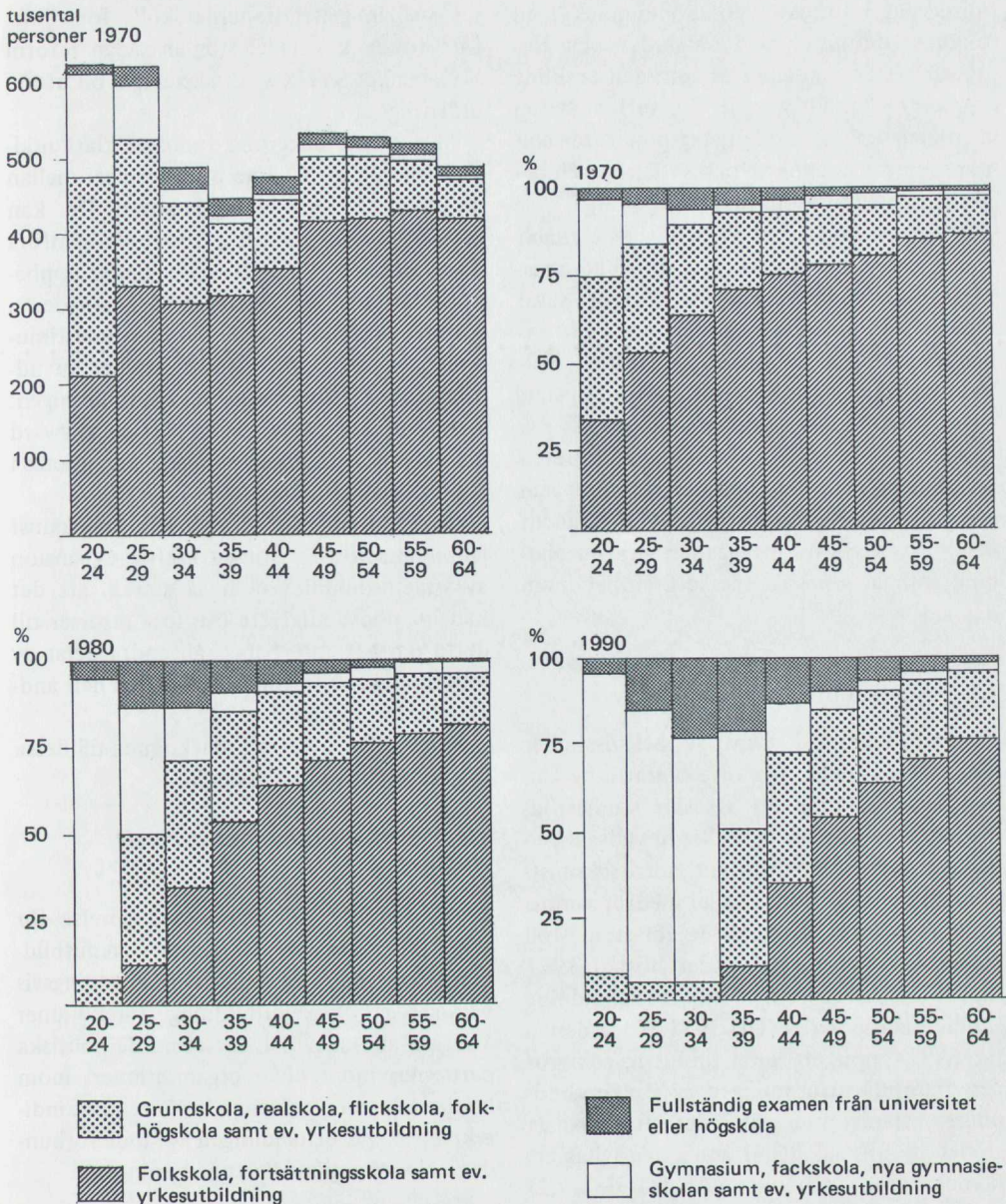
År 1990 antas utbildningsnivån ha höjts,
så att gruppen med enbart folkskola kommer
att vara i minoritet. 31 procent av befolk-
ningen beräknas då ha folkskola, 22 procent
grundskola, realskola m. m., 35 procent
gymnasieskola och tolv procent universitet
eller högskola. Om inte situationen förbät-
tras genom vuxenutbildning, kommer det
dock att finnas en stor grupp människor med
enbart folkskolutbildning kvar på arbets-
marknaden ända till omkring år 2010.

Med hänsyn till de rådande orättvisorna
mellan personer med längre respektive korta-
re utbildning och på grund av behovet att
stärka de kortutbildades ställning i samhälls-
livet överhuvudtaget, och kanske särskilt på
arbetsmarknaden, framstår därför den över-
bryggande vuxenutbildningen, dvs. den ut-
bildning som särskilt syftar till att nå de
utbildningsmässigt missgynnade, som ett av
de viktigaste områdena för reformer inom
utbildningsväsendet.

1.1.3 Den uppsökande verksamhetens ställ- ning i den överbryggande vuxenutbildningen

Av Sveriges befolkning hade 1970 drygt 3,1
miljoner erhållit enbart folkskola samt even-
tuell yrkesutbildning. En del av dem deltar
givetvis i någon form av vuxenutbildning.
(Vuxenutbildningens nuvarande omfattning
redovisas i avsnitt 1.2.) Olika undersökningar
visar emellertid att många av vuxenutbild-
ningsformerna främst utnyttjas av yngre och
relativt väl studieförberedda vuxna, medan
de något äldre och utbildningsmässigt sämre
ställda upplever svårigheter att utnyttja ut-
budet. Studieförbunden synes ha haft lättast
att nå äldre och kortutbildade, då cirkelstu-
dierna varit bättre anpassade till deras studie-
förutsättningar. Många vuxna upplever osä-
kerhet när det gäller studieförmågan. Av
undersökningen "LO-medlemmen och ut-
bildningsfrågorna", som utförts av LO:s ar-
betsgrupp för vuxenutbildning (LOVUX),
framgår bl. a. att kortutbildade vuxna som
skäl för att inte delta i vuxenutbildning
angav, att de inte trodde sig ha tillräckliga
förkunskaper, att de saknade studievana och
att studietakten sannolikt var för hög för att
de skulle kunna följa med. Osäkerheten om
studieförmågan förstärks med högre ålder
och ökat avstånd till tidigare utbildning.
Härutöver finns en mängd andra studiehin-
der, som ligger i individens egen inställning
och livssituation, som sammanhänger med
utbudets karaktär eller som beror på sam-
hällsmiljön.

Den uppsökande verksamhetens uppgift är
att kartlägga de grupper som har behov av
utbildning och söka nå dem med personlig
information om det aktuella utbildningsut-
budet, stimulera dem till deltagande och
stödja dem i det inledande skedet av studier-
na. Traditionell informationsverksamhet
med hjälp av tryckt material och olika mass-
medier är otillräcklig särskilt när informatio-
nen riktar sig till personer som saknar studie-
vana och endast är svagt studiemotiverade. I
den uppsökande verksamheten, som kan ge-
nomföras både på arbetsplatser, i bostadsom-
råden och i andra miljöer, måste därför



Figur 1 Befolkningens utbildningssammansättning 1970-1990

Beräkningarna bygger på information i prognosfrågor (1970:11) samt arbetskraftsundersökningen 1968. Hänsyn har ej tagits till immigranter efter 1967. År 1980 kommer endast ca hälften av alla personer i åldern 20-64 år att ha genomgått grundskola eller högre utbildning. De övriga har som regel endast 6- eller 7-årig folkskola. År 1990 kommer det fortfarande att finnas ca 1,4 miljoner personer under 65 år som i sin ungdom endast genomgått folkskola samt eventuell yrkesutbildning.

utbildningsinformationen kombineras med olika studiestimulerande åtgärder och lösningar på de studiehinder som den enskilde upplever. Grundläggande för verksamheten är att den skall ske med utgångspunkt från den uppsöktes erfarenheter och situation och beakta hans attityder till vuxenutbildning.

Efter en period av förhållandevis snabb utbyggnad av ungdomsskolan är utbildningsklyftorna för närvarande särskilt stora såväl mellan som inom generationerna. I ett expanderande utbildningssamhälle finns emellertid alltid risk för att vissa klyftor uppstår. Olika studiehinder kommer sannolikt också alltid att hämma utbildningsaktiviteten bland dem med den kortaste utbildningen. Det kan därför antas föreligga ett permanent behov av såväl överbryggande vuxenutbildning som av uppsökande verksamhet inom denna.

1.1.4 Studieformer och resursbehov

Vuxenutbildning i form av heltidsstudier eller deltidstudier av större omfattning kan inte bedrivas utan ett avsevärt studiestöd, medan vuxenstudier helt eller huvudsakligen på fritid inte leder till något större inkomstbortfall och därför inte heller medför samma kostnadsanspråk. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) har under hösten 1971 utgivit debattskriften "Vuxna Utbildning Studiefinansiering" (SOU 1971:80). I denna tar SVUX upp ett antal problem, som rör den framtida utformningen av vuxenutbildningen, främst vad gäller det studiesociala stödet till vuxna. Bland annat redovisas ett räkneexempel, som avser att belysa de totala kostnadsanspråken vid en utökad vuxenutbildning i form av heltidsstudier och det därvid nödvändiga förbättrade studiestödet.

Samhällets utgifter i form av studiestöd och direkta utbildningskostnader antas i genomsnitt vara 20 000–25 000 kronor per individ och år. De eftersatta vuxengrupperna antas efterfråga utbildning, som totalt motsvarar två miljoner utbildningsår på heltid, vilket emellertid innebär att bara mellan en tiondel och en femtedel av utbildningsklyf-

tan mellan generationerna skulle försvinna. Den totala kostnaden för en sådan reform skulle enligt SVUX:s räkneexempel bli utomordentligt stor.

Mot denna bakgrund framstår klart nödvändigheten av att göra prioriteringar mellan de olika vuxenutbildningsbehoven. Det kan därvid också vara av intresse att jämföra kostnaderna för heltidsstudier under uppbyggande av visst studiestöd med kostnaderna för mer omfattande och genom studiestimulerande insatser understödda studier huvudsakligen på fritid inom vuxenutbildningen. Det förefaller då uppenbart, att en avsevärd del av vuxenutbildningen måste organiseras i form av fritidsstudier.

Det bör till sist framhållas att främst jämlikhetsmotiven för en kraftig expansion av vuxenutbildningen är så starka, att det kan bli nödvändigt att överföra resurser till detta område inte bara från andra delar av utbildningssektorn, utan också från helt andra delar av samhällslivet.

Kommittén avser att återkomma till dessa frågor i sitt huvudbetänkande.

1.2 *Vuxenutbildningens nuvarande omfattning*

I detta avsnitt lämnas en redogörelse för omfattningen av de viktigaste vuxenutbildningsformerna. Det bör dock inledningsvis nämnas att vuxenutbildning förekommer även på andra håll, t. ex. inom de politiska partierna, inom olika organisationer, inom Kooperationen etc. Denna berörs endast indirekt t. ex. vid behandlingen av studieförbunden och korrespondensundervisningen.

1.2.1 Kommunal vuxenutbildning

Inom den kommunala vuxenutbildningen anordnas undervisning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och gymnasieskolan samt särskild yrkesinriktad utbildning och särskild teknisk utbildning. Utbildningen anordnas huvudsakligen som deltidundervisning. De studerande kan i allmänhet välja att antingen läsa enstaka ämnen eller att läsa för fullständig kompetens i den aktuella skolfor-

men. Undervisningen är organiserad som koncentrationsläsning, vilket innebär att eleven vanligtvis läser ett, två eller tre ämnen samtidigt.

Skolöverstyrelsen medger kommun (eller landsting) att anordna vuxenutbildning, medan skolstyrelsen (utbildningsnämnden) beslutar om de kurser som skall anordnas. För att en kurs skall få komma till stånd krävs i regel att antalet elever stadigvarande skall vara lägst tolv. Inom det allmänna stödområdet och för handikappade elever får dock antalet vara lägre.

Som lärare tjänstgör i allmänhet timlärare. Inom det allmänna stödområdet får emellertid lärare i grundskolan och gymnasieskolan i sin tjänst inräkna undervisning i den kommunala vuxenutbildningen. När utbildningen är förlagd till skolenhet för ungdomsutbildning finns särskild studierektor. Om den kommunala vuxenutbildningen har stor omfattning får särskild skolenhet för vuxenutbildning inrättas. Då skall också finnas en rektorstjänst och i vissa fall en eller flera studierektorstjänster.

För den kommunala vuxenutbildningen gäller sedan 1971 vissa intagningsbegränsningar. Till grundskolkurser intas alla sökande utom de som redan har motsvarande utbildning. Antalet platser i gymnasieskolkurserna är begränsat. Vid urvalet skall särskilt beaktas behovet av utbildning för dem som redan deltar i den kommunala vuxenutbildningen, för äldre personer och för dem som befinner sig i en utsatt social situation. Dessutom tar man hänsyn till behovet av behörighetskomplettering. En särskild nämnd – ibland identisk med vuxenutbildningsrådet i kommunen – svarar för intagningen.

1967 års reform har medfört en kraftig expansion av den kommunala vuxenutbildningen. Under läsåret 1967/68 fanns det kvällsgymnasier i ca 30 kommuner, medan 321 kommuner anordnade vuxenutbildning i början av läsåret 1971/72. Av dessa hade 163 kommuner både grundskol- och gymnasieskolkurser, 94 endast grundskolkurser och 64 endast gymnasieskolkurser.

Omkring 37 400 elever deltog hösten 1970 i kurser på grundskolans högstadium, ca 49 500 i kurser motsvarande gymnasiet och fackskolan och ca 79 100 i kurser motsvarande yrkesskolans deltidskurser. Särskilda skolenheter för vuxenutbildning finns för närvarande på 16 orter.

Statsbidrag utgår med 100 procent av utgifterna för löner m. m. till lärare och skolledare. Vidare utgår bidrag till tekniska stödåtgärder för handikappade studerande enligt samma grunder som vid gymnasieskolan. Till kostnader för intagning av studerande och därmed sammanhängande åtgärder utgår bidrag med sammanlagt två procent av lönekostnaderna (exkl. allmän arbetsgivaravgift). Slutligen finns statsbidrag för lärarnas resor inom det allmänna stödområdet.

De ämnen som lästes av det största antalet studerande var läsåret 1970/71 i tur och ordning: engelska, matematik, svenska, samhällskunskap, företagsekonomi och historia. Vid yrkesskolkurserna ges utbildning för ett stort antal yrken inom industri, hantverk, handel och kontor liksom för värddyrkena.

En praktisk-pedagogisk utbildning som är särskilt avpassad för lärare vid den statliga och kommunala gymnasiala vuxenutbildningen anordnas fr. o. m. vårterminen 1971 vid lärarhögskolan i Stockholm. Utbildningen omfattar två terminer och antalet intagningsplatser är ca 25 per termin. Praktikterminen för dessa lärarkandidater skall helt eller delvis förläggas till kommunal gymnasial vuxenutbildning.

1.2.2 Statlig vuxenutbildning

Vid de statliga skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand meddelas utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium och gymnasieskolan (dock ej de utpräglade yrkesinriktade linjerna). Undervisningen är en kombination av brevskolstudier och undervisning vid respektive skola, s. k. varvad undervisning.

Dessutom anordnas sedan vårterminen 1968 även undervisning enbart per korrespondens vid norrköpingsskolan. Den är lik-

som den varvade undervisningen helt kostnadsfri. Läsåret 1972/73 beräknas elevantalet i den varvade undervisningen vid de båda skolorna uppgå till ca 4 000 och i brevskolundervisningen vid norrköpingskolan till ca 5 000. Staten svarar för personalkostnader, utgifter för de studerandes studiematerial och därutöver för bl. a. viss utrustning och undervisningsmaterial.

1.2.3 Folkhögskolor

Statsbidrag utgår till 106 folkhögskolor och till nio filialer till dessa. Folkhögskolorna brukar med hänsyn till huvudmannaskapet indelas i tre grupper, nämligen landstingskolor, stödföreningsskolor och rörelseskolor.

Målet för folkhögskolans verksamhet är att meddela allmän medborgerlig utbildning, ofta med inriktning mot ett visst intresseområde. Några folkhögskolor har speciallinjer för viss yrkesutbildning eller för estetiska ämnen samt linjer för massmediautbildning och u-landsfrågor. Utbildning av ungdomsledare, studieledare m. m. sker också vid speciallinjer. Flera folkhögskolor har vidare gett sådan undervisning som direkt förbereder eleverna för inträde till socialhögskolor.

Tre olika slags kurser får enligt folkhögskolestadgan anordnas vid folkhögskolorna, nämligen vinterkurs, sommarkurs och ämneskurs. Vinterkursen, som är den dominerande kursstypen, omfattar 22–34 veckor. Sommarkurs skall omfatta minst 13 veckor. Ämneskurs skall omfatta minst en vecka. Vinterkurserna kan ingå i en utbildning om två eller tre årskurser. Arbetsåret 1970/71 hade 100 skolor tre årskurser. År 1970 uppgick antalet elever vid vinterkurserna till ca 14 300 och antalet elever i ämneskurserna till ca 17 000.

För folkhögskolorna finns ingen centralt fastställd läroplan. Varje skola får inom de gränser folkhögskolestadgan anger själv utforma sitt program. Endast ämnet musik är obligatoriskt i alla årskurser. I övrigt föreskriver stadgan obligatoriska ämnen bara i den första årskursen. Dessa är svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, kemi

och biologi med hälsolära. Under senare år har försök gjorts med att slopa årskursindelningen och i stället använda nivå- och stoffgruppering. I vissa fall ger folkhögskolestudier direkt kompetens för studier vid universitet eller högskola.

Statsbidrag utgår till kostnader för löner m. m. åt lärare och skolledare med 100 procent av de faktiska kostnaderna samt till kostnader för viss annan personal och till pedagogisk utrustning m. m. Efter skolöverstyrelsens prövning i varje särskilt fall kan bidrag även utgå till personlig assistans åt handikappade elever. Slutligen utgår statsbidrag till dyrare pedagogisk utrustning samt för sanering av folkhögskolornas ekonomi och till byggnadsarbeten vid folkhögskolor.

Vid lärarhögskolan i Linköping har sedan vårterminen 1970 anordnats en särskild praktisk-pedagogisk utbildning av lärare för folkhögskolor och övrigt folkbildningsarbete. Utbildningen omfattar två terminer och har en intagningskapacitet om 30 studerande per termin. Till utbildningen har antagits dels personer med akademisk examen, dels personer som genom aktivt arbete inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet ansetts ha förutsättningar att genomgå utbildningen.

1.2.4 Studieförbund

För närvarande finns det elva av staten godkända studieförbund, av vilka de flesta har anknytning till någon folkrörelse. Studieförbunden bedriver en omfattande studiecirkelverksamhet. För att statsbidrag skall utgå krävs det bland annat att studiecirkelarna har lägst fem och högst 20 deltagare, att de omfattar minst 20 studietimmar fördelade på minst fyra studieveckor, att de har högst två sammankomster per vecka samt högst tre studietimmar per sammankomst. Studiecirkelledarna skall vara godkända av studieförbunden. Antalet statsbidragsberättigade studiecirkelar läsåret 1970/71 uppgick till ca 162 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,6 miljoner (se nedanstående sammanställning). Av dessa var omkring 1 300 universitetscirkelar med ca 20 000 deltagare.

Studiecirkelverksamhet 1970/71	Bruttoantal deltagare i statsbidragsberättigade studiecirklar
Arbetarnas bildningsförbund	535 143
Blåbandsrörelsens studieförbund ¹	13 204
Folkuniversitetet	93 950
Frikyrkliga studieförbundet	127 961
Godtemplarordens studieförbund ²	56 740
KFUK—KFUM:s studieförbund	18 846
Nationaltemplarordens studieförbund ²	24 316
Studieförbundet	50 876
Studieförbundet Medborgarskolan	158 710
Studieförbundet Vuxenskolan	230 778
Sveriges kyrkliga studieförbund	142 905
Tjänstemännens bildningsverksamhet	155 044
Totalt	1 608 473

¹ Ingår i Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet fr. o. m. 1 juli 1972

² Ingår i Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet fr. o. m. 1 juli 1971

Tre ämnesgrupper dominerar i studiecirkelverksamheten, nämligen språk — särskilt engelska samt svenska för invandrare — estetiska ämnen — särskilt musik och konsthantverk — samt samhällsämnena. Skillnaderna mellan de olika studieförbunden är emellertid stora när det gäller betoningen av olika ämnesområden.

Statsbidrag utgår med 75 procent av kostnaderna för ledararvode och studiematerial, dock högst 30 kronor per studietimme. Av detta belopp får högst 24 kronor avse ledararvode. För allmänna studiecirklar i svenska, matematik, samhällskunskap eller engelska som i huvudsak motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundskolan — s. k. prioriterade cirklar — utgår dessutom ett tilläggsbidrag om högst tio kronor per studietimme. Av tilläggsbidraget får högst åtta kronor avse ledararvode. Dessutom utgår visst statsbidrag för administration och pedagogisk verksamhet. För cirkelledare i glesbygd utgår statsbidrag till 75 procent av resekostnaderna.

En särskild studieform utgörs av universitetscirkelarna. De skall omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster. I fråga om deltagarantalet gäller samma villkor som för de allmänna studie-

cirkelarna. Ledarna för universitetscirkelarna skall ha kompetens för undervisning vid universitet. Statsbidrag utgår med 75 procent av kostnaderna för ledararvode och studiematerial, dock högst med 75 kronor per studietimme. Av detta belopp får högst 60 kronor avse ledararvode. Vidare utgår bidrag med 75 procent av kostnaderna för resekostnadsersättningar och traktamenten till ledarna.

1.2.5 Kurser i radio och television

Kommittén för television och radio i utbildningen (TRU) tillsattes 1967. En av dess huvuduppgifter är att bedriva försöksverksamhet med eterförmädd vuxenutbildning. TRU har producerat kurser i radio och television i bl. a. ämnena engelska, företagsekonomi, matematik, socialkunskap och psykologi. Sändningstiden för TRU-programmen i radio och television uppgår vårterminen 1972 till ca 16 timmar i veckan. Avsikten med programmen är att de vuxna skall kunna följa dem individuellt och själva arbeta med det kursmaterial som framställs till programmen. TRU samarbetar emellertid också med andra kursanordnare inom vuxenutbildningen.

Inom den kommunala vuxenutbildningen ges möjlighet att delta i lärarledd undervisning i anslutning till TRU-kurserna. Samverkan förekommer också med studieförbunden, som anordnar studiecirklar i anslutning till programmen, och med korrespondensinstituterna som rättar insända svarsuppgifter i anslutning till TRU-kurserna. Ett flertal av kurserna svarar mot hela eller delar av ämnena matematik, svenska och samhällskunskap på grundskolans högstadium och kan därför användas i den studiecirkelverksamhet som vänder sig till vuxna med kort och bristfällig utbildning. Kurserna i arbetsmarknadskunskap, matematik och svenska har använts i försöksverksamheten inom FÖVUX.

Sveriges Radio producerar sedan många år tillbaka kurser för vuxna t. ex. i språk. Under senare år har man även sänt kurser i svenska för invandrare.

1.2.6 Arbetsmarknadsutbildning

Arbetsmarknadsutbildning är beteckningen på utbildning som beviljas på sysselsättningspolitiska grunder. Berättigade till arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag är personer som är arbetslösa, hotade av arbetslöshet eller svårplacerade på arbetsmarknaden. Ytterligare ett krav är att de skall ha fyllt 20 år och vara sökande vid arbetsförmedlingen. Från 20-årsregeln görs dock undantag för bl. a. ensamstående mödrar, handikappade och flyktingar. Arbetslöshetskravet gäller ej den s. k. bristyrkesutbildningen. Denna ger utbildning i yrken inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller av andra orsaker är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft.

De vanligaste formerna av den av skolöverstyrelsen i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsmarknadens parter bedrivna arbetsmarknadsutbildningen är omskolningskurser, fortbildningskurser och nybörjarkurser. Omskolningskurserna ger grundläggande utbildning för ett nytt yrke, medan fortbildningskurserna ger utbildning inom det egna yrkesområdet. Vidare anordnas reaktiveringskurser för personer som tidigare varit yrkesverksamma och vill återuppta förvärvsarbetet. Kursernas längd varierar från några veckor till flera år. Av de personer som 1970 påbörjade arbetsmarknadsutbildning gick ca 45 procent i särskilda kurser anordnade av skolöverstyrelsen. Ca 26 procent gick i det reguljära utbildningsväsendet, ca 13 procent i företagsutbildning och ca 16 procent i övriga kurser.

Arbetsmarknadsutbildningens omfattning och inriktning bestäms genom en ramplan, som fastställs för varje budgetår. De största utbildningsområdena är tillverkningsarbete samt servicearbete såsom vård- och kontorsarbete. Också kurser utan direkt yrkesinriktning har stor omfattning. Den största åldersgruppen, 25–34 år, svarar för ca 30 procent av elevantalet. Antalet deltagare beräknas innevarande budgetår till ca 120 000.

Höstterminen 1969 inleddes en försöks-

verksamhet med allmänna ämnen i kurser inom arbetsmarknadsutbildningen. Syftet var att ge kursdeltagarna, som i allmänhet har förkunskaper endast motsvarande sex- eller sjuårig folkskola, en kompletterande allmän utbildning i svenska, matematik, samhällskunskap, engelska, och fysik/kemi. Med hänsyn till de positiva erfarenheterna har skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen i samråd beslutat att utbildning i allmänna ämnen skall ingå som en del av den arbetsmarknadsutbildning som bedrivs vid samtliga utbildningscentra. Härigenom förlängs kurstiderna för deltagarna med åtta veckor.

1.2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning

Under senare år har personer utan formell behörighet getts ökade möjligheter till eftergymnasiala studier. På grundval av förslag från kompetensutredningen har Kungl. Maj:t meddelat bestämmelser om försöksverksamhet med vidgat tillträde till grundläggande utbildning inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Behörig att inskrivas vid universitet är enligt dessa bestämmelser den som fyller 25 år senast under det år han begär inskrivning och som varit yrkesverksam under minst fem år eller på annat sätt förvärvat motsvarande erfarenhet. Den studerande skall dessutom uppfylla de krav på förkunskaper som oundgängligen fordras för att han skall kunna tillgodogöra sig utbildningen. Försöksverksamheten omfattar studier för sammanlagt 60 poäng, varav högst 40 poäng inom ett och samma ämnesområde. Hittills har under tiden ht 1969–vt 1971 4 700 elever skrivits in. De vanligast förekommande ämnena är pedagogik, företags ekonomi, psykologi, sociologi och engelska.

Vuxenstuderande utan formell behörighet äger även tillträde till yrkesinriktade kurser – s. k. YRK-kurser – vid universiteten. De bedrivs på försök sedan läsåret 1969/70 och pågår normalt en termin. Utbildningen omfattar kurser i administrativ teknik, arbetsmarknadsteknik med personaladministration, informationsteknik, museiteknik, un-

dervisningsteknologi, dramatik, u-landsfrågor med biståndsteknik, skoglig produktionslära samt en kurs i miljövärd om två terminer. Härutöver tillkommer vid tre lärarhögskolor tvåterminskurser för studie- och yrkesvägledningspersonal. Dessutom anordnas s. k. extern universitetsutbildning, dvs. kursverksamhet med anknytning till universitet och högskolor men utanför deras reguljära verksamhet.

1.2.8 Korrespondensundervisning

Trots att det endast finns ett fåtal skolor och institut för korrespondensundervisning i Sverige har denna studieform för vuxna haft stor betydelse. Sedan andra vuxenutbildningsvägar byggts ut har den emellertid ändrat karaktär och alltmer kommit att kombineras med internatkurser eller studiecirklar.

Utbudet av kurser för korrespondensundervisning är stort. Det omfattar dels enskilda ämnen eller delar av ämnen, dels större kombinationer som ger en viss kompetens. Utvecklingen har i stort gått från större ämneskombinationer till enskilda ämnen. Anledningen är att de flesta studerande numera använder korrespondensstudier för att komplettera bristande kunskaper på särskilda områden. Korrespondensstudier är att betrakta som en relativt svår studieform som kräver avsevärd planering. Även om studierna medger en återkoppling i form av brev och svar medför bristen på direkt kontakt med undervisaren svårigheter. Studieavbrottsfrekvensen vid korrespondensstudier är sålunda förhållandevis stor, men minskar vid kombination med andra studieformer.

För närvarande finns följande anordnare av korrespondensundervisning.

Hermods korrespondensinstitut är en stiftelse med i stort sett olika företag som delägare. Hermods kurser har därför till stor del inriktats på att utbilda anställda inom företagen. Kurserna är i huvudsak kompetensinriktade och ofta läroplansanpassade. De överensstämmer med såväl grundskolan som

gymnasieskolan. Hermods har ca 90 000 nyanmälningar per år.

Brevskolan ägs av de stora folkrörelserna, främst Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen i Sverige (LO), fackförbunden, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Arbetarnas bildningsförbund (ABF) och Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening (HSB). Brevskolans kursbestånd är till stor del inriktat på delägarorganisationernas behov. Ofta specialproduceras kurser för en bestämd målgrupp. Utöver detta har skolan ett brett allmänt kursbestånd. Verksamheten inom delägarorganisationerna är både kompetensinriktad och allmänorienterad. Inom KF-sektorn bedrivs en omfattande personalutbildning. Inom de övriga organisationerna dominerar utbildning av fackligt och politiskt förtroendevalda. På studiecirkelsidan, där en viss del av verksamheten organiseras i form av studiecirklar med svarsgranskning, finns också svenska, främmande språk och konsthandverksämnen. Kurserna är dock i huvudsak inriktade på de fyra ämnesgrupper som är prioriterade för högre statsbidrag i studiecirklar. Brevskolan har ca 35 000 nyanmälningar per år.

Lantbrukets korrespondensskola (LTK) är i huvudsak inriktad på utbildning inom jordbrukets område. Den ägs av jordbruksorganisationerna. På så sätt har också LTK en viss folkrörelseinriktning. LTK har ca 1 500 anmälningar per år.

Försvarets brevskola meddelar korrespondensundervisning i militära ämnen, totalförsvars-, samhälls- och utrikespolitiska frågor m. m. främst till befäl inom krigsmakten.

1.2.9 Facklig utbildning

Den studieverksamhet som bedrivs av de fackliga organisationerna har flera syften. Den vill ge medlemmarna insikter i fackliga och samhällsfrågor och tillfredsställa det stora behovet av skolning av dem som skall företräda medlemmarna i olika situationer.

Sådana förtroendevalda, t. ex. ordförande i verkstadsklubbar eller tjänstemannaklubbar, måste för att fylla sina uppgifter ha betydande kunskaper inom en rad ämnesområden. De skall bland annat företräda medlemmarna vid förhandlingar med arbetsgivarna, vilket kräver kunskaper om de lagar och avtal som reglerar förhållandena på arbetsmarknaden, men också insikter i samhälls- och företags ekonomi. På arbetsplatserna finns numera olika och ofta ganska komplicerade system för lönesättning, vilka den facklige förtroendemannen måste vara väl förtrogen med. Denne får också ofta vara ett slags kurator på arbetsplatsen, för vilket kunskaper i sociallagstiftning kan vara nödvändiga. Detta gäller inte minst för det ökade inslaget av utländsk arbetskraft.

Landsorganisationen i Sverige (LO), som är den största löntagarorganisationen med ca 1,7 miljoner medlemmar, satsar årligen omkring 35 miljoner kronor på studieverksamheten. Den äldsta om mest kvalificerade av de allmänna LO-kurserna har varit den s. k. tremånaderskursen, som under senare år erhållit benämningen facklig huvudkurs. Endast en begränsad del av denna kurs ägnas fackliga frågor. Den andra längre typen av kurser, de s. k. sexveckorskurserna, ger större utrymme åt allmänna fackliga frågor, såväl fackföreningsrörelsens historiska bakgrund som dess nutida omfattning och organisation. De allmänna styrelsekurserna om två veckor koncentrerar sig i huvudsak på det praktiska arbetet inom en avdelning. Därutöver anordnas ett antal kurser om två veckor speciellt avsedda för invandrare samt flera specialkurser, bl. a. arbetarskyddskurser,

kurser i företagsdemokrati samt kontakt- och informationskurser. Under studiesäsongen 1971/72 genomför fackföreningsrörelsen i samarbete med ABF och Brevskolan sin hittills största vuxenutbildningsattsning. Syftet är att nå 100 000–150 000 LO-medlemmar som hittills inte vare sig varit fackligt aktiva eller deltagit i studieverksamheten.

Tjänstemännens centralorganisation (TCO), som har ca 750 000 medlemmar, bedriver utbildning av flera olika slag. Den längsta TCO-kursen är den s. k. månadskursen. Vidare anordnar TCO ett antal mer kvalificerade specialkurser inom olika ämnesområden.

De övriga löntagarorganisationernas kursverksamhet omfattar i regel veckokurser samt två- och tredagarskurser.

Löntagarorganisationernas planerade verksamhet under innevarande budgetår omfattar 550 kurser och 770 kursveckor med 17 500 deltagare. Siffrorna avser kurser om minst en vecka. Statsbidrag utgår fr. o. m. budgetåret 1970/71 till löntagarorganisationerna för deras centrala kursverksamhet. Till ersättning för undervisningskostnader utgår statsbidrag med 100 procent av de faktiskt utgående ersättningarna, dock högst 100 kronor per elevvecka. Till kostnader för deltagarnas resor utgår bidrag med hälften av de faktiska kostnaderna och för inackordering med 30 kronor per elevdygn. För verksamheten under hösten 1970 utbetalades nedanstående bidrag.

Totalt beräknas statsbidragen till de fackliga organisationernas kursverksamhet för budgetåret 1972/73 uppgå till 7,5 miljoner kronor.

Central kursverksamhet hösten 1970	Statsbidrag kronor	Per kursdeltagare och vecka kronor
Landsorganisationen i Sverige (LO)	1 990 000	298
Tjänstemännens centralorganisation (TCO)	223 000	342
Statstjänstemännens riksförbund (SR)	22 000	385
Sveriges akademikers centralorganisation (SACO)	18 000	280
Sveriges arbetares centralorganisation (SAC)	6 000	236

1.2.10 Statlig personalutbildning

Grundläggande fackutbildning och påbyggnadsutbildning för statsanställda anordnas sedan länge av de större statliga myndigheterna. Fackutbildning förekommer framför allt inom försvaret, affärsverken, vägverket, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen och länsstyrelserna. Hit kan också räknas den på olika håll förekommande aspirantutbildningen. I övrigt består inomverksutbildningen dels av introduktionskurser, dels av fortbildningskurser omfattande främst arbetsledning och administrativ teknik. Utbildningen bedrivs i många olika former t. ex. i "skolform", på internatkurser eller som korrespondensstudier (helt eller delvis på fritid). Inomverksutbildningen är, sedd i sin helhet, omfattande. Över 1 000 olika kurs typer finns i dag i statsförvaltningen.

Genom inrättandet år 1967 av statens personalutbildningsnämnd (PUN) markerade statsmakterna den vikt man fäster vid statlig personalutbildning. Härigenom skapades ett för hela statsförvaltningen centralt personalutbildningsorgan. Nämnden har enligt sin instruktion bland annat till uppgift att undersöka behovet av statlig personalutbildning, planera och genomföra sådan för flera myndigheter gemensam utbildning, bistå statliga myndigheter i utbildningsfrågor samt främja samordningen av statlig personalutbildning.

Nämnden framställer kurspaket avsedda att användas i inomverksutbildningen och bedriver konsultationsverksamhet. Den anordnar själv sådan personalutbildning som riktar sig till statsanställda oberoende av vilken myndighet de tillhör. Som exempel på nämndens kurser kan anföras kurs för ekonomipersonal, kurs i berednings- och fördragningsteknik, allmän chefskurs och kanslistkurs. Nämnden ordnar också utbildning av ledamöter i företagsnämnderna. För budgetåret 1971/72 planerar PUN 181 kurser för 4 465 deltagare.

Central statlig personalutbildning bedrivs också av statskontoret och riksrevisionsver-

ket. Statskontoret anordnar utbildning i rationalisering, automatisk databehandling och planeringsteknik, medan riksrevisionsverket bland annat ger kurser i programbudgetering.

Vad beträffar innehållet i den framtida statliga fortbildningen är det rimligt att räkna med ökade insatser framför allt i fråga om arbets- och personalledning, arbetarskydd samt förvaltningsdemokrati. Vidare kan nämnas att pågående strukturomvandling och rationalisering inom statsförvaltningen kommer att ställa särskilda krav på insatser för omskolning.

Kostnaderna för den utbildningsverksamhet som PUN bedriver uppgår till drygt fyra miljoner kronor per år (exkl. lönekostnader för kursdeltagare).

1.2.11 Svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet

Sedan många år anordnar Svenska kommunförbundet fortbildning av kommunala förtroendemän och tjänstemän. Den organiseras som internat- och korrespondenskurser och omfattade ursprungligen främst bostadsförsörjning, samhällsplanering, socialvård, skoladministration och kommunal ekonomi. Sedan kommunerna fått nya och vidgade uppgifter har verksamheten med internatkurser ökat i omfattning. Den omfattar nu flertalet kommunala förvaltningssektorer och bedrivs såväl regionalt som centralt vid Kommunskolan i Sigtuna. Under tiden januari – juni 1971 deltog 2 657 personer i dessa kurser. Dessutom har de flesta kommuner, i synnerhet de största, egen utbildningsverksamhet. Anställda erhåller i allmänhet sin lön i vanlig ordning under den tid kurserna pågår och förtroendemän får vanligen förrättningsarvode. För båda kategorierna gäller att kommunerna betalar kostnaderna för resor och uppehälle.

Brevkurserna, som funnits sedan kommunförbundet påbörjade sin utbildningsverksamhet, är numera av liten omfattning. Däremot har man under senare år i ökad utsträckning centralt producerat kurspaket och utbildat kursledare.

Kommunförbundets kostnader för utbildningsverksamheten torde uppgå till ca fyra miljoner kronor per år. Härutöver kommer kommunernas utgifter för resor, traktamenten m. m. i samband med verksamheten.

1.2.12 Svenska landstingsförbundets utbildningsverksamhet

Landstingsförbundet har sedan mitten av 1960-talet kurs- och konferensverksamhet av mer betydande och kontinuerlig art. Det rör sig främst om fortbildning för förtroendemän och tjänstemän. En del av verksamheten består av centrala kurser på Landstingsskolan Högberga på Lidingö, en del består av framställning av utbildningsmodeller och material för regionala och lokala kurser. Totala antalet deltagare vid centrala kurser uppgår till ca 1 000 per år och vid regionala och lokala kurser till ca 12 000 per år. Anställda erhåller i allmänhet sin lön i vanlig ordning under den tid kurserna pågår och förtroendemen får vanligen förrättningsarvode. För båda kategorierna gäller att landstingen betalar kostnaderna för resor och uppehälle. Landstingen har dessutom egna folkhögskolor och ger bidrag till länsbildningsförbunden och studieförbundens distriktsorganisationer.

Aktuella ämnesområden inom landstingsförbundets fortbildningsverksamhet under 1972 är bl. a. följande: chefsutbildning, ekonomi, försvars- och katastrofmedicin, information, kulturfrågor, omsorger, organisation och rationalisering, personaltjänst och administration, rehabilitering, revision, sjukvårdsadministration, teknisk tjänst, sjukhusplanering samt byggnads- och utrustningsfrågor. Landstingsförbundets kostnader för denna verksamhet uppgår för närvarande till ca två miljoner kronor per år. Härtill kommer landstingens utgifter för lönekostnader under utbildningen, vikariekostnader i förekommande fall, resor, traktamenten m. m. i samband med verksamheten.

1.2.13 Utbildning inom det privata näringslivet

En omfattande vuxenutbildning bedrivs sedan länge inom det privata näringslivet. Främst är det utbildning av de anställda för deras nuvarande eller planerade befattningar som kommer i fråga, dvs. yrkesinriktad utbildning, samt sådan nivåhöjande allmän utbildning som behövs för vidareutbildning, omskolning etc. Utbildningsinsatserna varierar starkt mellan olika branscher men också mellan företag i samma bransch. Utbildningen sker dels inom de enskilda företagen, dels genom att anställd personal deltar i extern utbildning.

De flesta större företag har särskilda utbildningsavdelningar som utarbetar och genomför utbildningsplaner. Utbildningen inom de små och medelstora företagen drivs ofta i samarbete med olika organisationer såsom Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och dess förbund, Sveriges Hantverks- och Industriorganisation (SHIO) samt Statens Institut för företagsutveckling (SIFU). SAF, som är den största näringslivsorganisationen med ca 24 000 delägarföretag, driver genom sitt utbildningsorgan Arbetsledareinstitutet-Rationaliseringstekniska institutet (ALIRATI) ca 700 kurser om året med omkring 17 000 deltagare. Kurserna omfattar utbildning i chefsarbete, personalorganisation och produktionsekonomi och genomförs till ungefär lika delar vid internat och i företagen. De olika förbunden inom SAF ägnar sig främst åt utbildning för arbetare samt den mera branschspecifika utbildningen.

SAF, Handelshögskoleföreningen i Stockholm, Svenska Civilekonomföreningen, Sveriges Industriförbund och Svenska Teknologförening är huvudmän för Institutet för Företagsledning (IFL) som tillkom 1968. IFL har kurser i företagsledning, ekonomi, marknadsföring, redovisning och finansiering samt seminarier för styrelseledamöter och verkställande direktörer. Hösten 1970 startade IFL-skolan ett sammanhängande studieprogram om ett år med internatundervisning i sammanlagt 16 veckor som skall ge komplet-

terande basutbildning i ekonomiska och administrativa ämnen för personer i 30-årsåldern med några års praktisk erfarenhet.

Flera samarbetsorgan mellan arbetsmarknadsparterna t. ex. Arbetsmarknadens Yrkesråd (SAF-LO), Rådet för Tjänstemannautbildning inom Industrin (SAF-SIF) och SAF-SALF-kommittén för arbetsledareutbildning har till uppgift att främja vuxenutbildningen inom olika sektorer inom arbetslivet. Rådet för Tjänstemannautbildning inom Industrin (RTI) utger en kursmarknadskatalog som är den mest omfattande förteckningen över vuxenutbildningen inom tjänstemannaområdet. Inom arbetslivets olika samsamarbetsområden anordnas dessutom särskild vuxenutbildning. Utvecklingsrådet (samarbetsorgan inom företagsnämndsområdet mellan SAF-LO-TCO) bedriver t. ex. en omfattande kursverksamhet främst för företagsnämndsledamöter. Gemensam utbildning ordnas vidare bland annat inom arbetskyddsområdet.

1.3 *Annan uppsökande verksamhet. Några exempel*

1.3.1 ABF:s enkät i januari 1971

Olika former av uppsökande verksamhet för att rekrytera deltagare till studier har sedan länge bedrivits av studieförbunden, främst ABF som har ett omfattande nät av studieorganisatorer inom sina medlemsorganisationer. I en undersökning från början av 1960-talet rörande orsakerna till att deltagarna i ABF:s studiecirklar anmält sig till cirkelarna uppgav 35 procent att de kontaktats genom en studieorganisator i sin förening eller på sin arbetsplats. I och med den intensifierade debatten om vuxenutbildning på senare år har intresset för den uppsökande verksamheten ökat och den förekommer nu på allt fler platser.

I januari 1971 gjorde ABF en enkät angående uppsökande verksamhet under hösten 1970. Enkäten utsändes till samtliga 130 avdelningar med anställd funktionär och

svaren sammanställdes i två delar, en för uppsökande verksamhet på arbetsplatser och en för sådan verksamhet i bostadsområden. 64 procent av avdelningarna svarade på enkäten rörande arbetsplatser och 58 procent på enkäten rörande bostadsområden. Under hösten hade 77 procent av dem som svarade på enkäten rörande arbetsplatser bedrivit någon form av uppsökande verksamhet. Utgår man från att verksamheten skall ha genomförts på arbetstid och med studieorganisatorer som erhållit ersättning för förlorad arbetsförtjänst reduceras svaren till 52 procent. Uppsökande verksamhet i bostadsområden hade bedrivits av något mindre än hälften av de ABF-avdelningar som svarade på den enkäten.

1.3.2 TRU:s Lidköpingsförsök

FÖVUX-verksamheten har föregåtts av en mindre försöksverksamhet i ett enda ämne — matematik — vid ett låglöneföretag. Försöket betecknas Lidköpingsförsöket och genomfördes under hösten 1969 och våren 1970 på Rörstrands porslinsfabrik i samarbete mellan TRU-kommittén, ABF och Svenska fabriksarbetareförbundet i anslutning till TRU-kursen "Matematik på nytt" i radio och tv.

I den uppsökande verksamheten tog tre av fabriksarbetareförbundets lokala styrelsemedlemmar personlig kontakt med var och en av de 662 kollektivanställda på företaget och försökte påverka dem att gå med i studiecirklar för att läsa "Matematik på nytt". Av de uppsökta anmälde sig 99 personer, dvs. 15 procent, och 95 kom till den första sammankomsten. Vid slutet av terminen fanns 91 deltagare kvar. Våren 1970 anordnades en fortsättningskurs, till vilken 69 av de 91 som fullföljt höstens studier anmälde sig. Denna del av kursen fullföljdes av 61 personer, dvs. 62 procent av dem som ursprungligen anmält sig. Den totala andelen studieavbrott var alltså 38 procent. Deltagarna träffades i studiecirklar en kväll i veckan, lyssnade på ett inspelat radioprogram och fortsatte sedan studierna

tillsammans med cirkelledaren.

Kursen i Lidköping inleddes med ett diagnostiskt prov för att testa deltagarnas matematikkunskaper. Dessutom gjordes attitydmätningar vid första terminens början och slut på ett slumpurval av såväl kursdeltagare som icke kursdeltagare. Efter kursen intervjuades deltagarna om sina synpunkter på kursen, tidigare studier, anledningen till att de ville delta och andra förhållanden. Kunskapsprov gjordes både vid första terminens slut och andra terminens början och slut. Kursen var avsedd för personer med kort grundutbildning och ungefär hälften av deltagarna hade enbart sex- eller sjuårig folkskola. Medelåldern var 43 år för män och 41 år för kvinnor. Påverkan av studieorganisationerna och i någon mån arbetskamraterna uppgavs som huvudsak till att man gått med i studiecirkelarna. 64 av de 95 ansåg att de inte skulle vilja eller kunna följa kursen på egen hand. Hösten 1970, dvs. studieåret efter försöksverksamheten på Rörstrand, visade studieintresset i Lidköping en markant ökning och ett stort antal cirklar i varierande ämnen startades bland de anställda på flera olika industrier i Lidköping.

Hösten 1970 genomfördes ytterligare forskning med uppsökande verksamhet i samarbete mellan TRU, ABF, fackliga organisationer och företag vid Emmaboda Glasverk och vid Fagersta Bruk. Studierna gällde arbetsmarknadskunskap och i Fagersta omfattade försöket enbart den finländska arbetskraften. I övrigt var uppläggningsen ungefär densamma som vid Lidköpingsförsöket.

1.3.3 Kommunalarbetareförbundet och ABF i Skaraborg m. fl.

Svenska kommunalarbetareförbundets avdelning 25 i Mariestad och Skaraborgs ABF-distrikt genomförde hösten 1969 en undersökning rörande studieintresset bland avdelningens medlemmar. En enkät utsändes till alla de 2 800 medlemmarna, som är anställda inom sjukvården och till 95 procent består av kvinnor. 11 procent av de tillfrågade besvarade frågeformuläret och de

flesta var intresserade av studier. För att bredda rekryteringen utbildades emellertid ett 15-tal studieorganisatörer, som under våren 1970 uppsökte omkring 1 900 personer, av vilka över 1 100, dvs. närmare hälften av avdelningens medlemmar, var intresserade av att delta i vuxenutbildning. Efter personlig studierådgivning inleddes studieverksamhet, främst i engelska, svenska, matematik, psykologi och samhällskunskap. Den uppsökande verksamheten finansierades delvis av Svenska kommunalarbetareförbundet och Skaraborgs läns landsting.

Liknande kampanjer med uppsökande verksamhet har tagits upp även på andra håll, t. ex. på AB Volvo-Skövdeverken av Svenska metallindustriarbetareförbundets avdelning 225 och Skaraborgs ABF-distrikt, av verkstadsklubben vid Electrolux i Mariestad och Mariestads ABF-avdelning, av Södra Älvsborgs ABF-distrikt dels bland postpersonal, dels bland beklädnadsarbetareförbundets medlemmar, varav många är invandrare, samt av de fackliga organisationerna och ABF-distrikten i Karlstad och Eskilstuna.

1.3.4 ABF i Stockholm

En omfattande uppsökande verksamhet har startats av Stockholms ABF-avdelning i samarbete med de fackliga organisationerna. Under hösten 1970 omfattade verksamheten följande företag: Barnängens kemisk-tekniska fabrik, byggarbetsplatsen vid Stockholms universitet i Frescati, L M Ericssons huvudfabrik, Philips Arencos, PUB:s varuhus och S:t Görans sjukhus. Under våren 1971 tillkom nio nya arbetsplatser. 37 särskilt utbildade studieorganisatörer informerade under arbetstid sina arbetskamrater om vuxenutbildningen och försökte stimulera dem att delta i studiecirkelverksamhet. Sammanlagt startade 175 studiecirklar med ca 1 300 deltagare huvudsakligen i ämnena samhällskunskap (inkl. fackliga ämnen), matematik, engelska och svenska. Härutöver genomförde Stockholms ABF-avdelning i samarbete med Stockholms kommun även uppsökande verksamhet vid gatukontoret.

Där arbetade 17 studieorganisatörer bland renhållningsarbetare, parkeringsvakter m. fl. och rekryterade ett 30-tal cirklar under hösten och ungefär lika många under våren med sammanlagt omkring 250 deltagare, huvudsakligen i ämnena engelska, svenska och matematik.

1.3.5 Uppsökande verksamhet inom den kommunala vuxenutbildningen

Verkstadsklubben vid Volvo och den kommunala vuxenutbildningen i Göteborg bedriver sedan hösten 1969 grundskolutbildning i matematik och sedan våren 1970 även i svenska, engelska och tyska vid Torslanda-verken. Rekryteringen sker genom särskilda studieorganisatörer och undervisningen omfattar för närvarande mellan 200 och 300 deltagare. Den kommunala vuxenutbildningen i Göteborg har även bedrivit uppsökande verksamhet vid olika kommunala förvaltningar.

Med början höstterminen 1971 har en vuxenutbildningskampanj också genomförts vid Svenska Kullagerfabriken i Göteborg. Med hjälp av särskilt utbildade studieorganisatörer har ABF, TBV och den kommunala vuxenutbildningen i samverkan med personalorganisationerna erbjudit samtliga 7 000 anställda olika former av vuxenutbildning. Av dessa anmälde sig 2 100 under höstterminen. En liknande kampanj har också genomförts vid Götaverken. Där anmälde sig omkring 150 personer.

Sedan hösten 1970 bedriver vidare Sundsvalls och Njurunda kommuner försök med uppsökande verksamhet bland skiftarbetande vid sju olika företag samt bland handikappade och bland personer bosatta i glesbygd. I studierna deltar omkring 200 personer, varav 170 inom industrin. Deltagarna, som främst läser engelska och matematik, bedriver studierna per korrespondens, får låna kassetbandspelare och ges tillfälle att träffa studiehandledare en gång i veckan.

1.3.6 Uppsökande verksamhet i bostadsområden

Hittills nämnda former av uppsökande verksamhet har i allmänhet ägt rum på arbetsplatser. För att nå personer som inte förvärvsarbetar fordras emellertid att verksamheten bedrivs även i bostadsområden. Ett av de första mer omfattande försöken av detta slag genomfördes hösten 1970 av Huddinge ABF-avdelning, som med hjälp av särskilt utbildade studieorganisatörer uppsökte drygt 700 personer i Visättraområdet, vilka informerades förutom om ABF-kurser även om den kommunala vuxenutbildningen och om arbetsmarknadsutbildningen. 270 personer förklarade sig intresserade av studier och ca 50 av dem anmälde sig direkt "vid dörren", huvudsakligen till studiecirklar i ABF.

1.3.7 Uppsökande verksamhet bland handikappade

Förutom den uppsökande verksamhet för studier som riktar sig till handikappade och genomförs dels av FÖVUX, dels av handikapporganisationerna, bedrivs för närvarande sådan verksamhet också av Värmlands och Norrbottens ABF-distrikt.

1.3.8 Uppsökande verksamhet inom arbetsmarknadsutbildningen

Arbetsmarknadsstyrelsen har i olika sammanhang genomfört kampanjer för arbetsmarknadsutbildning som förberedelse för yrkesarbete, som riktat sig till bl. a. arbetslösa ungdomar och hemarbetande kvinnor samt olika specialkategorier, t. ex. lantbrukare med icke bärkraftiga jordbruk.

En fullständigare redovisning av den uppsökande verksamhetens omfattning inom vuxenutbildningen kommer FÖVUX att ge i ett senare betänkande.

Försöksverksamhetens uppläggning och genomförande

2.1 Bakgrund

Statsrådet Moberg tillkallade den 6 februari 1970 åtta sakkunniga med uppgift att bedriva försöksverksamhet med viss vuxenutbildning. De sakkunniga antog namnet kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX).

Bakgrunden till försöksverksamheten är en skrivelse av den 12 juni 1969 från Landsorganisationen i Sverige (LO) och Arbetarnas bildningsförbund (ABF) till utbildningsdepartementet, i vilken det framhölls att vuxenutbildningen i de former den dittills bedrivits i första hand kommit de yngre och relativt välutbildade till godo. LO och ABF föreslog därför en försöksverksamhet som skulle rikta sig till de utbildningsmässigt sämst gynnade. Syftet angavs vara att genom flexibla studieformer och olika slags studiestimulerande åtgärder försöka nå de vuxna som hade kort och bristfällig utbildning och på grund av sociala, psykologiska och geografiska skäl inte deltog i vuxenutbildning.

Försöksverksamheten, som föreslogs genomföras på ett tiotal orter med olika slag av näringsliv, skulle i huvudsak bedrivas som studiecirkelverksamhet och koncentreras till några få viktiga ämnen, exempelvis svenska, matematik, samhällskunskap och engelska. Rekryteringen av deltagare skulle ske genom uppsökande verksamhet med studieorganisationsformer som på arbetstid gick runt på arbets-

platserna och informerade om studier. Verksamheten föreslogs bli helt kostnadsfri för deltagarna, som dessutom skulle få möjlighet till studierådgivning samt studiestöd för resekostnader o. dyl. Vissa studiestimulerande åtgärder föreslogs också. LO:s och ABF:s skrivelse och förslag återfinns i bilaga 1.

Förslaget sändes ut på remiss och samtliga instanser tillstyrkte försöksverksamheten. Sammandrag av remissyttrandena finns i bilaga 2.

2.2 Direktiv

I yttrande till statsrådsprotokollet den 23 januari 1970 anförde statsrådet Moberg bl. a. följande:

Landsorganisationen i Sverige (LO) och Arbetarnas bildningsförbund (ABF) har anhållit om medel till viss försöksverksamhet med vuxenutbildning.

Syftet med försöksverksamheten är enligt LO och ABF att man genom flexibla studieformer och med olika slag av speciella studiesociala och studiestimulerande åtgärder skall försöka att till vuxenutbildningen rekrytera sådana vuxna som har kort och bristfällig ungdomsutbildning och som av sociala, psykologiska eller geografiska skäl nu inte har möjlighet att delta i samhällets vuxenutbildning.

Försöksverksamheten bör enligt framställningen bedrivas på ett tiotal orter. Den bör koncentreras till några få, i sammanhanget betydelsefulla ämnen, såsom svenska, matematik, samhällskunskap, engelska och even-

tuellt också något yrkesämne. Undervisningen bör för varje ämne omfatta 60–80 studietimmar. Den bör i huvudsak bedrivas i form av studiecirklar. För elevrekryteringen bör enligt LO och ABF anordnas väl förberedd uppsökande verksamhet. Deltagarna i försöksverksamheten bör också få möjlighet till studierådgivning. Som ett led i försöksverksamheten bör vissa studiestimulerande åtgärder sättas in. Försöksverksamheten bör enligt förslaget ledas av en särskild arbetsgrupp.

Över förslaget har — efter remiss — yttranden avgetts av skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet och kommittén för understöd åt vuxna (SVUX). Vidare har Svenska arbetsgivareföreningen och Tjänstemännens bildningsverksamhet inkommit med skrivelser i ärendet. Samtliga dessa instanser har tillstyrkt att en försöksverksamhet av här föreslagen karaktär genomförs och sett förslaget som ett värdefullt led i reformarbetet på vuxenutbildningens område.

I årets statsverksproposition (prop. 1970:1 bil. 10) prioriteras på utbildningsdepartementets område stödet till vuxenutbildning och särskilt sådana åtgärder, som gynnar främst dem som har kort grundutbildning. På inrikesdepartementets område redovisas (prop. 1970:1 bil. 13) den utbyggnad som under innevarande budgetår på försök genomförts av de längre kurserna i arbetsmarknadsutbildningen. Eleverna erhåller vid dessa kurser allmän undervisning motsvarande vissa av grundskolans kurser i bl. a. svenska, matematik och fysik. Denna satsning inom arbetsmarknadsutbildningen riktar sig särskilt till dem som annars kanske aldrig hade fått tillfälle att höja sin allmänna kunskapsnivå.

Vissa reformförslag på vuxenutbildningens område avses bli presenterade i en särskild proposition senare i vår. En av de viktigaste frågorna vid det fortsatta reformarbetet med vuxenutbildningen är hur man skall utveckla lämpliga uppsökande åtgärder som riktar sig till de utbildningsmässigt sämst tillgodosedda. För detta ändamål finns behov av olika former av försöksverksamhet. En försöksverksamhet bör nu komma till stånd för att man skall kunna undersöka vilka förhållanden som medverkar till att personer med kort och bristfällig grundutbildning inte utnyttjar möjligheterna till vuxenutbildning. Därvid bör man pröva åtgärder som kan medverka till att undanröja studiehindren för sådana personer. Verksamheten bör

anordnas i studiecirkelns form för personer som inte redan kompenserat brister i sin grundutbildning genom studier inom det allmänna utbildningsväsendet, folkbildningen e. dyl. I den mån utbildningsprogram för radio och television står till förfogande bör dessa om möjligt utnyttjas i utbildningen. För den aktuella utbildningen bör särskilda rekryteringsfrämjande åtgärder komma i fråga. Inom ramen för försöket bör prövas vilka rekryteringsfrämjande effekter som skilda typer av ekonomiskt stöd under studierna får. Särskilda sakkunniga bör tillkallas för att leda försöket och utvärdera resultaten av det. Jag avser att senare föreslå Kungl. Maj:t att ställa särskilda medel till förfogande för denna verksamhet.

Försöksverksamheten som utgör ett utvecklingsprojekt inom vuxenutbildningens område bör utformas så att betryggande möjligheter finns att kontrollera och utvärdera effekten av de olika åtgärderna. Samråd bör ske med berörda myndigheter i fråga om den organisatoriska och pedagogiska uppläggningsen. De sakkunniga bör vidare samråda med SVUX, som enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 juni 1968 tillkallats för att utreda studiefinansieringen inom vuxenutbildningen.

2.3 Frågeställningar

FÖVUX har enligt direktiven till uppgift att genom uppsökande verksamhet och studiecirkelverksamhet systematiskt pröva och utvärdera åtgärder för att undanröja de hinder, som nu utestänger vuxna med kort och bristfällig ungdomsutbildning från att delta i samhällets vuxenutbildning. I det följande utvecklas vissa frågeställningar som är intressanta i detta sammanhang. En del av dem kan bli närmare belysta genom FÖVUX-projektet.

1. Varför deltar inte vissa vuxna med kort och bristfällig ungdomsutbildning i den nuvarande vuxenutbildningen?

En avgörande fråga är naturligtvis i hur hög grad de existerande formerna av vuxenutbildning är anpassade till de behov och förutsättningar som gäller för olika kategorier av kortutbildade vuxna. I detta sammanhang bör också diskuteras de sociala, psykologiska och geografiska faktorer, som kan

vara hindrande eller hämmande på benägenheten att påbörja studier. Bland de sociala faktorerna kan nämnas den vuxnes ekonomi och familjesituation, tröttande arbete, dålig arbetsmiljö, yrkesskador och skiftarbete samt bristande tid på grund av andra fritidssysselsättningar. Till de psykologiska faktorerna hör attityderna till utbildning bland kortutbildade vuxna, såsom osäkerhet eller rädsla att inte klara av studierna. Hit hör också frågan om man upplever utbildningen som meningsfull och användbar för något angeläget mål, t. ex. för att förbättra sin situation i samhället. Till de geografiska faktorerna hör avstånd och restider mellan arbetsplats, bostad och utbildningsinrättningar. Här bör också uppmärksammas utbildningsutbudets ojämna geografiska fördelning.

2. Hur skall en effektiv uppsökande verksamhet som riktar sig till de kortutbildade vuxna utformas?

Av stor betydelse när det gäller att bredda rekryteringen är givetvis innehållet i och organisationen av den erbjudna utbildningen. Bland de intressanta förhållandena härvidlag kan nämnas utbildningens mål, erbjudna ämnen och utbildningsanordnare samt vilka som är lärare/ledare och deltagare i övrigt i utbildningen. Rekryteringsresultatet kan även antas påverkas av vilka studievillkor — t. ex. studier på arbetstid eller fritid — som erbjuds. Det torde även ha stor betydelse vilka ytterligare studiestimulerande åtgärder — t. ex. avgiftsfri undervisning, fria läromedel och skilda typer av ekonomiskt stöd såsom stimulansbidrag vid viss närvarofrekvens eller studiestöd för bestridande av kostnader för resor, måltider, barntillsyn etc — som står till förfogande.

Till de förhållanden som bör framhållas i detta sammanhang hör också vilka egenskaper och beteenden som är önskvärda hos studieorganisationen, som utför fältarbetet i den uppsökande verksamheten. Det finns skäl anta att studieorganisatörer med samma bakgrund och i samma sociala situation som de uppsökta har lättare att nå ett tillfredsställande resultat än sådana som de uppsökta

känner sig främmande inför på grund av deras yrkesställning, ålder, attityder, språkbruk eller liknande. Studieorganisationernas förståelse för de uppsökta situation och kännedom om deras arbetsplats eller bostadsområde är sannolikt av betydelse för resultatet. Studieorganisatörer som är kända av de uppsökta sedan tidigare har antagligen också lättare att nå goda resultat än de som är okända. Slutligen bör även studieorganisatörsutbildningens roll beaktas.

Det är också sannolikt att rekryteringsresultatet påverkas av attityderna till uppsökande verksamhet och till utbildning i allmänhet inte bara från de uppsökta sida, utan även från deras omgivnings — familjemedlemmar, vänner och bekanta, grannar, arbetskamrater och arbetsgivare, politiska och fackliga organisationer som de uppsökta tillhör etc. Den sociala situationen — yrke, arbetstider, ekonomisk, social och kulturell standard m. m. — liksom miljön i övrigt — arbetsplatsernas och bostadsområdenas beskaffenhet i olika avseenden — bör analyseras.

Den praktiska utformningen av den uppsökande verksamheten spelar förmodligen också en roll för resultatet. Här kan nämnas tid, plats och medium för informationen, antal besök, eventuell förhandsinformation, använda argument, eventuell betänketid och huruvida den uppsökande verksamheten riktar sig till individer eller grupper.

3. Vilket innehåll och vilken organisation skall studierna ha för att passa de kortutbildade vuxna?

För att personer med bristande studievana skall kunna genomföra studier bör dessa vara anpassade till de vuxnas förutsättningar och utbildningsbehov, som beroende på bl. a. yrkeserfarenhet och högre ålder i flera avseenden skiljer sig från de ungdomsstuderandes. De vuxna har en inaktuellare och ojämnare kunskapsbakgrund från ungdomsskolan, men ett rikare erfarenhetsstoff, som ger andra anknypningspunkter än de som gäller för ungdomarna. De vuxna befinner sig också i en annan utvecklingsperiod och en annan livssituation, vilket påverkar studieför-

utsättningarna både när det gäller motivation och inlärningsförmåga och när det gäller tillgång till tid och krafter för studier med hänsyn till konkurrerande vuxenroller och andra intressen. Det är sannolikt att i vad mån vuxenutbildningens mål, innehåll, organisation och undervisningsmetodik är anpassade till dessa förhållanden är av avgörande betydelse för hur de kortutbildade vuxna skall klara av studierna.

Med hänsyn till de informella och kamratliga kontakterna mellan deltagarna samt möjligheterna att genom gemensam planering anpassa studiernas innehåll och inriktning samt studietakten efter deltagarnas förutsättningar finns det skäl anta att studiecirklarna är en lämplig arbetsform för många vuxenstudier som saknar studievana. Gruppdynamiska principer används för övrigt alltmer även i andra former av utbildning.

När det gäller att undanröja eller begränsa de vuxnas osäkerhet rörande sin studieförmåga och att lösa problem som kan uppstå under studierna bör behovet av studieteknisk handledning och studierådgivning samt studiestöd och andra studiestimulerande åtgärder uppmärksammas. Möjligheten till ömsesidig anpassning av studierna och yrkesarbetet får antas vara betydelsefull, särskilt för personer med oregelbundna arbetstider. Det bör påpekas att de studiehinder som angivits ovan under punkterna 1 och 2 är relevanta också i detta sammanhang.

Även lärarens/ledarens uppträdande och utbildning påverkar utbildningssituationen. Det kan förmodas att ett demokratiskt undervisningssätt, där de studerande själva får styra utvecklingen av studierna, har lättare att leda till framgång än en mer auktoritär undervisningsmetod. Det kan för övrigt antas att vad som anförts ovan beträffande studieorganisations bakgrund etc. även gäller lärarna/cirkelledarna.

2.4 Försöksverksamhetens avgränsning

Ursprungligen diskuterade kommittén ett stort antal skilda målgrupper, som alla hörde

till de sämst ställda när det gäller möjligheterna att tillgodogöra sig samhällets vuxenutbildning. Bland dessa kan nämnas lågavlönade, invandrare, handikappade och personer som omhändertagits för samhällsvård. Kommittén övervägde också att genomföra en geografiskt representativ försöksverksamhet för att grundligt kunna belysa möjligheterna till vuxenutbildning inom bostadsorter med olika struktur, t. ex. större och mindre tätorter samt glesbygd. Dessutom diskuterades att i verksamheten laborera med olika utbildningsformer, såsom studiecirkel samt veckosluts- och veckokurser vid folkhögskola. De knappa ekonomiska resurserna och den snäva tidsplanen gjorde det emellertid nödvändigt att under det första försöksåret begränsa verksamheten till någon avgränsad målgrupp och några få miljöer samt några få ämnen och studievillkor.

Kommittén fastställde sålunda följande begränsningar:

1. försöksverksamheten skulle gälla arbetsplatser,
2. arbetsplatserna skulle vara av tre slag (tung industri med skiftgång, dominerande kvinnlig arbetskraft och arbetsplatsen belägen i glesbygd),
3. endast fyra ämnen skulle ingå (svenska, engelska, matematik och samhällskunskap),
4. endast vanliga studiecirkel med en sammankomst i veckan skulle förekomma, men inom denna ram skulle en tredjedel av deltagarna studera på delad arbetstid och fritid, en tredjedel på fritid med 300 kronor i stimulansbidrag och en tredjedel på fritid utan stimulansbidrag.

Såväl planeringen av försöksverksamheten som utvärderingen av densamma har kommittén genomfört i samarbete med FÖVUX:s utvärderingsgrupp vid Sveriges Radios publik- och programforskningsavdelning.

2.5 Försöksverksamhetens och utvärderingens uppläggning

FÖVUX uppgift är alltså att systematiskt pröva och utvärdera åtgärder som kan

bredda rekryteringen till vuxenutbildning och undanröja studiehinder för kortutbildade vuxna. Med hänsyn till de begränsade resurserna och på grund av de praktiska svårigheterna har försöksverksamheten emellertid inte under det första året lagts upp i syfte att strikt förklara orsakssamband. Utredningsprojektet har i stället haft en beskrivande uppläggning i avsikt att närmare klargöra problemställningar och utveckla hypoteser. Härigenom har det också varit möjligt att pröva undersökningsinstrument och förvärva erfarenheter som kan vara av värde såväl för den fortsatta försöksverksamheten som för reformarbetet inom vuxenutbildningen. Kommittén förutsåg att verksamheten skulle komma att stöta på en mängd praktiska problem och svårigheter. Det var därför angeläget att den följdes på nära håll, så att svårigheterna skulle kunna ges en allsidig belysning. En teoretisk modell för utvärdering av huvudproblematiken återfinns i bilaga 3.

Som redan nämnts bedömdes det som lämpligt att deltagarna rekryterades från orter och arbetsmiljöer av olika slag. Följande orter, arbetsmiljöer och arbetsplatser har deltagit i försöksverksamheten under det första året:

Arbetsplatser med fysiskt tungt arbete, i vissa fall med skiftgång

Sundsvall

Svenska Cellulosa AB (SCA)
Wifstavarf-Östrands Industrier
Surahammar

Surahammars Bruk AB

Malmö

Kockums Mekaniska Verkstads AB

Arbetsplatser som domineras av kvinnlig arbetskraft

Piteå

Piteå lasarett
Öjeby sjukhem
Furunäsets sjukhus

Bollnäs/Söderhamn

Södra Hälsinglands sjukhus i Bollnäs och Söderhamn
Moheds vårdhem
Höghammarskolan
Bollnäs folkhögskola
Borås
Fodervävnader AB
Rydboholms AB Viskafors
Textilfabriken Merkur AB

Arbetsplatser belägna i glesbygd

Malmberget

Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB)
Tempo
Domus
Lövberga ålderdomshem
Kalix
Bulten-Kanthal AB Kalixverken
AB Statens Skogsindustrier (ASSI)
Karlsborgs bruk
Hagfors
Uddeholm AB Hagfors Järnverk

Vid försöken i Malmö och Sundsvall deltog även tjänstemän i studiecirkelarna.

Deltagarna har kunnat välja ett av följande ämnen:

- a) svenska
- b) engelska
- c) matematik
- d) samhällskunskap

De olika studievillkor som prövats är:

- a) studier på delad arbetstid och fritid
- b) studier på fritid med stimulansbidrag
- c) studier på fritid utan stimulansbidrag

Studierna har varit kostnadsfria för deltagarna. Detsamma gäller studiematerialet.

Följande bakgrundsvariabler har bedömts som betydelsefulla vid utvärderingen:

- a) kön
- b) ålder
- c) skolbakgrund
- d) familjesituation

Av praktiska skäl riktades den uppsökande verksamheten under det första året endast till personer som fyllt 25 år.

På varje ort startades en studiecirkel i

varje ämne och på varje studievillkor, dvs. $4 \times 3 = 12$ cirklar per ort. Åtta deltagare i varje cirkel ansågs vara ett lämpligt antal. Detta ger 96 deltagare per ort eller totalt 864. Då urvalet av deltagare till cirklarna gjorts har en jämn fördelning av tidigare nämnda bakgrundsvariabler eftersträvats. Detta var nödvändigt för att få tillräckligt stora grupper för att kunna göra jämförelser mellan t. ex. äldre och yngre deltagare, som läste samma ämne på samma studievillkor.

För att göra det möjligt att dra slutsatser från resultaten av försöksverksamheten ansågs det vara nödvändigt att genomföra kontroller av två slag:

dels av enskilda individer på försöksarbetsplatserna som *inte* deltog i verksamheten trots att de erbjudits att delta,

dels av studiesituationen på jämförbara arbetsplatser där ingen försöksverksamhet förekom.

Även den kontrollgrupp, som bestod av personer som inte ville delta, måste vara så stor att jämförelser mellan olika bakgrundsvariabler skulle vara möjliga. 27 personer från varje ort ansågs vara ett tillfredsställande antal. Från jämförbara arbetsplatser drogs slumpmässigt urval om 50 personer från varje arbetsplats.

Resultaten har beskrivits med avseende på anmälningsfrekvens och studieavbrottsfrekvens samt med avseende på deltagarnas upplevelse av möjligheterna att använda de förvärvade kunskaperna. Även eventuella förändringar av attityderna till vuxenutbildning har undersökts. Däremot har ingen systematisk pedagogisk utvärdering genomförts. De undersökningsmoment som ingått i utvärderingen framgår av uppställningen på sidan 36.

Vid höstterminens början genomfördes *föremätningar* på följande grupper:

- a) deltagare i cirklarna
- b) personer som inte önskat delta
- c) personer på kontrollarbetsplatser

Avsikten med föremätningarna var att få en beskrivning av dessa olika grupper med

avseende på bakgrundsvariabler (kön, ålder, skolbakgrund och familjesituation) samt attityder till vuxenutbildning. För de båda första grupperna ställdes också frågor om erfarenheter av den uppsökande verksamheten. Samtidigt intervjuades samtliga *studieorganisatörer* om hur de hade lagt upp och genomfört den uppsökande verksamheten.

Under hela studieåret, september 1970 – juni 1971, har *cirkelledarna* rapporterat skriftligt från arbetet i cirklarna, beskrivit eventuella svårigheter och rapporterat deltagarnas frånvaro och orsaker därtill.

Vid vårterminens slut genomfördes *eftermätningar* på de grupper som ingick i föremätningen vid höstterminens början. dvs:

- a) deltagare i cirklarna
- b) personer som inte önskat delta
- c) personer på kontrollarbetsplatser

Vid dessa eftermätningar intervjuades deltagarna om sina synpunkter på verksamheten, dvs. själva rekryteringen, cirkelarbetet, cirkelledaren, kursmaterialet, hur deras förväntningar hade uppfyllts och eventuella planer på vidare studier. En attitydmätning gjordes också. Likartade intervjuer i slutet av kurstiden genomfördes även med de personer som avbrutit studierna, *studieavbrytarna*. Intervjuerna med personer som inte önskat delta upptog frågor om skälen till att avstå och om eventuella planer på studier för framtiden samt attityder till vuxenutbildning. Urvalet från kontrollarbetsplatserna tillfrågades i en enkät om sitt deltagande i vuxenstudier under läsåret och även här upprepades attitydmätningen.

Cirkelledarna intervjuades om arbetet i gruppen samt om orsaker till frånvaro och studieavbrott. Synpunkter på kursmaterialet inhämtades också. Vid verksamhetsårets slut intervjuades vidare *funktionärerna i ABF och TBV* om hur de såg på försöksverksamheten och de svårigheter som varit förbundna därmed. Samtidigt intervjuades *representanter för arbetsgivare och fackföreningar* som varit berörda av försöksverksamheten på de olika orterna.

Uppställning över de undersökningsmoment som ingått i utvärderingen av det första försöksåret

Data om verksamheten har insamlats från följande kategorier	Urval antal	urvalsprincip	Metod för datainsamlingen
cirkeledtagare	96 personer/ort	jämn fördelning på två bakgrundsvariabler: kön och ålder	enkät och attitydmätning i början av kursen intervju och attitydmätning i slutet av kursen
personer som inte önskat delta	27 personer/ort	jämn fördelning på två bakgrundsvariabler: kön och ålder	enkät och attitydmätning i början av kursen intervju och attitydmätning i slutet av kursen
personer som avbrutit studierna	samtliga	—	intervju i slutet av kursen
personer på kontrollarbetsplatser	50 personer/ arbetsplats	slumpmässigt urval	enkät och attitydmätning i början och slutet av kursen
studieorganisatörer	samtliga	—	intervju efter den uppsökande verksamheten
cirkelledare	samtliga	—	kontinuerlig rapportering under hela kursen, intervju i slutet av kursen
representanter för arbetsgivare	samtliga	—	} intervju i slutet av kursen
representanter för fackföreningar	samtliga	—	
funktionärer i ABF och TBV	samtliga	—	

2.6 Praktiska svårigheter att genomföra vissa utvärderingsmoment

Orterna för försöksverksamheten valdes ursprungligen så att de skulle vara spridda över landet och så att tre orter skulle representera var och en av de tre arbetsmiljöerna. Att hålla arbetsmiljöerna isär visade sig dock vara alltför svårt på den korta planeringstiden. De arbetsplatser som fanns att tillgå på de olika orterna kombinerade flera av de tre arbetsmiljöerna inom sig. Hagfors Järnverk t. ex. är en tung industri med skiftgång, som ligger i en glesbygd. Borås var en av de orter som valdes för att ge arbetsplatser som dominerades av kvinnlig arbetskraft. Det visade sig dock att av de tre deltagande arbetsplatserna i Borås var det endast en som hade huvudsakligen kvinnliga anställda. Även på de andra företagen fanns det emellertid ett stort inslag av kvinnlig arbetskraft. Det faktum att det inte var möjligt att hålla isär de tre skilda arbetsmiljöerna gjorde att utvärderingen bara i begränsad utsträckning kunde belysa eventuella skillnader mellan arbetsmiljöerna.

En annan svårighet vid utvärderingen av det första försöksårets resultat utgjorde jämförelsen med kontrollarbetsplatserna. Enkäten till dessa gav så låg svarsfrekvens att några slutsatser utifrån materialet inte kunde dras (se avsnitt 3.12).

2.7 Undersökningsresultatens representativitet

När det gäller tolkningen av det första försöksårets resultat bör man beakta att dessa inte utan vidare kan anses vara representativa för hela riket i allmänhet. Sådana slutsatser till hela riket baserade på statistisk inferensteori skulle ha krävt att orterna, arbetsplatserna och försökspersonerna kunde betraktas som ett slumpmässigt urval. Då något sådant urval inte genomförts, kan slutsatserna från statistisk synpunkt anses giltiga endast för det studerade materialet. I konsekvens härmed har i allmänhet heller inga signifikansprövningar gjorts.

2.8 Utformningen av vissa insatser i försöksverksamheten

2.8.1 Studierådgivning

Studierådgivning och studieteknisk handledning i inledningsskedet tillgodosågs i huvudsak genom cirkelledarna. Dessutom hade deltagarna vid studiernas avslutning möjlighet att få råd och vägledning för eventuella fortsatta studier. Utformningen härav varierade från ort till ort. I några fall medverkade representanter för respektive länsarbetsnämnder (se avsnitt 4.8).

2.8.2 Studiestöd

Som nämnts var studierna liksom studiematerialet kostnadsfria. Dessutom utgick studiestöd som ersättning för av studierna betingade extra kostnader för resor, måltider och barn tillsyn. Det kunde även utgå som ersättning för inkomstbortfall på grund av förlorat extraarbete, men någon sådan ansökan inkom inte under det första försöksåret. Studiestödet utgick inte generellt utan kunde sökas av samtliga deltagare och prövades i varje särskilt fall av de lokala ABF- och TBV-funktionärerna innan det godkändes av kommittén (se avsnitt 4.9).

2.8.3 Stimulansbidrag

Deltagarna med studievillkoret studier på fritid med stimulansbidrag erhöll vardera 300 kronor om de hade varit närvarande minst 70 procent av studietimmarna. I allmänhet gavs stimulansbidrag också vid något lägre närvarofrekvens, förutsatt att deltagarna kunde styrka nödvändigheten av frånvaron.

2.8.4 Ersättning till deltagare för förlorad arbetsförtjänst

Deltagarna med studievillkoret studier på delad arbetstid och fritid läste i stort sett halva tiden på arbetstid och halva tiden på fritid. De erhöll i allmänhet sin ordinarie lön direkt från respektive företag utan avdrag för

den tid de använt till studier. Företagen debiterade sedan FÖVUX dessa kostnader i efterhand. Vid ett företag gjordes emellertid löneavdrag och deltagarna fick via ABF ersättning motsvarande ordinarie lön.

FÖVUX:s kostnader för ersättning till deltagare för förlorad arbetsförtjänst under det första försöksåret beräknades ursprungligen till i genomsnitt 12 kronor per studietimme under arbetstid inkl. lönebikostnader. Den verkliga kostnaden visade sig ligga nära den beräknade, men variationerna var stora. På en ort varierade timkostnaden mellan 8:91 och 22:06 kronor. Lönebikostnaderna utgjorde i genomsnitt 30 procent av timlönerna.

En del av de företag, vilka hade anställda med ersättning för förlorad arbetsförtjänst som överskred FÖVUX-planens beräknade ersättningsnorm, debiterade ändå FÖVUX 12 kronor per studietimme. Kostnader för administration eller produktionsbortfall har inte debiterats FÖVUX.

2.8.5 Studieorganisatörsutbildning

En för ändamålet speciellt tillrättalagd studieorganisatörsutbildning på en vecka genomgicks av alla som skulle arbeta på lokalplanet med den uppsökande verksamheten. I utbildningen, som genomfördes på LO-skolan, Runö, i augusti 1970, deltog 37 studieorganisatörer från de olika arbetsplatserna. Huvuddelen av dem hade en viss grundutbildning som de erhållit lokalt genom ABF. De hade valts av sin fackförening och i allmänhet också under några år haft detta förtroendeuppdrag. Studieorganisatörsutbildningen omfattade främst FÖVUX-verksamheten samt arbetsplanering. Härutöver behandlades även bl. a. de vuxnas studieförutsättningar samt skälen för ökad vuxenutbildning.

2.8.6 Cirkelledarutbildning

Huvuddelen av de 76 cirkelledarna, som medverkade i FÖVUX under det första året, genomgick cirkelledarutbildning på LO-sko-

lan, Runö, Medlefors folkhögskola eller Viskadalens folkhögskola. De flesta av dem hade tidigare erfarenhet av vuxenutbildning och många hade lång erfarenhet som cirkelledare inom ABF eller TBV. Utbildningen var i huvudsak densamma som den grundläggande kursen i ABF:s systematiserade cirkelledarutbildning. Utöver detta behandlades även FÖVUX-verksamheten.

2.9 Tidsplan

Verksamheten genomfördes enligt följande tidsplan:

Kontakter med företag, fackliga organisationer och studieförbund, centralt och lokalt	april—aug	1970
Studieorganisatörsutbildning och cirkelledarutbildning	aug—sept	1970
Uppsökande verksamhet	sept	1970
Studiecirkelverksamhet	sept 1970—juni	1971
Utvärdering av resultat	sept 1970—dec	1971
Sammanställning av delbetänkande	maj 1971—febr	1972

2.10 Kostnader för FÖVUX under det första försöksåret

Försöksverksamheten under det första året medförde följande kostnader (i kronor).

Från kommittéanslaget:

Deltagaravgifter m. m.	58 636:93	
Förlorad arbetsförtjänst för deltagare	74 380:09	
Stimulansbidrag	79 200:—	
Studiestöd	32 071:45	
Studierådgivning	3 169:60	
Cirkelledarutbildning	76 171:68	
Studieorganisatörsutbildning	42 520:19	
Förlorad arbetsförtjänst för studieorganisatörer vid uppsökande verksamhet	41 544:—	
Utvärdering	221 100:—	
Diverse	370:74	629 164:68

Från studiecirkelanslaget:

Beräknat stats-
bidrag till 104
prioriterade
cirklar med
5 321 timmar á
40 kronor

212 840:--

Totalt 842 004:68

Kostnaderna för enbart den uppsökande verksamheten under det första året var alltså ca 84 000 kronor. Om detta belopp slås ut på olika kategorier blir resultatet följande:

Kategori	Antal personer	Kostnad per person kronor ca
De uppsökta	3 962	20
De som ville delta	2 074	40
De som fullföljde studierna	1 330 ¹	60

¹ Bygger på antagandet att andelen som fullföljde studierna var lika stor utanför som inom FÖVUX

1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

Eintrag für den Zeitraum
von 1971 bis 1972
mit dem Betrag von
1.000,00 DM.

Jahr	Betrag
1971	1.000,00
1972	1.000,00
1973	1.000,00
1974	1.000,00
1975	1.000,00
1976	1.000,00
1977	1.000,00
1978	1.000,00
1979	1.000,00
1980	1.000,00
1981	1.000,00
1982	1.000,00
1983	1.000,00
1984	1.000,00
1985	1.000,00
1986	1.000,00
1987	1.000,00
1988	1.000,00
1989	1.000,00
1990	1.000,00
1991	1.000,00
1992	1.000,00
1993	1.000,00
1994	1.000,00
1995	1.000,00
1996	1.000,00
1997	1.000,00
1998	1.000,00
1999	1.000,00
2000	1.000,00
2001	1.000,00
2002	1.000,00
2003	1.000,00
2004	1.000,00
2005	1.000,00
2006	1.000,00
2007	1.000,00
2008	1.000,00
2009	1.000,00
2010	1.000,00
2011	1.000,00
2012	1.000,00
2013	1.000,00
2014	1.000,00
2015	1.000,00
2016	1.000,00
2017	1.000,00
2018	1.000,00
2019	1.000,00
2020	1.000,00
2021	1.000,00
2022	1.000,00
2023	1.000,00
2024	1.000,00
2025	1.000,00

Die Summe aller Einträge
beträgt 1.000,00 DM.

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

Tabell 1 Resultat av den uppsökande verksamheten för de olika orterna

Ort	Antal att kontakta	% kontaktade	Önskade delta % av de kontaktade
Malmberget	1 607	30	43
Kalix	584	52	72
Piteå	854	65	56
Sundsvall	1 122	39	48
varav tjänstemän	131	60	57
Bollnäs/Söderhamn	987	24	75
Hagfors	1 500	33	54
Surahammar	1 135	20	68
Borås	849	82	34
Malmö	1 980	25	54
varav tjänstemän	241	85	57
Totalt	10 618	37	52

som fanns att kontakta, som verkligen kontaktades i den uppsökande verksamheten. Tredje kolumnen upptar den andel av de kontaktade som ville delta.

Av dem som kontaktades önskade i genomsnitt 52 procent delta. Variationen var emellertid stor mellan de olika orterna, bl. a. beroende på hur stor del av de anställda som uppsöktes. På de orter där studieorganisatorerna av olika skäl endast hade tillfälle att uppsöka en mindre del av de anställda, vände de sig sannolikt i första hand till sådana, som de bedömde som mera benägna att anmäla sig. Därigenom blev andelen intresserade större på dessa orter än på de orter där studieorganisatorerna kontaktade en större del av de anställda, däribland även sådana som kunde bedömas som mindre intresserade av att delta.

I Surahammar fick studieorganisatorerna inte tjänstledigt i den utsträckning som behövdes och hade därför mindre tid till den uppsökande verksamheten än på andra orter, varför de i första hand kontaktade dem som de förmodade var studieintresserade. En annan orsak till att så få blev uppsökta i Surahammar är att omkring 60 procent av de anställda där var invandrare, som sällan talade svenska tillräckligt bra för att kunna delta i försöksverksamheten. Av naturliga skäl kunde vidare studieorganisatorerna inte kontakta så stor andel av de anställda på de största arbetsplatserna (varvet i Malmö,

gruvan i Malmberget och järnverket i Hagfors). Att andelen uppsökta blev så liten i Bollnäs/Söderhamn kan antas bero dels på att en studieorganisator ensam hade ett oproportionerligt stort antal att kontakta, dels på att den uppsökande verksamheten kom igång sent.

Bland andra faktorer som inverkar på rekryteringsresultaten kan nämnas studieorganisatorernas olika uppläggning av uppsökandet samt variationen i arbetstider, arbetsmiljöer, förhandsinformation m. m. på de olika orterna.

Av tabell 2 framgår att de uppsökta studieintresse genomgående minskade vid högre ålder. Sälunda önskade 68 procent i åldern 25–39 år och 57 procent i åldern 40–50 år delta, medan endast 34 procent i åldern 51–67 år var intresserade av FÖVUX-studier. Av tabell 2 framgår också att andelen äldre arbetskraft var minst i Kalix, Piteå och Bollnäs/Söderhamn och att andelen yngre arbetskraft var störst på samma orter samt i Surahammar.

Borås hade den relativt största andelen kontaktade, 82 procent, och den minsta andelen intresserade av att delta, 34 procent. En förklaring härtil kan vara att Borås har så stor andel äldre arbetskraft. Som nämnts var äldre genomgående mindre intresserade av att delta än yngre. Eftersom studieorganisatorerna i Borås kontaktade så stor andel av de anställda är det således naturligt att också

intresserade av att delta, absoluta tal och procent
 tabell 2. Resultat av den uppsökande verksamheten fördelat på de olika åldersgrupperna. Antal att kontakta, antal kontaktade och antal

Ort	Antal att kontakta fördelat på åldrar				Antal kontaktade fördelat på åldrar			
	25-39 år Abso- luta tal	40-50 år Abso- luta tal	51-67 år Abso- luta tal	Totalt Abso- luta tal	25-39 år Abso- luta tal	40-50 år Abso- luta tal	51-67 år Abso- luta tal	Totalt Abso- luta tal
Malmberget	625	482	500	1 607	1	1	1	488
Kalix	279	172	133	584	126	42	76	301
Piteå	385	322	147	854	254	46	96	554
Sundsvall	323	320	479	1 122	133	31	161	433
Bollnäs/Söderhamn	498	288	201	987	60	25	79	240
Hägers	548	336	616	1 500	213	46	144	467
Surahammar	504	241	390	1 135	1	1	1	231
Borås	172	228	449	849	127	18	387	698
Malmö	443	446	1 091	1 980	184	33	220	550
Totalt	3 777	2 835	4 006	10 618	1 097	34 ²	1 163	3 962
Absoluta tal	36	27	37	100	36 ²	30 ²	36 ²	100
%								

Ort	Antal kontaktade fördelat på åldrar				Därav önskar delta fördelat på åldrar			
	25-39 år Abso- luta tal	40-50 år Abso- luta tal	51-67 år Abso- luta tal	Totalt Abso- luta tal	25-39 år Abso- luta tal	40-50 år Abso- luta tal	51-67 år Abso- luta tal	Totalt Abso- luta tal
Malmberget	1	1	1	488	106	1	36	208
Kalix	126	99	76	301	107	84	62	218
Piteå	254	204	96	554	153	62	42	312
Sundsvall	133	139	161	433	86	65	49	209
Bollnäs/Söderhamn	60	101	79	240	50	83	51	180
Hägers	213	110	144	467	146	69	45	253
Surahammar	1	1	1	231	70	1	39	156
Borås	127	184	387	698	86	68	79	238
Malmö	184	146	220	550	120	65	85	300
Totalt	1 097	983	1 163	3 962	924	67 ²	473	2 074
Absoluta tal	34 ²	30 ²	36 ²	100	68 ²	57 ²	34 ²	52
%								

¹ Uppgifter saknas

² Procentsatserna beräknade på summan av sju orter

en stor andel av dem som blev uppsökta inte var intresserade då de ansåg sig vara för gamla.

Av de uppsökta männen önskade 52 procent delta och av de uppsökta kvinnorna 53 procent. Det förelåg alltså ingen skillnad i studieintresset mellan könen.

3.3 *Datainsamling*

Under den uppsökande verksamheten skulle studieorganisatorerna fylla i en blankett för varje person de kontaktade. På blanketten fanns plats för uppgifter om kön, ålder, tidigare utbildning, familjesituation, om den tillfrågade var intresserad av att delta i försöksverksamheten samt vilket ämne och studievillkor han/hon önskade sig. Som framgår av tabell 2 fungerade inte denna rutin fullständigt i Malmberget och Surahammar. På grund av att de som inte ville delta vägrade att låta sig antecknas hade studieorganisatorerna i Malmberget inte möjlighet att erhålla uppgifter om mer än någon enstaka person av de uppskattningsvis 280, som inte ville eller kunde delta, och i Surahammar antecknades på grund av tidsbrist inte mer än 16 av de ca 75, som inte ville eller kunde vara med.

Det stora antalet personer, som var intresserade av att delta och som placerades i cirklar utanför FÖVUX, har inte tagits med i utvärderingen. Sammanställningarna över deltagare upptar således endast deltagare i FÖVUX-cirklar. Vid höstens första sammankomst genomfördes en enkät med samtliga dessa. Enkäten delades ut och besvarades under sammankomsten, varefter den samlades in av cirkelledarna. Frågor ställdes om varför deltagarna önskat ett visst ämne respektive studievillkor och om vilka förväntningar de hade inför kursen. Besvarade enkäter inkom från 838 av de 869 deltagarna, dvs. från 96 procent av dem som började i cirkelarna.

Vid slutet av vårterminen 1971 gjordes dessutom personliga intervjuer med deltagarna för att bl. a. ur olika aspekter belysa deras upplevelser av den genomgångna kursen och

undersöka graden av intresse för fortsatta studier. Intervjuer genomfördes med 676 av de 833 deltagare som varit närvarande vid mer än tre sammankomster. 81 procent har sålunda intervjuats.

Ett urval av dem som inte ville eller kunde delta i försöksverksamheten har också intervjuats. Avsikten härmed var att belysa de orsaker som uppgavs ligga bakom beslutet att avstå. På varje ort — med undantag av Malmberget och Surahammar — gjordes ett urval om 27 personer. Urvalet skedde så att de för utvärderingen relevanta bakgrundsvariablerna kön och ålder skulle vara jämnt representerade. Det kom att bestå av 205 personer. Av dessa har intervjuer genomförts med 151, dvs. med 74 procent.

3.4 *Bakgrundsdata om deltagarna*

Då studieorganisatorerna hade fått många fler anmälningar än som svarade mot det avsedda antalet deltagare i försöksverksamheten enligt undersökningsmodellen, måste ett urval göras. På varje ort skulle tolv cirklar bildas, en för varje ämne och studievillkor. För att det skulle bli möjligt att jämföra resultaten för olika grupper gjordes cirkelsammansättningen inom varje ämne och studievillkor så lika som möjligt med avseende på deltagarnas kön och ålder. Av olika skäl, t. ex. på grund av skiftgång, kunde denna princip inte tillämpas genomgående. Gruppernas sammansättning blev därför i praktiken något olika när det gäller de nämnda bakgrundsvariablerna. Som framgår av tabell 4 medförde urvalsmetoden att åldersfördelningarna för dem som ville delta och för deltagarna blev något olika. Nedan presenteras FÖVUX-deltagarna fördelade på kön, ålder, yrkesställning, utbildning, restider och inkomst.

Av FÖVUX-deltagarna i början av hösten utgjorde kvinnorna en tredjedel och männen två tredjedelar. Åldersgrupperna 25–39 år och 40–50 år var lika stora. Drygt en tredjedel av deltagarna hörde till var och en av dem. Deltagarantalet i åldersgruppen 51–67 år var något mindre och till den hörde

Tabell 3 Könsfördelning för dem som ville delta och för deltagarna, absoluta tal och procent

Kön	De som ville delta		Deltagarna	
	antal	%	antal	%
Män	1 368	66	546	65
Kvinnor	706	34	289	35
Ej svar	0	0	3	0
Totalt	2 074	100	838	100

Tabell 4 Åldersfördelning för dem som ville delta och för deltagarna, absoluta tal och procent

Ålder	De som ville delta		Deltagarna	
	antal	%	antal	%
25-39 år	924	45	313	37
40-50 år	677	32	303	36
51-67 år	473	23	214	26
Ej svar	0	0	8	1
Totalt	2 074	100	838	100

Tabell 5 Deltagarnas yrkesställning, absoluta tal och procent

Yrkesställning	Antal	%
Arbetare	778	93
Tjänstemän	50	6
Ej svar	10	1
Totalt	838	100

Tabell 6 Deltagarnas grundutbildning, absoluta tal och procent

Grundutbildning	Antal	%
Sexårig folkskola	334	40
Sjuårig folkskola	325	39
Åttaårig folkskola	41	4
Nioårig grundskola	7	1
Folkskola + folkhögskola	23	3
Folkskola + yrkesskola	32	4
Annat	34	4
Ej svar	42	5
Totalt	838	100

Tabell 7 Deltagarnas tidigare studier utöver grundutbildning, absoluta tal och procent

Typ av studier	Antal	%
Fackliga studier	80	10
Studiecirkel, språk	38	5
Studiecirkel, fackliga och politiska ämnen	32	4
Studiecirkel, vidareutbildning i yrket	27	3
Studiecirkel, övriga ämnen	40	4
Korrespondenskurs	54	6
Radio- eller tv-kurs	5	1
Studerat på annat sätt	89	11
Har ej studerat sedan folkskolan	539	64
Ej svar	70	8
Totalt	974	116

Anm Flera alternativ kunde markeras, varför summan överstiger 100 procent

omkring en fjärdedel av deltagarna. 93 procent var arbetare och sex procent tjänstemän. De senare deltog endast på två av orterna.

79 procent av deltagarna hade endast sex- eller sjuårig folkskola som grundutbildning, medan tolv procent hade något längre utbildning. Av de fyra procent som uppgav att de hade andra utbildningar hade de flesta gått i skola i andra länder.

Bland deltagarna hade 539 personer, dvs. 64 procent, inte ägnat sig åt något slag av utbildning sedan de lämnade den obligatoriska skolan. 16 procent hade tidigare deltagit i studiecirkel och tio procent i fackliga studier. De som uppgav att de studerat på annat sätt hade gått i olika kurser på arbetsplatserna, ADB-kurser, aftonskola, lantmannaskola etc.

Statistiska centralbyrån genomförde under år 1970 en undersökning av studiecirkeldeltagare i de prioriterade ämnena hos de fyra största studieförbunden (Promemorior från SCB, nr 23, mars 1971). I undersökningen redovisas bl. a. uppgifter om deltagarnas grundutbildning och tidigare studiecirkeldeltagande. För en jämförelse med FÖVUX-deltagarna torde de uppgifter som inhämtats om deltagarna i ABF:s cirkel vara

mest relevanta. Bland ABF-deltagarna i SCB:s undersökning hade totalt 64 procent folkskola som enda utbildningsbakgrund. Bland FÖVUX-deltagarna var motsvarande siffra 79 procent (83 procent om även åtta-årig folkskola medräknas). Tidigare studiecirkeldeltagande redovisas ämnesvis i SCB:s undersökning. Mellan 59 och 80 procent av ABF-deltagarna hade tidigare deltagit i studiecirkel. Motsvarande siffra för FÖVUX-deltagarna var 16 procent.

Reservationer när det gäller siffrornas storlek måste göras både i fråga om SCB-undersökningens representativitet och i fråga om den osäkerhet som beror på FÖVUX:s urval av deltagare bland dem som var intresserade av att delta. Tendensen är emellertid klar. FÖVUX har rekryterat deltagare med kortare grundutbildning än som var normalt i ABF-cirklar under samma tidsperiod. Vidare har FÖVUX-deltagarna tidigare deltagit i studiecirkel i betydligt mindre utsträckning än vad som var normalt för deltagare i ABF-cirklar under samma tidsperiod.

De kortaste resorna mellan bostad och arbetsplats hade deltagarna i Surahammar, där 74 procent hade mindre än 15 minuters väg. Därefter följer Piteå, Sundsvall och Kalix. De största andelarna med längre resväg fanns i Malmö och Malmberget där två tredjedelar av deltagarna hade mellan 15 och

30 minuters resväg. Största andelarna som reste mellan 30 och 60 minuter hade Malmö och Kalix. Hagfors var den enda ort där deltagare hade mer än 60 minuters resväg, men detta gällde där bara för två procent av deltagarna.

På frågan om familjens sammanlagda årsinkomst före skatt valde totalt en fjärdedel av deltagarna att inte svara alls. Obenägenheten att svara varierade markant mellan de olika orterna. I Surahammar underlät hela 41 procent att svara. Motsvarande siffra för Malmö var tolv procent. Då det interna bortfallet på denna fråga är stort, kan det vara av intresse att studera en fördelning, motsvarande den i tabell 9, men där kategorin "ej svar" tagits bort, vilket skett i tabell 10. Siffrorna i tabellen uttrycks i procent, då detta underlättar jämförelse mellan deltagarna, trots att procentalen baserar sig på ett relativt litet antal observationer. För varje ort markeras med kursivering den inkomstklass där medianinkomsten för respektive ort ligger.

Av tabellen framgår, att deltagarna i Piteå hade de högsta uppgivna familjeinkomsterna med en medianinkomst av 40 000–44 999 kronor. Lägst låg Kalix, Sundsvall, Hagfors och Surahammar med en medianinkomst av 30 000–34 999 kronor. Medianinkomsten för samtliga orter var 35 000–39 999 kronor.

Tabell 8 Deltagarnas restid mellan bostad och arbetsplats. Procentuell fördelning för varje ort och totalt

Ort	Mindre än 15 min %	15–30 min %	30–60 min %	Mer än 60 min %	Ej svar %	Totalt %
Malmberget	33	65	0	0	2	100
Kalix	59	29	8	0	4	100
Piteå	67	24	2	0	7	100
Sundsvall	62	32	2	0	4	100
Bollnäs/Söderhamn	47	35	6	0	12	100
Hagfors	60	32	1	2	5	100
Surahammar	74	15	1	0	10	100
Borås	56	36	5	0	3	100
Malmö	19	63	15	0	3	100
Totalt	52	37	5	0	6	100

Tabell 9 Deltagarnas familjårsinkomst före skatt. Procentuell fördelning för varje ort och totalt

Årsinkomst i kronor	Söderhamn							Totalt	
	Malmberget	Kalix	Piteå	Sundsvall	Bollnäs/ Söderhamn	Hagfors	Surahammar		
-19 999	1	0	1	0	4	1	2	0	2
20 000-24 999	1	5	3	7	17	9	3	4	7
25 000-29 999	8	29	8	26	4	17	10	6	11
30 000-34 999	20	12	5	16	8	28	15	16	15
35 000-39 999	11	3	12	8	11	7	12	18	11
40 000-44 999	13	8	9	9	11	7	7	16	10
45 000-49 999	8	6	11	4	5	4	7	12	7
50 000-59 999	14	6	13	10	6	2	2	12	7
60 000-	5	0	7	3	2	0	1	4	3
Ej svar	19	31	31	17	32	25	41	12	27
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tabell 10 Deltagarnas familjårsinkomst före skatt. Procentuell fördelning för varje ort och totalt, utan hänsyn till internt bortfall. (Kursiveringen markerar medianinkomsten för respektive ort)

Årsinkomst i kronor	Söderhamn							Totalt	
	Malmberget	Kalix	Piteå	Sundsvall	Bollnäs/ Söderhamn	Hagfors	Surahammar		
-19 999	2	0	2	0	5	1	3	0	3
20 000-24 999	2	7	5	8	24	12	5	4	10
25 000-29 999	9	42	11	32	7	22	17	7	16
30 000-34 999	25	17	8	19	12	38	26	18	19
35 000-39 999	14	5	17	9	16	9	20	21	15
40 000-44 999	16	11	13	11	16	9	12	18	14
45 000-49 999	9	9	16	5	8	6	12	14	10
50 000-59 999	17	9	19	12	9	3	3	14	10
60 000-	6	0	9	4	3	0	2	4	3
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100

3.5 Bakgrundsdata om dem som inte ville delta

Urvalet bland dem som inte ville delta gjordes så att bakgrundsvariablerna kön och ålder skulle vara representerade på samma

Tabell 11 Könsfördelning för dem som inte ville delta och för urvalet, absoluta tal och procent

Kön	De som inte ville delta ¹		Urvalet av dem som inte ville delta	
	Antal	%	Antal	%
Män	988	64	89	59
Kvinnor	545	36	62	41
Totalt	1 533	100	151	100

¹ avser sju orter

Tabell 12 Åldersfördelning för dem som inte ville delta och för urvalet, absoluta tal och procent

Ålder	De som inte ville delta ¹		Urvalet av dem som inte ville delta	
	Antal	%	Antal	%
25-39 år	349	23	44	29
40-50 år	419	27	58	38
51-67 år	765	50	49	33
Totalt	1 533	100	151	100

¹ avser sju orter

Tabell 13 Könsfördelning för dem som ville och dem som inte ville delta, absoluta tal och procent

Kön	De som ville delta		De som inte ville delta ¹	
	Antal	%	Antal	%
Män	1 368	66	988	64
Kvinnor	706	34	545	36
Totalt	2 074	100	1 533	100

¹ avser sju orter

Tabell 14 Åldersfördelning för dem som ville och dem som inte ville delta, absoluta tal och procent

Ålder	De som ville delta		De som inte ville delta ¹	
	Antal	%	Antal	%
25-39 år	924	45	349	23
40-50 år	677	32	419	27
51-67 år	473	23	765	50
Totalt	2 074	100	1 533	100

¹ avser sju orter

sätt som för deltagarna. Som framgår av tabellerna 11 och 12 medförde bortfallet att köns- och åldersfördelningarna för dem som inte ville delta och för urvalet blev något olika.

I tabellerna 13-17 görs jämförelser mellan dem som ville och dem som inte ville delta när det gäller köns- och åldersfördelningarna samt mellan deltagarna och urvalet av dem som inte ville delta när det gäller vissa andra bakgrundsvariabler.

Som påpekats tidigare (i avsnitt 3.2) var de yngre i allmänhet mera intresserade av att delta i försöksverksamheten än de äldre, medan det däremot inte förelåg någon skillnad mellan könen i detta avseende.

När det gällde grundutbildning förelåg inga egentliga skillnader mellan deltagarna och dem som inte ville delta. Däremot hade de som inte ville delta tidigare bedrivit andra studier i större utsträckning än deltagarna. 64 procent av deltagarna hade inte ägnat sig åt något slag av utbildning sedan de lämnade den obligatoriska skolan. Motsvarande siffra för dem som inte ville delta var 40 procent.

När det gällde restider mellan bostad och arbetsplats förelåg inga skillnader mellan deltagarna och dem som inte ville delta.

Svarsfrekvensen på frågan om årsinkomsten var endast 42 procent bland dem som inte ville delta, varför det inte är möjligt att göra jämförelser med deltagarna i detta avseende

Tabell 15 Grundutbildning för deltagarna och dem som inte ville delta, absoluta tal och procent

Grundutbildning	Deltagarna		Urvalet av dem som inte ville delta	
	Antal	%	Antal	%
Sexårig folkskola	334	40	51	34
Sjuårig folkskola	325	39	59	39
Åttaårig folkskola	41	4	5	3
Nioårig grundskola	7	1	3	2
Folkskola + folkhögskola	23	3	4	3
Folkskola + yrkesskola	32	4	4	3
Annat	34	4	5	3
Ej svar	42	5	20	13
Totalt	838	100	151	100

Tabell 16 Tidigare studier utöver grundutbildning för deltagarna och dem som inte ville delta, absoluta tal och procent

Typ av studier	Deltagarna		Urvalet av dem som inte ville delta	
	Antal	%	Antal	%
Fackliga studier	80	10	18	12
Studiecirkel, språk	38	5	9	6
Studiecirkel, fackliga och politiska ämnen	32	4	6	4
Studiecirkel, vidareutbildning i yrket	27	3	13	9
Studiecirkel, övriga ämnen	40	4	15	11
Korrespondenskurs	54	6	7	5
Radio- eller tv-kurs	5	1	4	3
Studerat på annat sätt	89	11	16	11
Har ej studerat sedan folkskolan	539	64	61	40
Ej svar	70	8	8	5
Totalt	974	116	157	106

Anm Flera alternativ kunde markeras, varför summorna överstiger 100 procent

Tabell 17 Restid mellan bostad och arbetsplats för deltagarna och dem som inte ville delta, absoluta tal och procent

Restid	Deltagarna		Urvalet av dem som inte ville delta	
	Antal	%	Antal	%
Mindre än 15 min	439	52	78	52
15-30 min	309	37	38	25
30-60 min	39	5	8	5
Mer än 60 min	2	0	2	1
Ej svar	49	6	25	17
Totalt	838	100	151	100

3.6 Ämnen

Eftersom det från utvärderingssynpunkt var önskvärt att man fick ungefär liknande grupper på de olika studie villkoren i de fyra ämnena ombads varje person ange, huruvida han/hon kunde tänka sig mer än ett ämne och vilket de i så fall föredrog.

Engelska var det populäraste ämnet och önskades i första hand av 41 procent. Matematik önskades som första ämne av 29 procent och kom därmed på andra plats. Därnäst kom svenska, önskat i första hand av 20 procent. Samhällskunskap önskades i första hand av bara 12 procent. (Summan

Tabell 18 Önskat ämne i rangordning uttryckt i procent av det antal personer som var intresserade av att delta

Önskat ämne	Första hand	Andra hand	Tredje hand	Fjärde hand	Önskat ämnet	Ej önskat ämnet
Svenska	20	11	5	1	37	61
Engelska	41	9	2	2	54	45
Matematik	29	12	4	2	46	52
Samhällskunskap	12	11	4	3	29	69

överstiger 100 procent beroende på att man kunde önska mer än ett ämne i första hand). På varje ort för sig är dock resultatet beträffande ämnesval inte lika entydigt. I Kalix, Hagfors och Surahammar, som har nästan uteslutande manliga anställda, har de flesta önskat matematik i första hand. I Piteå, som har övervägande kvinnliga anställda och i Borås, som har stor andel invandrare, var det däremot svenska som kom i andra hand efter engelska.

3.7 Studievillkor

Både de som ville delta och deltagarna fick rangordna studievillkoren utifrån sina önskemål.

Som framgår av tabell 19 önskade de

flesta av dem som ville delta, 64 procent, helst läsa på studievillkoret med stimulansbidrag, medan 30 procent föredrog att studera delvis på arbetstid. Ett mindre antal personer, 9 procent, ville läsa utan stimulansbidrag. (Summan överstiger 100 procent beroende på att man kunde önska mer än ett studievillkor i första hand).

För att belysa de olika studievillkorens attraktivitet för FÖVUX-deltagare med olika bakgrundsdata, har i tabellerna 21–25 sammanställningar gjorts över önskemål om studievillkor för olika grupperingar av deltagare.

Beräkningarna är gjorda utifrån antal förstahandsönskemål för varje studievillkor. Eftersom samma individ kunde önska mer än ett studievillkor i första hand, överstiger antalet önskemål antalet deltagare. För att

Tabell 19 Önskat studievillkor i rangordning uttryckt i procent av dem som ville delta

Önskat studievillkor	Första hand	Andra hand	Tredje hand	Önskat villkoret	Ej önskat villkoret
Utan stimulansbidrag	9	24	32	65	33
Med stimulansbidrag	64	20	0	84	13
Arbetstid och fritid	30	24	8	61	37

Tabell 20 Önskat studievillkor i rangordning, uttryckt i procent av deltagarna

Önskat studievillkor	Första hand	Andra hand	Tredje hand	Önskat villkoret	Ej önskat villkoret
Utan stimulansbidrag	13	23	37	73	27
Med stimulansbidrag	67	21	0	88	12
Arbetstid och fritid	34	27	8	69	31

Tabell 21 Önskat studievillkor. Procentuell fördelning för olika orter

Önskat studievillkor	Malmberget	Kalix	Piteå	Sundsvall	Bollnäs/ Söderhamn	Hagfors	Surahammar	Borås	Malmö	Totalt
Utan stimulansbidrag	11	1	21	3	6	1	18	25	3	11
Med stimulansbidrag	56	40	57	45	78	74	49	44	69	57
Arbetsid och fritid	30	58	19	49	13	22	30	31	27	29
Inga önskemål	3	1	3	3	3	3	3	0	1	3
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Bastal	91	67	125	95	115	93	102	147	111	

underlätta jämförelsen mellan de olika grupperingarna har en omräkning gjorts så att summan i samtliga kolumner blir 100 procent. Bastalet för omräkningen har varit antalet förstahandsönskemål + de deltagare som inte haft några speciella önskemål om studievillkor. Bastalets storlek anges under varje kolumn.

Totalt önskade 11 procent av deltagarna att få läsa utan bidrag och det vanligaste skälet dessa angav, var att de inte ville ha några krav på sig om de bestämde sig för att delta. Variationen mellan olika orter var stor. Största andelen som önskade läsa utan bidrag hade Piteå och Borås, två av de orter som hade störst andel kvinnor. Minsta andelen som önskade läsa utan stimulansbidrag hade Kalix och Hagfors.

Att få läsa med stimulansbidrag önskades av totalt 57 procent. Största andelarna, som önskade detta studievillkor fanns i Bollnäs/Söderhamn och Hagfors, där omkring 75 procent helst ville läsa med bidrag.

Totalt 29 procent av deltagarna önskade läsa på delad arbetstid och fritid. Den vanligaste motiveringen för att välja detta alternativ var att så mycket annat måste uträttas under fritiden att den inte kunde offras för studier. Även här var variationen stor mellan å ena sidan Kalix där 58 procent ville läsa på arbetstid och fritid, samt å andra

Tabell 22 Önskat studievillkor. Procentuell fördelning på kön

Önskat studievillkor	Män	Kvinnor	Totalt
Utan stimulansbidrag	8	16	11
Med stimulansbidrag	56	59	57
Arbetsid och fritid	34	21	29
Inga önskemål	2	4	3
Totalt	100	100	100
Bastal	591	358	

Tabell 23 Önskat studievillkor. Procentuell fördelning för olika åldersgrupper

Önskat studievillkor	25-39 år	40-50 år	51-67 år	Totalt
Utan stimulansbidrag	10	10	13	11
Med stimulansbidrag	54	58	64	57
Arbetstid och fritid	34	30	21	29
Inga önskemål	2	2	2	3
Totalt	100	100	100	100
Bastal	352	349	243	

sidan Bollnäs/Söderhamn och Piteå där endast omkring 15 procent ville göra detta. Obenägenheten att önska detta studievillkor berodde dels på att de uppsökta inte trodde att studier delvis på arbetstid var genomförbart för deras del, dels på att de som arbetade inom vårdsektorn helst inte ville gå ifrån sina arbetsuppgifter, främst för patienternas skull men också för att inte lasta över sitt eget arbete på arbetskamraterna.

Ett mindre antal deltagare, totalt 3 procent, hade inga särskilda önskemål när det gällde studievillkor.

Kvinnorna var i mindre utsträckning än männen intresserade av att läsa delvis på arbetstid. Som tidigare nämnts var det vanligt att de kvinnor som var anställda inom vårdsektorn ansåg att de inte kunde lämna sin arbetsplats för att studera. Av tabellen ovan framgår dessutom att kvinnorna i större utsträckning önskat att få läsa utan stimulansbidrag. Det vanligaste motivet för detta var att de inte ville känna några förpliktelser att fullfölja kursen, att vara närvarande på cirkelsammankomsterna, att lära in ett visst kunskapsstoff etc. Det var alltså sådana överväganden som låg bakom kvinnornas önskemål att få läsa helt på fritid och utan bidrag. De tvivel på den egna förmågan att klara av en studiecirkel som kan antas utgöra bakgrunden till kvinnornas ställningstaganden har däremot, som tidigare nämnts, inte medfört en lägre anmälningsfrekvens bland kvinnor än bland män.

En tendens till skillnad mellan de tre åldersgruppernas önskemål om studievillkor fanns. Med stigande ålder tenderade deltagarna att i mindre utsträckning önska att få läsa

delvis på arbetstid. För studievillkoret med stimulansbidrag var tendensen motsatt, dvs. högre frekvens önskemål med stigande ålder.

Det bör noteras att beräkningarna för tjänstemännen baserar sig på ett relativt litet antal personer, men tendensen kan ändå anses tydlig. En mindre andel tjänstemän än kollektivanställda var intresserade av att studera delvis på arbetstid. Alla de deltagande tjänstemännen var kontorsanställda, och av intervjuerna med dessa framgick att många av dem ansåg att det inte gav dem någon fördel att lämna arbetet för att studera, eftersom det bara innebar att deras arbetsuppgifter hopades till ett senare tillfälle.

Av tabell 25 framgår att deltagare med "annan arbetstid", huvudsakligen kvinnor i vårdrken, i mindre utsträckning än övriga önskade läsa delvis på arbetstid. Av de deltagare, som hade komplicerad skiftgång, ville en mindre andel än bland övriga läsa utan stimulansbidrag.

Tabell 24 Önskat studievillkor. Procentuell fördelning på yrkesställning

Önskat studievillkor	Arbetare	Tjänstemän	Totalt
Utan stimulansbidrag	11	8	11
Med stimulansbidrag	57	79	57
Arbetstid och fritid	30	13	29
Inga önskemål	2	0	3
Totalt	100	100	100
Bastal	890	52	

Tabell 25 Önskat studievillkor. Procentuell fördelning för deltagare med olika arbetstider

Önskat studievillkor	Dagtid	Tvåskift	Komplicerad skiftgång	Annan arbetstid	Totalt
Utan stimulansbidrag	11	12	3	15	11
Med stimulansbidrag	58	53	65	67	57
Arbetstid och fritid	29	35	32	15	29
Inga önskemål	2	0	0	3	3
Totalt	100	100	100	100	100
Bastal	426	68	117	74	

Inga skillnader beträffande önskemål om studievillkor förelåg mellan deltagarna med hänsyn till grundutbildning, familjesituation (barnförekomst) eller restider mellan bostad och arbetsplats.

3.8 Uppgivna orsaker till att vilja delta i FÖVUX

I intervjun vid vårterminens slut tillfrågades deltagarna om orsaken till att de kom med i försöksverksamheten. Svaren fördelade sig som i tabell 26.

I enkäten vid höstterminens början uppgav deltagarna att de dessutom fått information om FÖVUX på följande sätt. 21 procent sade sig ha planerat att studera redan innan de hörde talas om FÖVUX. När så FÖVUX-erbjudandet kom tyckte dessa att de lika gärna kunde gå i försöksverksamheten som i reguljära studiecirklar. 19 procent hade läst om kursen i broschyr på arbetet, 12 procent hade påverkats av kamrater, 11 procent av radio eller tv (dvs. informationsprogram om TRU-kurser) och 8 procent av tidningsartiklar.

Tabell 26 Uppgivna orsaker till att vilja delta, absoluta tal och procent

Uppgiven orsak	Antal	%
Blev övertygad efter samtal med en studieorganisatör	588	87
Sökte själv upp en studieorganisatör och anmälde sitt intresse	65	10
Andra anledningar	23	3
Totalt	676	100

Till dem som svarat att de inte skulle komma med i verksamheten, om inte en studieorganisatör hade sökt upp dem, ställdes frågan: "Vad var det studieorganisatören sa, som gjorde att Du blev intresserad av att vara med?" Svaren fördelade sig som i tabell 27.

De tre första svaren i tabellen, som ju representerar nästan 60 procent av de tillfrågade, kan inte hänföras till något speciellt uttalande eller argument från studieorganisatörens sida. Övriga svar är mer direkt hänförliga till vad studieorganisatören kan ha framhållit.

Bland de personer, 9 procent, som har givit andra svar än ovanstående, finns sådana som bestämde sig efter argument som "ingen är för gammal", "du måste väl ta vara på en sådan här fin chans" och "det kan väl inte skada att bli lite bättre informerad". I dessa

Tabell 27 Procentuell fördelning över effekten av studieorganisatörens olika argument

Studieorganisatörens bästa argument	%
Inget särskilt, behövde bara en puff i ryggen	27
Blev intresserad av ett av ämnena	24
Ville pröva om det skulle gå	8
Att man fick läsa på arbetstid	8
För barnens skull	6
Att cirkeln skulle anpassas till skiftgången	6
Att arbetskamraterna skulle komma med	3
För arbetets skull	3
Fördelaktiga villkor (kursen gratis, studiestöd, stimulansbidrag)	2
Annat	9
Ej svar	4
Totalt	100

fall kan studieorganisations argumentering kanske sägas ha haft större betydelse för beslutet att delta.

Svaren i tabell 27 ger vid handen att det viktiga var att bli personligt kontaktad. I varje fall kunde de tillfrågade i efterhand oftast inte minnas något särskilt argument. Det faktum att någon kom och frågade om man ville vara med gav i sig självt resultat. Många kompletterade sina svar med uppgiften att de tidigare funderat på att börja läsa någonting, men att det inte hade blivit av. Det finns alltså ett latent intresse, men detta är inte tillräckligt för att en person själv skall ta initiativ till att börja studera.

3.9 Uppgivna orsaker till att inte vilja delta i FÖVUX

Urvalet av dem som inte ville delta tillfrågades om anledningen härtill. Svaren redovisas i tabell 28.

De som inte var intresserade av att delta nämnde oftast som orsak, att fritiden var alltför dyrbar för att användas till studier, att de hade andra intressen och ville umgås med familjen hellre än att studera samt att de överhuvudtaget hade ont om tid. Några ansåg också att de var för gamla för att studera.

Utöver de orsaker som framgår av tabell 28 förekom också uttalanden som "ingen direkt praktisk användning för ämnena" och "man kunde inte vara säker på att få läsa det ämne man ville". Det senare skälet kunde vara anledning nog att inte vilja vara med. Trötthet, bristande självförtroende och oförmåga att koncentrera sig uppgavs också som orsak av enstaka personer.

Till urvalet av dem som inte ville delta ställdes vidare frågan om de hade planer på att läsa något till hösten 1971. Svaren redovisas i tabell 29.

13 procent av dem som inte ville delta i FÖVUX förklarade sig ha planer på att studera till hösten 1971 om tillfälle gavs. Därav ville 9 procent läsa FÖVUX-ämnena.

För att belysa inställningen till studieorganisations hos dem som inte ville eller kunde

Tabell 28 Uppgivna orsaker till att inte vilja delta, absoluta tal och procent

Uppgiven orsak	Antal	%
Hem och familj tar all fritid	24	16
Fritiden är alltför dyrbar för att användas till studier	23	15
För gammal för att studera	21	14
Tidsbrist	18	12
Andra studier eller föreningsuppdrag	15	10
För lång resväg	8	5
Extraarbete	8	5
Sjukdom	5	4
Annat	23	15
Ej svar	6	4
Totalt	151	100

Tabell 29 Planer på studier hösten 1971 för dem som inte ville delta, absoluta tal och procent

Planer på studier	Antal	%
Ja	19	13
Nej	102	67
Vet ej	30	20
Totalt	151	100

delta ställdes också frågan om studieorganisationer, som sökte upp anställda på arbetsplatserna, var bra för att väcka intresse för studier.

91 procent ansåg att det var bra med uppsökande verksamhet med hjälp av studieorganisationer, medan sex procent hade en negativ inställning till detta.

3.10 Den uppsökande verksamheten avdelning för avdelning på en arbetsplats. Ett exempel

Förutsättningarna för att bedriva uppsökande verksamhet är olika för olika avdelningar inom samma arbetsplats. Andelen intresserade är också mycket skiftande på olika avdelningar. För att närmare undersöka variationer i rekryteringsförutsättningarna har en arbetsplats – Hagfors Järnverk – intensivt studerats. Andelen kontaktade och andelen intresserade av att delta har där

Tabell 30 Den uppsökande verksamheten på de olika avdelningarna av UHB Hagfors Järnverk

Avdelning	Totalt antal anställda	Antal kontaktade	I % av antal anställda	Antal ja-svar	I % av antal kontaktade
Allmäntekniska enheterna	226	40	18	28	70
Verk 5, verk 6, trådverket, valsverket och mediumverket	218	15	7	14	93
Stålverket	208	107	51	33	31
Nya hallen	187	64	34	35	55
Götverket och ämnesbehandlingen	184	15	8	11	73
Gjuteriet och rensriet	181	37	20	11	30
Underhållsverkstäderna	145	49	34	27	55
Maskinbearbetningen	105	38	36	36	94
Mekaniska verkstaden	69	19	28	15	79
Värmeverket	63	23	37	9	39
Fordonsverkstaden	50	24	48	10	42
Hyttan	45	10	22	5	50
Elektriska verkstaden	42	0	0	0	0
Bandverket	39	7	18	1	14
Smedjan	37	17	46	13	76
Laboratoriet	35	3	9	1	33
Centralförrådet	17	8	47	5	63
Totalt	1 851	476	26	254	53

räknats fram på varje avdelning för sig. Beräkningarna redovisas i tabell 30.

I siffran 1 851 ingår samtliga kollektivanställda vid järnverket i Hagfors. Av dem tillhörde omkring 1 500 personer dem som skulle uppsökas enligt FÖVUX-förutsättningarna. Det har inte varit möjligt att inhämta uppgifter om åldersfördelningen eller om antalet kollektivanställda med längre utbildning än folkskola, varför procentsatserna i tabellen ovan har räknats på det totala antalet anställda för varje avdelning. Om totalt omkring 350 personer, som sålunda oegentligt kommit att ingå i beräkningsunderlaget, hade kunnat avskiljas skulle siffrorna alltså genomsnittligt ha blivit något högre.

För att få ett mer konkret innehåll bör informationen i tabellsammanställningen relateras till förhållandena på de olika arbetsplatserna. En sådan koppling har gjorts av metallindustriarbetareförbundets ombuds-

man i Hagfors, som själv deltog i rekryteringsarbetet. Han beskriver järnverkets olika avdelningar så här (inom parentes anges för varje avdelning andelen kontaktade respektive andelen positiva):

"Allmäntekniska enheterna inrymmer flera smärre avdelningar såsom bevakning, transport, byggnads-, och bostadsunderhåll m. m. Dessa enheter är spridda över geografiskt stora områden och de anställda var därigenom svåra att nå. När vi väl fått kontakt var de dock positiva till att vara med (18 %, 70 %).

Verk 5, verk 6, trådverket, valsverket och mediumverket har en stor andel anställda yngre än 25 år, som alltså inte skulle kontaktas. Enheterna ligger skilda från varandra, vilket gör det svårt att hinna med så många. Dessutom är arbetet här högmekaniserat i stor utsträckning (7 %, 93 %).

Stålverket har stor andel äldre arbetskraft. Det är en sammanhängande enhet, där man

kan tala med de anställda under arbetets gång. Den studieorganisatör, som hade hand om rekryteringen här arbetade själv på denna avdelning, vilket förenklade hans möjligheter till kontakt (51 %, 31 %).

Nya hallen är en enda stor hall, där vi kunde samtala med arbetarna medan de utförde sina arbetsuppgifter (34 %, 55 %).

Götverket och ämnesbehandlingen har stor andel äldre arbetskraft. De arbetar på ackord och vill inte bli störda. Dessutom är lokalerna spridda och svåra att överblicka (8 %, 73 %).

Gjuteriet och renseriet är svårbehandlade ur kontaktsynpunkt. Speciellt renseriet är bullrigt och svårt att göra sig hörd i. Rekryteringen fick genomföras på rasterna (20 %, 30 %).

Underhållsverkstäderna är ganska lugna och ljusa avdelningar där samtal kunde föras under arbetets gång. En av studieorganisatörerna arbetade på en av dessa avdelningar (34 %, 55 %).

Maskinbearbetningen är en avdelning, där studieorganisatören kunde ta god tid på sig för att tala med arbetarna direkt vid maskinerna. En mycket stor del av de kontaktade var också positiva (36 %, 94 %).

Mekaniska verkstaden ligger intill underhållsverkstäderna och har bearbetats av samma studieorganisatör, som dock var något mindre väl känd på denna avdelning (28 %, 79 %).

Värmeverket består av tre olika enheter men där är lugnt och man kunde talas vid under arbetets gång (37 %, 39 %).

Elektriska verkstaden har huvudsakligen anställda med en utbildning över vad som skulle gälla för försöksverksamheten i FÖVUX (0 %, 0 %).

Laboratoriet har stor andel personal med längre utbildning än sex- eller sjuårig folkskola (9 %, 33 %).

Bandverket är en svårtillgänglig arbetsplats, och den studieorganisatör som rekryterade där är anställd på en annan avdelning (18 %, 14 %)."

Övriga avdelningar har inte föranlett några särskilda kommentarer.

3.11 *Synpunkter från studieorganisatörerna*

När den uppsökande verksamheten genomförts intervjuades samtliga studieorganisatörer om sina erfarenheter. I det följande redovisas några av de problem de mötte under rekryteringsarbetet.

3.11.1 Den uppsökande verksamheten

Som tidigare beskrivits var studieorganisatörerna i allmänhet tjänstlediga ett par veckor för att bedriva den uppsökande verksamheten. De sökte upp de anställda på arbetsplatserna och talade med dem under arbetstid. I en del fall ställde företagen lokaler till förfogande för dessa samtal.

Studieorganisatörerna framhöll att rekryteringsarbetet var lättare då de var igenkända av de anställda. Det ansågs väsentligt och kunna referera till den gemensamma bakgrunden. Samtalen kunde inledas med – ”du och jag som bara har gått sex år i skolan” – eller något liknande. Att vara förtrogen med den uppsöktes personliga förhållanden såväl i familjen som på arbetet och att även i övrigt känna väl till den aktuella arbetsplatsen var en underlättande faktor i kontakterna och gjorde det lättare att finna de bästa argumenten. Rekryteringsresultatet ansågs dessutom bli bättre när studierna var detaljplanerade så långt som möjligt, dvs. då ledaren var känd, då kursmaterialet kunde presenteras och då det fanns förslag på tid och lokal för den första sammankomsten.

Många studieorganisatörer betonade också vikten av att de fick tillfälle att tala med de uppsökta en och en. När den uppsökande verksamheten samtidigt riktade sig till en hel grupp anställda – vilket förekom i ett mindre antal fall – hände det att en enda gruppdeltagares negativa attityd påverkade hela gruppen så att ingen anmälde sig. Samtal i grupsituation bedömdes därför som en ogynnsam rekryteringsform.

3.11.2 Arbetsmiljön

Arbetsmiljön skapade i flera fall påtagliga problem för rekryteringen. Studieorganisa-

törerna nämnde särskilt den höga bullernivån på ett stort antal arbetsplatser, t. ex. gruvor, järnbruk och pappersbruk, på vissa avdelningar i textilindustrin och verkstadsindustrin samt i varvsmiljön. Markanta undantag i detta avseende var sjukhusen.

I arbetsmiljöerna med de högsta bullernivåerna var det omöjligt för studieorganisatörerna att tala med de anställda på själva arbetsplatsen. De måste i stället utnyttja raster och skiftbyten eller göra besök i hemmen. När företagen ställde lokaler till förfogande, kunde studieorganisatörerna samtala med de anställda där.

Ett sådant exempel är LKAB:s gruva i Malmberget, där det förekommer starkt buller från bormaskiner, avgaser från fordon etc. Studieorganisatörerna i Malmberget måste därför i stor utsträckning rekrytera i gruvstugan under rasterna, på fackföreningsmöten eller vid hembesök.

På Kockums varv i Malmö fanns andra miljösvårigheter. Vissa anställda arbetar där på höga byggnadsställningar. Andra är sysselsatta inne i skeppsskroven. Båda grupperna var svåra för studieorganisatörerna att uppsöka.

På järnbruken är hettan på flera avdelningar tidvis så stark att de anställda tvingas bära skyddsdräkt. Vid sådana tillfällen kunde studieorganisatörerna inte komma dit.

Studieorganisatörerna betonade genomgående arbetsmiljöns betydelse för den uppsökande verksamheten. För att ge konkretion åt detta förhållande citeras här ett par uttalanden. Först en studieorganisatör vid Rydboholms AB i Viskafors:

”Jag började i sysalen där jag visste att de som jobbade var intresserade. Jag tror att arbetsmiljön har stor betydelse för hur ett sådant här samtal skall lyckas. I sysalen är det ljust och trevligt och dessutom så pass lugnt och tyst att man kan prata medan de arbetar. Spinnsalen däremot är ganska stor och bullrig och dammig. Där jobbar de tvåskift och på ackord och har väldigt bråttom, så att där var enda sättet att ta dem från arbetsplatsen till ett litet rum bredvid för att kunna prata. Många där sa att de var så

trötta när de jobbat färdigt att de absolut inte skulle orka sitta i en studiecirkel.”

En studieorganisatör vid Statens Skogsindustrier AB (ASSI) i Kalix berättade bland annat:

”På ASSI är vedrenseriet en av de sämsta avdelningarna i fråga om arbetsmiljö och arbetsuppgifter. Det är bullrigt på grund av alla maskiner och arbetet är tungt. Arbetarna på denna avdelning är i regel något äldre och inte motiverade för studier. Man har inte några bestämda matraster. (Maten intogs enligt uppgift vid maskinerna, varför miljön var mindre lämplig för studievärning.)

Argument som ’Jag kommer ändå inte bort från den här skiten’, var vanliga. I sodahuset och pappersbruket var det också ganska bullrigt, men här fanns små matkurer där man kunde äta. Jag kontaktade de anställda på dessa två avdelningar vid maskinerna, men bad dem komma in i en sådan kur och prata.

På dessa och övriga avdelningar var de anställda påtagligt positiva till den uppsökande verksamheten.”

I anslutning till bullerproblemen bör också uppmärksammas ett annat förhållande, som av studieorganisatörerna bedömts inverka på möjligheterna till ett positivt resultat av rekryteringen. Det gäller hörselskador, i vissa fall grava sådana, hos de anställda. Även om studieorganisatören talade med den hörselskadade om försöksverksamheten så tackade denne ofta nej, eftersom han visste att hans hörselnedsättning skulle komma att vålla problem i cirkelarbetet. Då hörselnedsättning utgör ett ytterligare handikapp för en del kortutbildade ansåg studieorganisatörerna att dessa problem borde angripas i det fortsatta arbetet med uppsökande verksamhet. Särskilt angeläget bedömdes detta vara med hänsyn till att FÖVUX-verksamheten genom sin inriktning i stor utsträckning automatiskt kommit att förläggas till bullerstörda arbetsplatser med stor risk för hörselskador.

3.11.3 Ackordsarbetet och skiftgången

På de arbetsplatser där det förekom ackordsarbete kunde studieorganisatörernas besök orsaka en negativ reaktion från de anställda, då de inte ville bli störda i sitt arbete. Då ackordsarbetarna även var ovilliga att gå ifrån arbetet till en särskild lokal för att tala om studier, fick studieorganisatörerna försöka nå dem på raster eller fritid.

På Kockums i Malmö gjordes försök att lösa detta problem. Företaget gav de anställda ersättning för den tid de var borta från arbetet för att tala om studier, vilket studieorganisatörerna ansåg hade stor psykologisk betydelse, även om de anställda inte alltid hämtade ut ersättningen.

Komplicerad skiftgång, t. ex. tre- eller fyrskift där arbetstiden växlade mellan förmiddags-, eftermiddags- och nattskift, orsakade på flera sätt problem i försöksverksamheten.

Rekryteringen försvårades då skiftarbetarna tvekade att anmäla sig, eftersom de av erfarenhet visste att cirkelstudier och skiftarbete i allmänhet inte kunde kombineras. "Nej, jag jobbar skift" var ofta det första svar som de skiftarbetande gav studieorganisatören. Uppläggningsen av studierna för deltagare med skiftgång medförde dessutom betydande problem. Komplicerad skiftgång utestängde många som annars skulle ha deltagit i försöksverksamheten. Andra gick emellertid trots skiftgången att placera in genom speciella åtgärder. Se vidare avsnitt 4.2 och bilaga 4.

Skiftarbetet innebar problem för studieorganisatörerna också därigenom att de anställda som arbetade nattskift under rekryteringsperioden i regel måste sökas upp nattetid även om studieorganisatörerna oftast inte hade sådan tjänstgöring.

För vissa skiftarbetare var studievillkoret delad arbetstid och fritid enda möjligheten då deras fritid måste anpassas till makens/makans och till möjligheterna att få barnpassning. Samma problem fanns givetvis också för dagtidsarbetare, men det var inte lika accentuerat för dem.

3.11.4 Förhandsinformationen

Innan studieorganisatörerna startade den uppsökande verksamheten hade de försökt att förhandsinformera de anställda. På flera arbetsplatser delades flygblad och broschyrer ut med information om FÖVUX. Andra informationsvägar som utnyttjades var affischer på anslagstavlor, notiser i personaltidningar, reportage i lokalpressen, sändningar i lokalradion och i vissa fall särskilda möten. I gruvan i Malmberget sändes information över gruvradion.

Studieorganisatörerna ansåg att sådan förhandsinformation var av stor betydelse. Bland annat uppgav de sig ofta kunna inleda rekryteringssamtalen med att hänvisa till den.

På ett par arbetsplatser fick informationsbroschyren emellertid inte helt den avsedda effekten. Några tjänstemän fick genom informationsmaterialet uppfattningen att de blev beordrade att anmäla sig.

Givetvis var arbetsgivarna informerade om den uppsökande verksamheten dels centralt av FÖVUX, dels av ABF respektive TBV. På en arbetsplats fungerade emellertid inte kommunikationen, vilket enligt studieorganisatören avsevärt försvårade genomförandet av rekryteringen.

3.11.5 Intresset för försöksverksamheten

Studieorganisatörerna fick i allmänhet ett intresserat mottagande på arbetsplatserna. De flesta anställda var positivt inställda till vuxenutbildning, även om de inte anmälde sig till FÖVUX.

Intresset för försöksverksamheten var utbrett och förväntningarna var stora då studieorganisatörerna kom tillbaka från utbildningen på Runöskolan. Flera studieorganisatörer berättade att de anställda ringde till deras hem och frågade, när de skulle komma till respektive avdelning.

I ett företag fick ledningen mottaga klagomål från några anställda som inte nåtts av den uppsökande verksamheten. Det förekom även i andra fall, att de som inte blev uppsökta kände sig åsidosatta.

3.11.6 Argumenten för att inte gå med

För hög ålder. Enligt studieorganisatörerna var det vanligaste argumentet för att inte gå med i studieverksamheten att den uppsökte ansåg sig vara för gammal. De äldre deltagare som likväl anmälde sig till studier, kände ofta oro för att det skulle komma yngre deltagare till samma cirkel. Studieorganisatörerna tillfrågades gång på gång om cirkelledarna verkligen skulle komma att ta hänsyn till att det fanns äldre deltagare i studiecirklarna.

Trötthet. Ett annat vanligt argument för att inte anmäla sig var trötthet, vilket framför allt förekom hos anställda med fysiskt påfrestande arbeten. De förklarade i flera fall att de inte orkade börja studera efter arbetsdagens slut. Många kvinnor tackade också nej på grund av trötthet. De orkade inte, då de uppgav sig ha både arbetet och hemmet att sköta.

Tidsbrist. Många ansåg sig inte ha tid att gå med i studieverksamheten. De hade extrarbete på kvällarna eller var upptagna med föreningsverksamhet eller någon hobby.

För långa restider. Ett problem framför allt på orter i glesbygdksområden var långa avstånd mellan bostad och arbetsplats/studieort. De uppsökta tyckte i många fall att det var för långt att ta sig till centralorten igen på kvällen för att delta i studier. Bussförbindelserna var i flera fall dåliga eller obefintliga. Visserligen lovades deltagarna resebidrag men det hjälpte inte alltid. Resorna ansågs för dyra och ibland för tröttande.

Osäkerhet och rädsla. Bakom många av de öppet framförda argumenten mot deltagande ligger uppenbarligen osäkerhet och rädsla för att inte klara av studierna eller för att göra en "slät figur" inför de andra i studiecirkeln. Osäkerhetskänslan kommer fram i flera av de frågor som studieorganisatörerna fick. Många var t.ex. måna om att komma i samma cirkel som någon eller några de kände. Ofta tillfrågades studieorganisatören, om inte han själv skulle vara med i samma cirkel, och många var angelägna att få veta vem som skulle bli cirkelledare. De tveksamma ville ha

garantier av studieorganisatören att de verkligen skulle klara av studierna osv. Flera var oroliga för att det skulle komma deltagare till exempelvis studiecirkeln i engelska, som redan hade förkunskaper i språket. Exemplet på osäkerhet kunde mångfaldigas.

Ingen nytta av studierna. En återkommande invändning mot studier var slutligen att man inte skulle få någon nytta av dem, då de inte ledde till något bättre arbete.

3.11.7 Studieorganisatörernas argument

Vid samtalen med de uppsökta var studieorganisatörerna genomgående noga med att betona att försöksverksamheten vände sig till personer med endast sex- eller sjuårig folkskola. De framhöll också att deltagarna själva skulle få tillfälle att bestämma tempot i cirkeln och att alla deltagare var i samma situation vad beträffar studievana och förkunskaper.

Det var viktigt för studieorganisatörerna att kunna använda personliga motiveringar. Bra argument ansågs vara t. ex.: — "Trevligt att träffa kamrater", — "Studiecirkeln blir en avkoppling" och — "Du får bättre kontakt med dina barn".

De intervjuade framhöll ofta som en viktig erfarenhet, att man måste kunna lyssna på vad de uppsökta hade att säga. En av dem sade exempelvis att man inte bara kunde tala om kurserna, utan att man också måste diskutera en mängd andra frågor som hade med arbetsplatsen att göra.

De flesta uppsökta som var intresserade bestämde sig omgående för att gå med, men några var tveksamma och behövde någon dags betänketid. Ofta var det också möjligt för studieorganisatörerna att vänta något på besked.

3.11.8 Studievillkoren

Som redan nämnts kunde studieorganisatörerna inte i förväg garantera de uppsökta vilket studievillkor de skulle få. Några av de intervjuade ansåg emellertid att studievillkoren inte hade avgörande betydelse mer än i

något undantagsfall.

En del av de deltagare som var positiva till studie villkoret delad arbetstid och fritid vågade inte anmäla sig av hänsyn till sina arbetskamrater, som skulle få ökad arbetsbörda den tid de själva var borta. Detta var särskilt vanligt inom vårdsektorn.

En del tjänstemän var inte intresserade av alternativet studier på delad arbetstid och fritid. "Jobbet ligger ju kvar", menade de.

En förutsättning för att få deltagare till studieverksamheten ansåg studieorganisationsövervakarna vara, att studierna kunde ske utan kostnad för deltagarna.

svarsfrekvens kan inga säkra jämförelser göras med detta material som grund.

3.11.9 Ämnesvalet

Det ansågs viktigt att studieorganisationsövervakarna presenterade studiematerialet till de olika ämnena redan vid uppsökandet. Ämnesvalet bedömdes vara beroende av flera faktorer, såsom nyttan i arbetet och på fritiden, värdet av kunskaperna i den fackliga verksamheten eller vid eventuella fortsatta studier samt i kontakten med barnen.

3.12 Jämförelse med kontrollarbetsplatser

Vid början av hösten 1970 ombads ABF- och TBV-funktionärerna på försöksorterna att ge förslag på kontrollarbetsplatser, som skulle vara så lika försöksarbetsplatserna som möjligt med avseende på slag av arbete, löneläge m. m. Från de arbetsplatser, som kommittén beslöt att använda som kontrollarbetsplatser, införskaffades listor över samtliga anställda. Från dessa listor drogs slumpurval om 50 personer från varje arbetsplats. Först övervägdes att göra gruppenkäter på kontrollarbetsplatserna, men det var inte möjligt att genomföra av administrativa och ekonomiska skäl. I stället utsändes en postenkät till urvalet. I samband härmed utlovades 10 kronor i ersättning till den som besvarade och återsände formuläret. Två påminnelser utsändes också. Trots detta blev svarsfrekvensen endast 39 procent, med en variation mellan 24 procent och 62 procent för de olika arbetsplatserna. Med en så låg

4.1 Cirkelsammanskomsternas antal och tid

Studiecirkelarna i FÖVUX startade under hösten 1970, mellan två och tre veckor efter genomförandet av den uppsökande verksamheten. Antalet sammankomster för studiecirkelarna varierade kraftigt. I allmänhet hade de mellan 20 och 30 sammankomster. Cirkelarna läste i genomsnitt 51 studietimmar under det första försöksåret. Antalet studietimmar per cirkel fördelat på orter, ämnen och studievillkor presenteras i tabell 31.

Cirkeltiderna på fritid var antingen placerade i anslutning till deltagarnas arbetstider eller på kvällstid. Deltagarna i Malmö, som hade de genomsnittligt längsta restiderna mellan bostad och arbetsplats, läste t. ex. till största delen direkt efter arbetstid, medan deltagarna på andra orter ibland hade en stunds avkoppling hemma före cirkeln. I allmänhet var deltagarna positiva till den sammanträdestid de hade haft.

De flesta sammankomsterna pågick i två timmar. I de fall man hade något särskilt viktigt att behandla eller tyckte att cirkeltiden inte räckte till utsträcktes denna under en kortare eller längre period till tre timmar. I Malmö varade emellertid samtliga sammankomster i tre timmar varje gång.

4.2 Studieplanering för skiftarbetande

Organiserandet av cirklar för deltagare med skiftarbete var ett stort problem under det

första försöksåret. På de orter som hade deltagare med tväskift löstes detta genom att cirkelsammanskomsten förlades till förmiddag varannan vecka och till kvällstid varannan vecka, beroende på deltagarnas arbetstid den aktuella veckan. Även alternativet med två cirkelsammanskomster en vecka och ingen nästföljande vecka har prövats.

Komplicerad skiftgång, dvs. tre- och fyrskift, förekom på fyra orter, nämligen i Kalix, Sundsvall, Surahammar och Hagfors. Där tillämpades oftast metoden att ha varierande sammanträdestider. Cirkelledarna fick då ställa sig till förfogande och lokaler fick ordnas på de tider som från gång till gång passade deltagarnas skiftarbete. Detta sätt att lösa problemet förutsatte att deltagarna tillhörde samma skiftlag och fick gå kvar i detta under den tid studierna pågick.

Vissa cirklar arbetade i stället parallellt med s. k. öppna tider, vilket t. ex. innebar att tre cirklar träffades vid tre olika tider under samma dag med i princip samma program vid varje tillfälle, varigenom deltagarna i alla tre cirkelarna vid varje sammankomst kunde komma på den tid som passade deras skifttider. Detta var en besvärlig cirkelform, då deltagarna ofta var mycket få och hade olika studiekamrater olika gånger samt då cirkelledaren var tvungen att hinna exakt lika långt i varje cirkel varje gång. Med en bokstavsmässig tolkning av bidragsbestämmelserna är för övrigt cirklar organisera-

Tabell 31 Antal studietimmar per cirkel fördelat på orter, ämnen och studievillkor

Ort	Arbetstid och fritid			Med stimulansbidrag			Utan stimulansbidrag			Totalt			
	Svenska	Engelska	Mate- matik	Svenska	Engelska	Mate- matik	Svenska	Engelska	Mate- matik	Svenska	Engelska	Mate- matik	Samhälls- kunskap
Malmberget	75	54	53	60	48	54	26	54	44	58	54	54	
Kalix	—	40	52	46	42	—	—	40	46	43	421	421	
Piteå	44	46	33	40	56	44	22	42	38	—	411	411	
Sundsvall	46	44	40	20	44	60	20	44	60	40	42	42	
Bollnäs/Söderhamn	26	22	55	46	63	60	48	53	42	34	46	46	
Hagfors	61	73	40	40	38	40	40	40	40	48	46	46	
Surahammar	54	52	62	75	50	63	54	67	54	71	60	60	
Borås	46	56	54	52	52	48	48	50	50	40	49	49	
Malmö	78	81	75	72	81	69	78	75	72	77	76	76	
Totalt	541	52	52	50	53	551	421	52	50	511	511	511	

Sammanlagt

Arbetstid och fritid	521
Med stimulansbidrag	531
Utan stimulansbidrag	491
Svenska	491
Engelska	52
Matematik	521
Samhällskunskap	521
Totalt	511

¹ Beräknade genomsnitt gäller de cirklar som startade

de enligt denna metod inte berättigade till statsbidrag.

På en ort komplicerades problemen ytterligare av att deltagarna bytte skift relativt ofta, vilket ledde till att man inte kunde ta någon hänsyn till skiftgången vid uppläggningsen av cirkelstudierna. De deltagare som studerade på delad arbetstid och fritid sammanträdde då på en bestämd tid varje vecka oberoende av om de arbetade eller var lediga. Härigenom kom studierna huvudsakligen att bedrivas på fritid.

På samtliga orter fanns det enstaka deltagare, som på grund av komplicerad skiftgång inte kunde placeras i någon cirkel vare sig inom eller utanför FÖVUX. Anledningen var i regel att för få personer från samma skiftlag hade anmält sig.

Sammansättningen av cirklarna med skiftarbetare gjordes i samarbete med en studieorganisatör eller någon annan som var väl insatt i hur systemet med skiftgång fungerade på det aktuella företaget.

En mer detaljerad redogörelse för hur organiserandet av cirklar för skiftarbetande löstes på de berörda orterna under det första försöksåret lämnas i bilaga 4.

4.3 Lokaler

Studielokalerna var av mycket olika karaktär. De flesta cirklarna använde lokaler i anslutning till arbetsplatserna. På de orter där flera arbetsplatser medverkade innebar alltså detta att några av deltagarna i cirkeln var tvungna att förflytta sig från sin egen arbetsplats till den arbetsplats där sammanträdeslokalen fanns. Förutom lokaler på arbetsplatserna användes också skolsalar och ABF-lokaler.

4.4 Cirkelledare

Cirkelledarna i FÖVUX hade mycket olika bakgrund. De flesta var folkhögskollärare eller lärare i ungdomsskolan. Därutöver förekom bl. a. ingenjörer samt ett antal studerande på olika nivåer och några hemmafruar med skiftande utbildningsbakgrund. En

del cirkelledare, främst i ämnet samhällskunskap, rekryterades bland deltagarnas egna arbetskamrater, oftast i sin egenskap av aktiva inom fackföreningen. Av de 76 verksamma cirkelledarna deltog 46 i den veckolånga cirkelledarutbildningen. Bland de övriga var det nio som saknade tidigare erfarenhet av att undervisa vuxna.

Hela 86 procent av deltagarna uppgav vid förfrågan att de ansåg att deras cirkelledare hade varit bra. Sex procent var mindre nöjda, medan åtta procent inte ville avge något utlåtande. Den positiva inställningen kan förklaras med deltagarnas svårigheter att värdera olika delar i FÖVUX-verksamheten. De flesta hade inte studerat sedan ungdomen, vilket innebar att cirkelledaren främst kom att jämföras med deras egna lärare i folkskolan. Denna jämförelse utföll till cirkelledarens fördel. Den okritiska inställningen till cirkelledarna framkom också vid intervjuer med deltagare i ett par cirklar som uppenbarligen missköts av ledarna, vilka ibland överhuvudtaget inte kommit till sammankomsten. Även dessa ledare fick goda omdömen av deltagarna, som framhöll deras positiva egenskaper.

Mot denna bakgrund är det givetvis svårt att dra bestämda slutsatser om vilka egenskaper en bra cirkelledare för deltagare med bristande studievana skall ha. Resultaten antyder möjligen att ledarnas beteende och framför allt deras insikt om deltagarnas situation är viktigare än andra egenskaper såsom ålder, utbildning och yrke. De egenskaper som FÖVUX-deltagarna speciellt framhöll som väsentliga hos cirkelledaren var att "man inte behövde vara rädd att göra bort sig inför honom" och att "han var som en av oss" samt att han hade lugnt sätt och lät studierna fortgå i långsam takt. Mycket viktigt ansågs det också vara att han kunde förklara de problem som uppkom i studier. De som hade negativa synpunkter vände sig mestadels mot cirkelledarnas brist på rutin och mot att de gick för fort fram.

4.5 Studiematerial

4.5.1 Svenska

De studiecirklar som läste svenska använde "Svenska Nu", en kurs som framställdes i samarbete mellan Brevskolan, Hermods, Sveriges Radio och TRU. Kursen omfattar sex häften med följande rubriker: – "Språkets byggstenar", – "Vardagsskrivelser", – "Lyssna och tala", – "Beskriva och berätta", – "Övertyga och utreda" samt – "Möte med författare". Till kursen hör insändningsuppgifter som kan sändas till Brevskolan. I kurspaketet ingick också 32 radioprogram om 30 minuter. Som kompletteringsmaterial använde cirkelarna ordlistor av varierande storlek.

De flesta av cirkelledarna ansåg att studiematerialet i svenska var bra, men några bedömde det som lite för svårt. Deltagarna var i allmänhet mest intresserade av de praktiska skrivövningarna, där man gick igenom hur man författar brev och skrivelser, hur man fyller i blanketter och liknande. Också avsnittet om att hålla föredrag väckte stort intresse. Däremot var de flesta ointresserade av de delar som behandlade norska och danska och många ställde sig tveksamma till de skönlitterära avsnitten. I några få grupper fanns det motstånd mot att läsa grammatik, men flertalet var intresserade också av detta. Enligt några cirkelledare var grammatikavsnittet för komprimerat.

En cirkelledare rapporterade att gruppen hade svårt att tala fritt och låta fantasin spela. Han ansåg det därför viktigt att studiematerialet tvingade fram aktivitet, vilket enligt hans mening "Svenska Nu" gjorde. Vissa deltagare ville också ha mera färdighetsträning i grammatik, läsning och skrivning. Ett annat problem i svenskcirkelarna var att en del av deltagarna inte upplevde sig studera något lika nytt och användbart, som de kamrater, vilka läste matematik eller engelska.

Flera grupper utnyttjade de bandade radioprogram som ingick i kursen. En cirkel ansåg det emellertid tråkigt att alltid behöva lyssna på banden. En författare och en

journalist inbjöds till en annan cirkel för att berätta om sina yrken, vilket ledde till givande diskussioner. Många grupper gjorde studiebesök bl. a. på bibliotek och en grupp gick på teater samt ordnade diskussion efteråt. I många av studiecirkelarna i svenska deltog invandrare. Materialet bedömdes vara något för svårt för dem, varför cirkelarna med invandrare fick studera i något långsammare takt än de övriga. Invandrarna var ofta i högre grad än sina svenska kamrater intresserade av att arbeta med skrivövningar.

4.5.2 Engelska

Studiematerialet i engelska utgjordes på fem försöksorter av Almqvist & Wiksells "Let's look in", på tre orter av Brevskolans "The Knox Family" och på en ort av Almqvist & Wiksells "Hallo England".

Praktiskt taget alla deltagare och cirkelledare var nöjda med "Let's look in". Ett par ledare ansåg emellertid att materialet gav en skev och löjlig bild av engelsmännen och det engelska samhället. Några cirkelvar missnöjda över för mycket grammatik med för få övningsexempel. Studiematerialet "The Knox Family" bedömdes överlag vara för svårt, särskilt i början med för mycket glosor och för komprimerad grammatik. Deltagarna tyckte att svårigheterna i de olika avsnitten kom för "plötsligt" utan tidigare förklaringar. Många ansåg också att bandinspelningarna till kursmaterialet gick för fort. Ledarna kompletterade ofta "The Knox Family" med egna exempel och övningsuppgifter.

De deltagare som använde "Hallo England" var nöjda med detta material till en början men tyckte sedan att det blev för svårt. Cirkelledarna, som själva valt ut materialet, ansåg att det var bra. En av dem menade emellertid att det var för kompakt.

Svårigheterna i studiecirkelarna i engelska gällde främst uttalet och grammatiken. Några deltagare hade tidigare upplevt det som pinsamt att inte kunna uttala engelska namn o. dyl. i sina barns närvaro. Då uttalssvårigheterna i en del fall berodde på hörselskador, ville två cirkelledare att läroböckerna skulle

ha bilder och beskrivningar av hur olika ljud formas. En del cirklar arbetade några gånger i inlärningsstudio, vilket uppskattades mycket av deltagarna. Några av dem blev positivt överraskade av sitt eget uttal. De flesta deltagare upplevde grammatiken som svår. Som nämnts kompletterade ofta ledarna studiematerialet med övningsexempel och de tillämpade dessutom en lugn takt med mycket repetitioner.

I ett mindre antal fall hade några av deltagarna förkunskaper i ämnet, vilket skapade obalans i cirklarna.

4.5.3 Matematik

Samtliga cirklar använde "Matematik på nytt", framställd av Brevskolan och TRU. Alla började med del 1 och de flesta fortsatte med del 2. Några cirklar kompletterade dessutom materialet med de extra övningsuppgifter som fanns till kursen. Till studiematerialet hörde även 20 tv-program och 20 radioprogram. På en ort fortsatte man efter del 2 med "Modern matematik", lärobok för grundskolans högstadium. Två cirklar, som ej använde del 2, hade i stället "9-ans matematik", lärobok för grundskolans högstadium.

Mycket blandade omdömen lämnades om studiematerialet. De flesta cirklarna var nöjda med del 1 av "Matematik på nytt" där framför allt de avsnitt som behandlade praktisk matematik, bl. a. kapitlet om räknestickan, uppskattades mycket. Två grupper ansåg däremot att några avsnitt, bl. a. avsnittet om tabeller och diagram, var för barnsliga. En annan vanlig invändning var att böckerna innehöll för mycket text och för lite räkneexempel. I de flesta grupper kompletterades därför cirkelledarna materialet med egna räkneövningar.

Missnöjet var större med "Matematik på nytt del 2". Den ansågs av de flesta grupperna innehålla för lite matematik och också den kompletterades av cirkelledarna med egna räkneövningar. I två cirklar uppfattades "Matematik på nytt del 1 och 2" som en introduktion till den "riktiga" matema-

tiken.

De flesta grupperna använde bandinspelningarna av radioprogrammen i större eller mindre utsträckning. Omdömena om dem varierade. De ansågs bra av vissa deltagare, medan andra tyckte att det gick för fort. Några påpekade att programmen var för barnsliga. Under hösten 1970 och våren 1971 sändes "Matematik på nytt del 1 och 2" i radio och tv. Deltagarna följde i allmänhet dessa program endast sporadiskt, eftersom de höll en annan takt än cirklarna och programtiderna inte alltid passade.

De övriga studiematerialen som användes, "Modern matematik" och "9-ans matematik", skaffade cirkelledarna själva till cirklarna. Både ledarna och deltagarna ansåg att dessa material var bra.

4.5.4 Samhällskunskap

Alla cirklar utom två använde "Arbetsmarknadskunskap", som framställts av TRU och Brevskolan. De som inte hade detta material använde "Vårt moderna samhälle". På fem av orterna hade man "Arbetsmarknadskunskap" som huvudmaterial men kompletterade det med t. ex. "Du och din miljö", "Vår trygghet" eller "Samhällsekonomi". Till kurspaketet hörde 16 radioprogram och åtta tv-program.

"Arbetsmarknadskunskap" ansågs i de flesta cirklar vara en bra och lättläst bok. En grupp tyckte emellertid att den var för fackligt inriktad. För några grupper, som till större delen bestod av fackligt aktiva deltagare, var materialet väl elementärt.

Ett problem i cirklarna i samhällskunskap var att många deltagare i första hand velat studera ett annat ämne. Cirklarna verkar emellertid att ha fungerat bra, och nästan samtliga cirkelledare rapporterade givande diskussioner, som i stor utsträckning anknöt till deltagarnas egna arbetssituationer. Kompletteringsmaterial i form av tidningsurklipp och liknande var vanligt i många grupper. Studiebesök ordnades relativt ofta i samhällscirklarna, och i en grupp hade man frågesport.

Tillhörande inspelade band av radioprogram användes i viss omfattning i cirkelarna. Under hösten 1970 och våren 1971 sändes dessutom "Arbetsmarknadskunskap" som kurs i radio och tv, men deltagarna följde inte denna i någon större utsträckning.

Studiematerialet "Vårt moderna samhälle" användes i två mycket aktiva cirklar, där såväl ledarna som deltagarna var positiva till detta.

4.6 Arbetet i cirkelarna

Under hela studieåret rapporterade cirkelledarna regelbundet till projektledningen dels om hur arbetet fortlöpte i cirkelarna och om de problem som uppkom, dels om deltagarnas frånvaro och de uppgivna orsakerna till den. Synpunkter på cirkelarbetet inkom också från ABF- och TBV-avdelningarna. Ett par enstaka cirklar missköttes på olika sätt av ledarna, men det övervägande flertalet av dem verkade att fungera bra. Här följer en kort redogörelse för några problem i cirkelarbetet, som omnämndes i ledarnas rapporter.

Många deltagare upplevde osäkerhet och bristande tilltro till sin förmåga att lära sig någonting, särskilt under de första cirkelsammankomsterna, men dessa känslor föreföll att försvinna efter en tid. Cirkelledarna ansåg i allmänhet att bra lokaler och pauser för gemensam kaffedrickning var viktiga faktorer när det gällde att höja trivseln i cirkelarna. Genom kaffepausema gavs även de som inte vågat yttra sig i cirkeln möjlighet att dras in i gemenskapen och aktiveras, vilket sedan även kom studierna till godo.

Ojämheter i förkunskaper eller i inlärningsförmåga gjorde det ibland svårt för cirkelledaren att hålla ihop cirkeln. Några av ledarna påpekade emellertid det positiva i att deltagarna hade olika utgångspunkter, vilket ofta stimulerade debatten. På de två orter där även tjänstemän ingick i försöksverksamheten rapporterades detta fungera bra i cirkelarna. I flera svenskcirklar deltog både svenskar och invandrare med så ojäma förkunskaper att studiearbetet försvårades. I

vissa sådana cirklar förekom emellertid givande diskussioner och jämförelser mellan de olika språken.

Många deltagare, särskilt de med fysiskt påfrestande arbeten, klagade över trötthet. I cirklar som läste delvis på arbetstid var emellertid detta problem inte så påtagligt. För vissa deltagare medförde vidare yrkes-skador svårigheter i cirkelarbetet. I några fall deltog personer med grava hörselskador i verksamheten och de hade stora svårigheter att följa med i studierna. Cirkelledarna försökte lösa detta på olika sätt, i ett fall genom anskaffande av hörapparat, i ett annat genom att låna ut bandinspelningar till kursen, som den hörselskadade kunde lyssna på hemma i lugn och ro. Flera andra liknande problem rapporterades. En deltagare kunde t. ex. på grund av en ryggskada inte sitta stilla i cirkeln, utan var tvungen att då och då resa sig och gå omkring. Han avbröt studierna efter fem sammankomster, då han ansåg att hans beteende måste vara irriterande för de övriga i cirkeln. I ett annat fall arbetade en deltagare med astmatiska besvär periodvis i sådan miljö att sjukdomen förvärrades och han var då frånvarande på grund av detta.

4.7 Hur det gått för deltagarna att följa kursen

Studier för vuxna med bristande studievana kan hindras eller hämmas av olika faktorer, varav en del undersökts närmare genom deltagarintervjuerna i FÖVUX.

Att inrätta sig efter tidsprogrammet var inget större problem för deltagarna. Flertalet ansåg att det var mycket lätt och endast sju procent att det var svårt. De som hade problem med att passa tiderna för cirkelsammankomsterna fördelade sig ungefär jämnt på de olika studievillkoren.

Att följa med i arbetet på cirkelsammankomsterna innebar inte heller några större svårigheter, trots att många deltagare från början var oroliga för detta. Endast 27 personer, dvs. fyra procent, uppgav att deras farhågor hade besannats härvidlag.

Ätta procent av deltagarna ansåg att det var svårt att följa med i studiematerialet, medan övriga klarade detta utan problem.

En stor del av deltagarna hade inte sett något tv-program eller hört något radioprogram i anslutning till studierna. Att användningen av tv- och radioprogram fick så begränsad omfattning i försöksverksamheten, får ses mot bakgrund av att de lokala studieförbundsavdelningarna inte hade tillräckliga tekniska resurser och — trots kontinuerlig utbildning av cirkelledare — inte heller tillräckliga personella resurser för utnyttjande av sådana hjälpmedel. De deltagare som hade erfarenhet av dem hade i stor utsträckning negativa upplevelser av *undervisningsprogrammen*. Av de tolv procent som sett tv-program var det två tredjedelar som ansåg sig ha haft dåligt utbyte av dessa och av de 61 procent som lyssnat på radioprogram, oftast i form av radioband, tyckte nära hälften att dessa givit dåligt utbyte. Att deltagarna var så negativa till tv-programmen får antas bero på att cirklarna använde sig av etersända program som inte kunde samordnas tidsmässigt med cirkelarbetet, vilket medförde att cirkeln antingen låg före eller efter programmen i kursen. De som var missnöjda med radioprogrammen angav oftast som skäl att banden gick för snabbt. Många ansåg också att det var för passivt att lyssna på band. De ville hellre diskutera med varandra och med cirkelledaren.

Att få tid att läsa hemma innebar problem för 18 procent av deltagarna, medan de övriga ansåg att det gått bra. Vid cirkelstarten planerade det övervägande flertalet att förbereda sig genom att läsa hemma mellan sammankomsterna. Vid intervjuerna uppgav sedan hälften av deltagarna att de läst lika mycket som de från början tänkt sig, medan 34 procent hade läst mindre och åtta procent mera än planerat. De äldre tenderade att läsa mera hemma än de yngre.

Familjemedlemmarnas och arbetskamraternas inställning till deltagarnas studier var i stort sett positiv. Endast en procent av deltagarna uppgav att familjemedlemmarna varit uttalat negativa och fyra procent att

arbetskamraterna varit detta. Flera deltagare, särskilt bland de äldre, påpekade emellertid att någon eller några arbetskamrater varit negativa, vilket de visat genom mer eller mindre skämtsamma kommentarer.

4.8 Studierådgivning

Vid studiestarten gavs studierådgivning och studieteknisk handledning i huvudsak genom cirkelledarna. Även studieombudsmän i ABF medverkade på ett par orter. I samband med studiernas avslutning hade vidare deltagarna möjlighet att få råd och vägledning för eventuella fortsatta studier. Utformningen av denna varierade från ort till ort, men totalt sett hade studierådgivningen under det första försöksåret ganska liten omfattning. På flera håll gick ABF- och TBV-funktionärerna runt i cirklarna och i några fall medverkade även yrkesvägledare från respektive länsarbetsnämnder eller i ett par fall representanter för den kommunala vuxenutbildningen. Ofta informerades deltagarna av cirkelledarna om att de kunde anmäla sig till studierådgivning av en representant för länsarbetsnämnden, men intresset var inte så stort bl. a. beroende på misstänksamhet mot länsarbetsnämnden, som kopplades samman med företagsnedläggelser och rationaliseringar.

4.9 Studiestöd

Information om möjligheterna att söka studiestöd för av studierna betingade extra kostnader för resor, måltider och barn tillsyn skulle ha givits till deltagarna i FÖVUX av såväl studieorganisatörerna som cirkelledarna. På vissa orter informerades även ABF- och TBV-funktionärerna om detta. Trots detta var det 41 procent av deltagarna och 53 procent av studieavbrytarna som uppgav att de inte kände till studiestödet. En anledning härtill kunde vara att det ibland förväxlades med stimulansbidraget, en annan att studieorganisatörerna och cirkelledarna på vissa orter ansåg studiestödet särskilt väsentligt och därför informerades mera om det än vad som var vanligt på andra orter.

Tabell 32 Kännedom om och erhållet studiestöd på de olika orterna

Ort	Deltagare som kände till studiestödet %	Deltagare som erhöll studiestöd		Antal utbetalade studiestöd			Totalt
		%	Antal	För resor	För måltider	För barn-tillsyn	
Malmberget	88	63	52	37	25	14	76
Kalix	75	38	21	17	1	6	24
Piteå	66	17	12	11	0	2	13
Sundsvall	41	66	46	12	32	2	46
Bollnäs/Söderhamn	75	25	22	18	2	2	22
Hagfors	56	12	9	8	0	1	9
Surahammar	44	1	1	1	0	0	1
Borås	43	3	3	2	0	1	3
Malmö	53	152	134	0	134	0	134
Totalt	59	43	300	106	194	28	328

I Malmö slöts en överenskommelse mellan projektledningen och ABF, som innebar att hela det studiestöd som skulle kunnat utgå till Malmö användes till måltider för cirkeldeltagare efter arbetets slut och innan cirklarna började. Bland de övriga orterna utbetalades mest studiestöd till Malmberget och Sundsvall. Ovan i tabell 32 presenteras kännedom om och erhållet studiestöd på de olika orterna. Det bör påpekas att en person kunde uppbära flera studiestöd.

4.10 Hur deltagarnas förväntningar inför studierna uppfyllts

Vid studieverksamhetens början trodde 29 procent av deltagarna att de skulle få *stor* användning av kursen och 70 procent att de skulle få *någon* användning av den. En procent trodde att de inte skulle få någon användning alls av sina kunskaper från studierna. De som trodde att de skulle få

användning av kursen fick ange sina förväntningar beträffande kunskapernas användbarhet på olika områden. Motsvarande fråga ställdes också vid intervjuerna i slutet av vårterminen. Resultaten från båda tillfällena redovisas i tabell 33.

I slutet av vårterminen ansåg 73 procent av deltagarna att de nyförvärvade kunskaper kunde bidra till att öka deras självförtroende och 67 procent att de gav möjlighet att läsa vidare. Som framgår av tabell 33 hade emellertid också några deltagare blivit mer negativa i sina förväntningar under kursens gång, vilket måhända kan ha berott på att de t. ex. upptäckte att de kunskaper de tillägnat sig efter ett års studier inte var tillräckliga för att föra dem så mycket närmare barnens utbildningsnivå som de hade hoppats.

Av dem som angivit att de skulle komma att ha användning av sina kunskaper på arbetet hade 29 procent läst samhällskunskap. Detta ämne ansågs däremot minst

Tabell 33 Deltagarnas förväntade användning av kunskaperna på olika områden, procent

Kommer att få användning av kunskaperna	Början av hösten				Slutet av våren			
	Ja	Nej	Vet ej	Totalt	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
I kontakten med barnen	54	15	31	100 ¹	56	35	9	100 ¹
På arbetet	43	36	21	100	48	43	9	100
Vid eventuellt byte av arbete	25	38	37	100	20	57	23	100

¹ Fördelningen räknad på deltagare med barn

Tabell 34 Deltagarnas förväntade användning av kunskaperna på olika områden. Deltagarna fördelade på ämnen, procent

Kommer att få användning av kunskaperna	Läst ämnet				Totalt
	Svenska	Engelska	Matematik	Samhällskunskap	
I kontakten med barnen	20	33	30	17	100
På arbetet	21	23	27	29	100
Vid eventuellt byte av arbete	26	27	27	20	100
Vid utlandsresor	0	100	0	0	100
Ger möjlighet att läsa vidare	24	30	25	21	100
Ger ökat självförtroende	21	27	26	26	100
"Kunskap är inte tung att bära"	27	22	24	27	100

användbart både när det gällde att byta arbete och i kontakten med barnen. Engelska bedömdes naturligtvis som mest värdefullt av ämnena vid utlandsresor, men det ansågs också nyttigast om man skulle läsa vidare samt mest användbart i kontakten med barnen. Också matematik ansågs bra i det sistnämnda sammanhanget.

De äldre deltagarna studerade i mindre utsträckning med inriktning på att byta arbete och i större utsträckning i syfte att öka självförtroendet. Detta sammanhänger naturligtvis med den äldre arbetskraftens situation på arbetsmarknaden.

45 procent av deltagarna ansåg att kursen i stort sett motsvarat deras förväntningar, medan 29 procent tyckte att den var bättre och 21 procent menade att den var sämre än de väntat sig. I figurerna 2–6 åskådliggörs grafiskt hur kursen motsvarat förväntningarna för deltagarna fördelade på orter, åldersgrupper, studievillkor och ämnen samt hur studiematerialet motsvarat förväntningarna i

de olika ämnena.

Av figur 2 framgår att deltagarnas förväntningar infriades bäst i Surahammar och sämst i Malmö, medan Piteå hade den största andelen deltagare, som ansåg att kursen i stort sett varit som de tänkt sig. Deltagarnas intryck av kursen var naturligtvis i stor utsträckning beroende av cirkelledaren, vilket enligt projektledningens bedömning möjligen till en del kan förklara den positiva inställningen i Surahammar. Där hade man nämligen bara tre cirkelledare och alla lyckades mycket bra med sin uppgift.

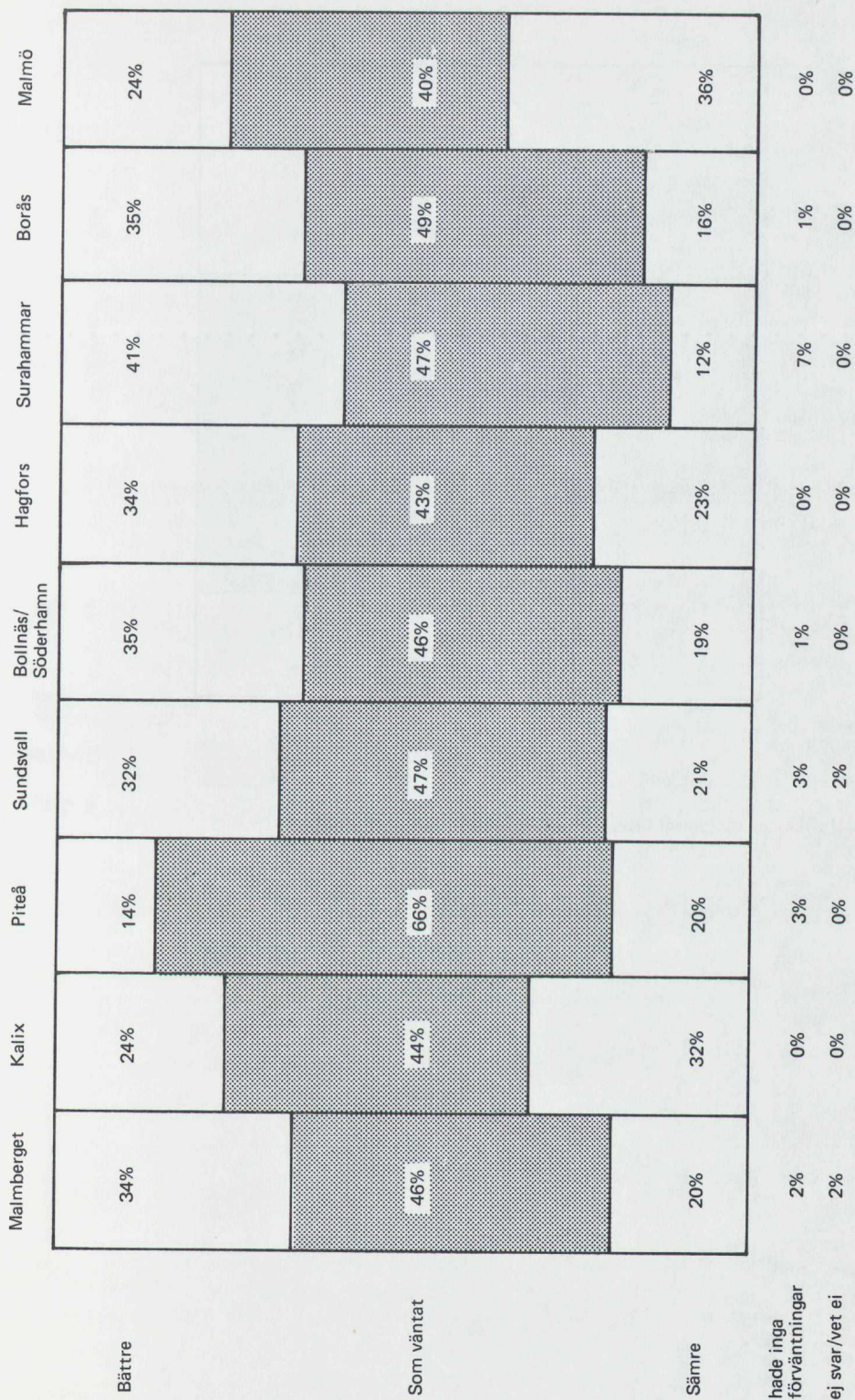
Som framgår av figur 3 var de äldre deltagarna i genomsnitt mer tillfredsställda med kursen än de yngre, vilket möjligen kan bero på att de äldre var mer okritiska och ovana att ställa några krav.

När det gäller hur kursen motsvarat förväntningarna för deltagarna grupperade efter studievillkor förelåg — som synes i figur 4 — inga egentliga skillnader.

I figur 5 redovisas hur kursen motsvarat

Tabell 35 Deltagarnas förväntade användning av kunskaperna på olika områden. Deltagarna fördelade på åldersgrupper, procent

Kommer att få användning av kunskaperna	25–39 år	40–50 år	51–67 år
I kontakten med barnen	54	44	23
På arbetet	48	49	41
Vid eventuellt byte av arbete	28	16	14
Vid utlandsresor	5	4	8
Ger möjlighet att läsa vidare	69	65	64
Ger ökat självförtroende	66	75	79
"Kunskap är inte tung att bära"	9	10	12



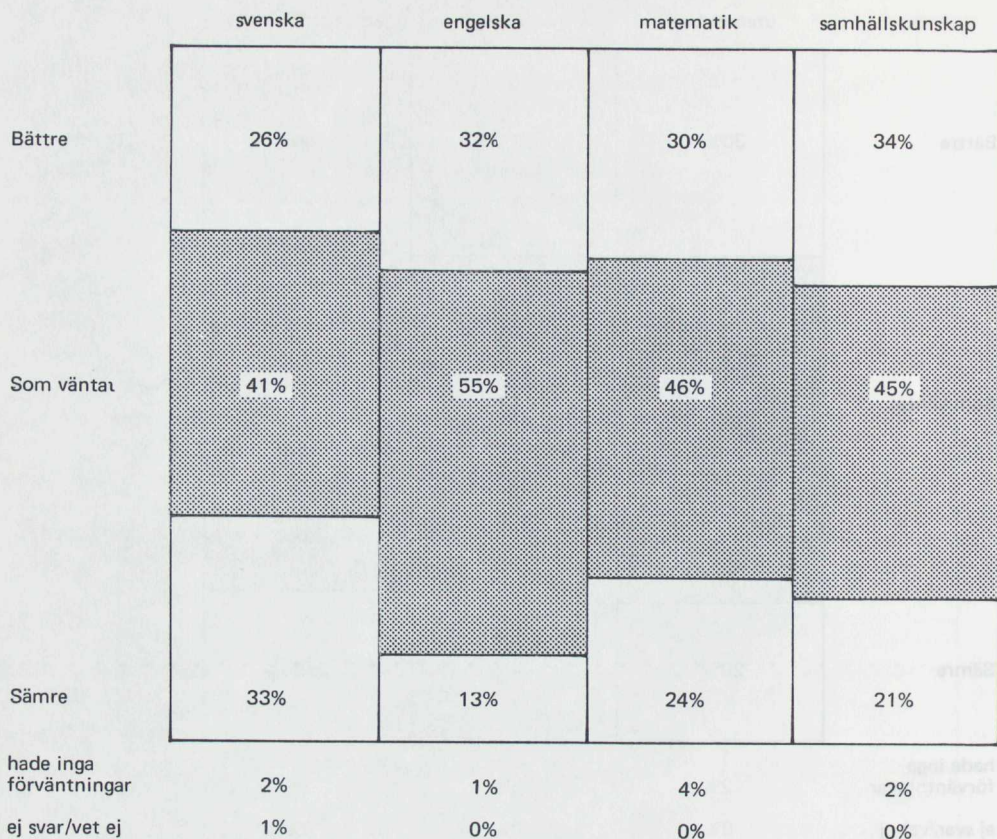
Figur 2 Hur kursen motsvarat förväntningarna på de olika orterna

	25-39 år	40-50 år	51-67 år
Bättre	5%	34%	33%
Som väntat	63%	43%	50%
Sämre	31%	23%	17%
hade inga förväntningar	6%	3%	1%
ej svar/vet ej	2%	0%	0%

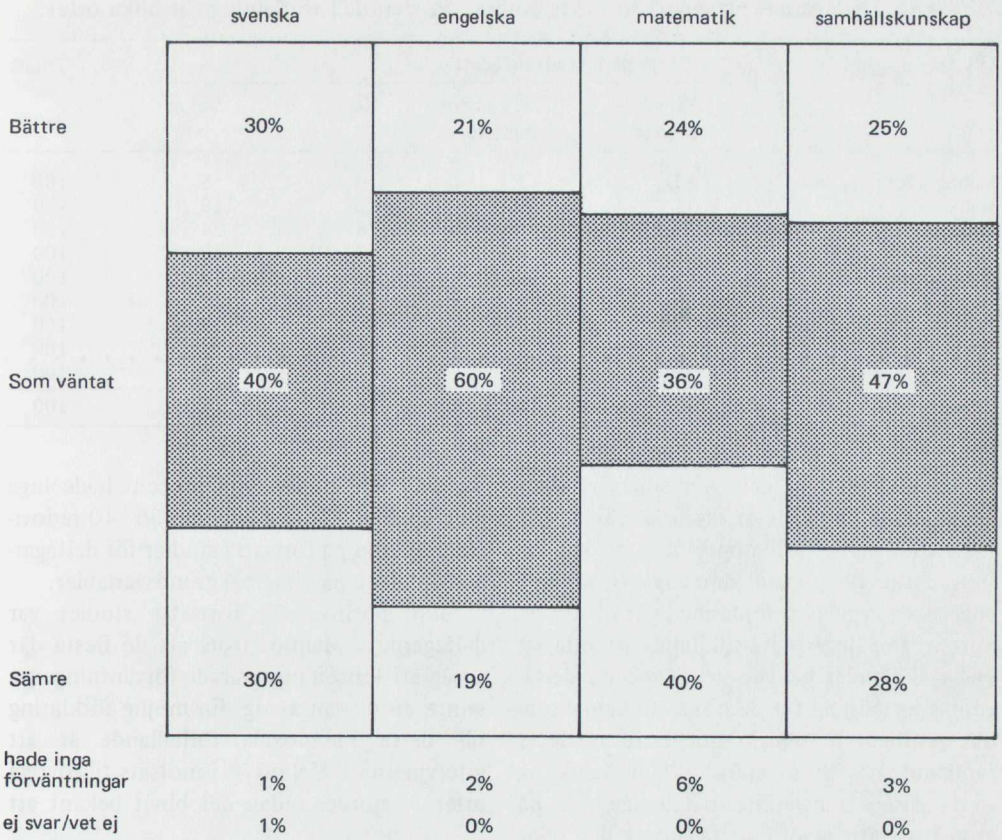
Figur 3 Hur kursen motsvarat förväntningarna för de olika åldersgrupperna

	utan bidrag	med bidrag	arbetstid + fritid
Bättre	30%	30%	34%
Som väntat	50%	47%	44%
Sämre	20%	23%	22%
hade inga förväntningar	2%	5%	2%
ej svar/vet ej	0%	0%	2%

Figur 4 Hur kursen motsvarat förväntningarna för deltagare med olika studievillkor



Figur 5 Hur kursen motsvarat förväntningarna för deltagare som läst olika ämnen



Figur 6 Hur studiematerialet motsvarat förväntningarna i de olika ämnena

Tabell 36 Deltagarnas planer på fortsatta studier. Procentuell fördelning för olika orter.

Ort	Planer på fortsatta studier				Totalt
	Ja, i studiecirkel	Ja, i annan studieform	Nej	Vet ej	
Malmberget	82	2	10	6	100
Kalix	71	8	2	19	100
Piteå	51	9	16	24	100
Sundsvall	68	7	7	18	100
Bollnäs/Söderhamn	61	11	11	17	100
Hagfors	70	4	9	17	100
Surahammar	70	3	8	19	100
Borås	75	2	5	18	100
Malmö	79	7	5	9	100
Totalt	70	6	8	16	100

förväntningarna för deltagare som läst olika ämnen. De som läste svenska fick sina förväntningar sämst uppfyllda, medan de som läste de övriga ämnena – särskilt engelska – var mer nöjda med sitt utbyte av kursen. Det ligger nära till hands att anta att dessa skillnader hänger samman med deltagarnas inställning till de olika studiematerialen. Av figur 6 framgår emellertid att detta samband inte är så starkt. "Matematik på nytt" ansågs minst tillfredsställande bl. a. på grund av att många deltagare skulle velat *räkna* aktivt och lösa övningsuppgifter i stället för att orientera sig i matematik och läsa om statistik. En del deltagare var också missnöjda med studiematerialet i svenska, men att de deltagare som läst svenska i större utsträckning än övriga ansåg att kursen givit sämre utbyte än väntat, måste nog förklaras även med andra faktorer än studiematerialet, t. ex. varierande förkunskaper i vissa cirkel där några deltagare var invandrare.

För att få en uppfattning om vad FÖVUX-studierna innebar för deltagarnas studieintresse tillfrågades de i intervjun vid slutet av vårterminen om de hade några planer på studier för det kommande läsåret. Inte mindre än 76 procent av dem uppgav då att de planerade att fortsätta sina studier. 48 procent avsåg att studera vidare inom samma ämne i studiecirkel, 22 procent tänkte läsa något annat ämne i studiecirkel och sex procent planerade studier i annan studieform. 16 procent svarade att de inte bestämt

sig än, men endast åtta procent hade inga studieplaner alls. I tabellerna 36–40 redovisas planerna på fortsatta studier för deltagarna fördelade på olika bakgrundsvariabler.

Mest positiva till fortsatta studier var deltagarna i Malmö, trots att de flesta där ansåg att kursen motsvarade förväntningarna sämre än de väntat sig. En möjlig förklaring till detta paradoxala förhållande är att intervjuerna i Malmö – i motsats till övriga orter – gjordes sedan det blivit bekant att

Tabell 37 Deltagarnas planer på fortsatta studier. Procentuell fördelning på kön

Kön	Planer på fortsatta studier			
	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
Män	79	6	15	100
Kvinnor	66	11	23	100
Totalt	76	8	16	100

Tabell 38 Deltagarnas planer på fortsatta studier. Procentuell fördelning för deltagare med olika grundutbildning

Grundutbildning	Planer på fortsatta studier			
	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
Sexårig folkskola	73	8	20	100
Sjuårig folkskola	74	8	19	100
Åttaårig folkskola eller mera	85	5	10	100
Totalt	76	8	16	100

Tabell 39 Deltagarnas planer på fortsatta studier. Procentuell fördelning för deltagare med olika erfarenhet av tidigare studier utöver grundutbildning

Erfarenhet av tidigare studier utöver grundutbildning	Planer på fortsatta studier			
	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
Har tidigare studerat utöver folkskolan	81	3	16	100
Har ej tidigare studerat utöver folkskolan	68	11	21	100
Totalt	76	8	16	100

Tabell 40 Deltagarnas planer på fortsatta studier. Procentuell fördelning för deltagare som läst olika ämnen

Ämne	Planer på fortsatta studier			
	Ja	Nej	Vet ej	Totalt
Svenska	78	10	12	100
Engelska	83	5	12	100
Matematik	74	11	15	100
Samhällskunskap	68	7	25	100
Totalt	76	8	16	100

Malmö skulle delta ytterligare ett år i FÖVUX-verksamheten, vilket gjorde det möjligt för deltagarna att besvara intervjufrågorna i förvisning om att de kunde fortsätta läsa till hösten på de förmånligare villkor som gäller för FÖVUX-cirklarna.

Mest negativa till fortsatta studier var deltagarna i Piteå, vilket sannolikt berodde på dels att arbetsledningen på två av de medverkande arbetsplatserna var negativ till FÖVUX-verksamheten, dels att nästan alla deltagarna var kvinnor, vilka – som framgår av tabell 37 – planerade fortsatta studier i något mindre utsträckning än männen.

Kvinnorna planerade i något mindre utsträckning än männen att fortsätta studera

efter FÖVUX-studiernas slut.

Det förelåg inga skillnader mellan de olika åldersgrupperna när det gällde planer på fortsatta studier.

De deltagare som hade åttaårig folkskola eller annan förhållandevis längre grundutbildning hade planer på att fortsätta studera i något större utsträckning än de deltagare som hade kortare grundutbildning.

De deltagare som hade erfarenhet av studier efter folkskolan visade större benägenhet att planera fortsatta studier än de som inte studerat sedan de avslutat sin obligatoriska skolgång.

De deltagare som läst engelska var mest positiva till fortsatta studier. De var ju som tidigare framhållits också mest tillfredsställda med utbytet av kursen. Den minsta andelen deltagare som planerade fortsatta studier fanns bland dem som läst samhällskunskap. Dessa skillnader kan möjligen till en del förklaras med de olika förutsättningar för vidare studier som respektive studiematerial gav. I engelska och matematik var det naturligt att vilja läsa vidare med FÖVUX-studierna som grund. För svenskan gällde att endast ett fåtal av cirklarna hunnit igenom hela "Svenska Nu", varför många deltagare kunde tänka sig att fortsätta med det materialet. I samhällskunskap däremot använde de flesta cirklarna boken "Arbetsmarknadskunskap", som alla hunnit läsa ut och någon självklar fortsättning på den kan inte deltagarna förutsättas ha känt till.

Slutligen tillfrågades deltagarna om de önskat få betyg på kursen. De allra flesta ville inte ha betyg, eftersom de studerade för att få praktisk användning av sina kunskaper, inte för att uppnå någon formell kompetens. Tolv procent skulle velat ha ett intyg utan betygsgradering och 15 procent ett betyg för egen del med motiveringen att "det ju kan vara roligt att ha". Endast fyra procent önskade betyg för vidare studier.

4.11 Frånvaro

Frånvaron under det första försöksåret var ungefär lika omfattande på de olika orterna.

Tabell 41 Frånvaro på de olika orterna, absoluta tal och procent

Ort	Antal möjliga frånvarotillfällen	Antal faktiska frånvarotillfällen	Faktisk frånvaro i % av möjlig frånvaro
Malmberget	1 919	296	15
Kalix	1 281	122	10
Piteå	1 610	207	13
Sundsvall	1 790	276	15
Bollnäs/Söderhamn	2 098	362	18
Hagfors	1 737	263	15
Surahammar	2 304	265	12
Borås	2 274	176	8
Malmö	2 332	269	12
Totalt	17 345	2 236	13

Anm. Det totala antalet möjliga frånvarotillfällen har beräknats genom att för varje cirkel antalet studietimmar multiplicerats med antalet deltagare

Tabell 42 Frånvaron fördelad på studievillkor och uppgivna anledningar

Studievillkor	Uppgiven anledning till frånvaro				Bortrest Semester Andra uppdrag	Praktiska hinder	Trötthet Missnöje Glömska	Antal faktiska frånvarotillfällen	Antal möjliga frånvarotillfällen	Faktisk frånvaro i % av möjlig frånvaro
	Sjukdom	Familjeskäl	Arbete	Okänd anledning						
Utan stimulansbidrag	205	61	154	118	29	15	778	5 158	15	
Med stimulansbidrag	233	97	112	133	25	17	711	6 211	11	
Arbetsid och fritid	218	40	111	137	35	27	747	5 976	13	
Totalt	656	198	377	388	89	59	2 236	17 345	13	
Frånvar oanledning i % av total faktisk frånvaro	29	8	17	17	4	3	100			

komsterna på grund av övertid, kvällsvakt och liknande. Här dominerades försöksverksamheten av kvinnliga deltagare, som var anställda vid sjukhus eller andra vårdinstitutioner. De var ofta obenägna att lämna arbetet för att gå till studiecirkeIn, vilket de motiverade med att de tyckte sig lasta över arbetet på arbetskamraterna om de gick ifrån. De som studerade på fritid och fick kvällsvakt valde också ofta att arbeta i stället för att byta med en kamrat och gå till cirkeIn.

Variationen i frånvaro mellan deltagare med olika studievillkor var också obetydlig under det första försöksåret. Frånvaron för dem som läste med stimulansbidrag var 11 procent, för dem som läste delvis på arbetstid 13 procent och för dem som läste utan stimulansbidrag 15 procent. Som framgår av tabell 42 var den främsta frånvarorsaken sjukdom. Därefter kom arbete, semester och andra uppdrag. Många deltagare var nyckelpersoner på sin arbetsplats, t. ex. kranskötare eller traversförare. System med ersättare för dessa anställda fungerade inte helt tillfredsställande på någon ort. Praktiska hinder, trötthet, missnöje och glömska uppgavs som anledning till frånvaro endast i liten utsträckning. Frånvarorsakerna var ej kända i 22 procent av fallen.

Frånvaron för de enskilda deltagarna fördelade sig som i tabell 43.

Två tredjedelar av deltagarna hade alltså varit frånvarande 1–3 gånger. 15 procent hade aldrig varit frånvarande. De äldre hade något lägre frånvarofrekvens än de yngre.

Sammanställningar där deltagarnas frånvarofrekvens relateras till bakgrundsvariabler

har gjorts. Det föreligger emellertid inget samband mellan frånvaron och deltagarnas kön, antal barn, grundutbildning, restid, inkomst eller bostadsstorlek.

Som tidigare nämnts ingick det i cirkeledarens uppgifter att kontakta deltagare som uteblivit från någon sammankomst. Vid intervjuerna undersöktes deltagarnas synpunkter på detta. 53 procent av dem uppgav att de själva meddelat cirkeledaren när de varit frånvarande. 15 procent hade blivit kontaktade av cirkeledaren, vilket de ansåg var bra, och lika många hade inte blivit kontaktade, vilket även de ansåg vara helt i sin ordning. De som inte kontaktats då de varit frånvarande tillfrågades vad de skulle tyckt om att bli kontaktade. 62 procent var positivt inställda till detta och 11 procent var negativa, oftast med motiveringen att det var deltagarnas skyldighet att meddela frånvaro till cirkeledaren.

4.12 Studieavbrott

Totalt 1 098 personer var anmälda till FÖVUX-cirklarna. Av dessa infann sig aldrig 229, dvs. 21 procent, till cirkelstarten. Under höstens första tre sammankomster avbröts studierna av 36 deltagare, dvs. 3 procent, och fram till kursernas slut av ytterligare 129 deltagare, dvs. 12 procent. Den totala andelen studieavbrott uppgick sålunda till 36 procent. Variationen var emellertid stor mellan olika orter (se tabell 44).

Största andelen studieavbrott fanns i Kalix, där speciellt den höga frekvensen tidiga avbrott kräver en kommentar. Tre av

Tabell 43 Frånvaron fördelad på åldersgrupp, procent

Antal frånvarotillfällen	25–39 år	40–50 år	51–67 år	Totalt
Ingen gång	13	15	19	15
1–3 gånger	64	67	69	66
4–6 gånger	19	13	8	14
7 eller fler gånger	3	3	3	3
Ej svar	1	2	1	2
Totalt	100	100	100	100

Tabell 44 Studieavbrott på de olika orterna, absoluta tal och procent

Ort	Antal anmälda	Antal som aldrig kom	1 % av de anmälda	Antal som avbröt före fjärde sammankomsten	1 % av de anmälda	Antal avbrott från fjärde sammankomsten till kursens slut	1 % av de anmälda	Totalt antal avbrott	Totalt % avbrott
Malmberget	116	17	15	2	2	14	12	33	28
Kalix	130	65	50	0	0	9	7	74	57
Piteå	128	35	27	2	2	20	16	57	45
Sundsvall	123	22	18	7	6	24	20	53	43
Bollnäs/Söderhamn	118	13	11	13	11	4	3	30	25
Hagfors	117	19	16	3	3	20	17	42	36
Surahammar	115	17	15	1	1	12	10	30	26
Borås	117	13	11	6	5	10	9	29	25
Malmö	134	28	21	2	2	16	12	46	34
Totalt	1 098	229	21	36	3	129	12	394	36

Tabell 45 Andelen studieavbrott på de olika studievillkoren för varje ort, procent

Ort	Utan stimu- lansbidrag	Med stimu- lansbidrag	Arbetstid och fritid
Malmberget	39	24	22
Kalix	68	56	45
Piteå	53	25	44
Sundsvall	58	40	23
Bollnäs/Söderhamn	8	27	42
Hagfors	44	36	27
Surahammar	39	21	13
Borås	40	8	31
Malmö	27	35	41
Totalt	42	31	33

de tolv planerade cirkorna startade aldrig. En av dem skulle läsa på delad arbetstid och fritid och var sammansatt av deltagare från ett och samma skiftlag. Före den avsedda studiestarten uppstod problem med att skaffa ersättare på arbetsplatsen för nyckelmän i skiftlaget. Efter samtal med arbetsledningen beslöts att samtliga som var uttagna till cirkeln skulle beredas möjlighet att delta. Vid denna tidpunkt tyckte emellertid de uttagna, att det hade varit så mycket diskussioner om huruvida de skulle få delta i cirkeln, att de valde att avstå från studierna. Av de två andra cirkorna som inte startade bestod den ena av dagtidsarbetare och den andra av skiftarbetare. Ett par deltagare i dessa cirklar var vid tiden för studiestarten på militära repetitionsövningar, andra var på fritiden upptagna av jakt och fiske. Åter andra hade problem med hur de skulle ta sig till och från cirkeln, då de i vanliga fall åkte bil med arbetskamrater till arbetet. Det blev därför inte möjligt att vid något tillfälle få tillräckligt antal närvarande för att starta studiearbetet. I Kalix har två företag deltagit i försöksverksamheten. Beslutet om medverkan för det ena av dessa fattades först under studieorganisationskursen i augusti. Rekryteringsarbetet vid detta företag kunde därför inte planeras lika omsorgsfullt som vid andra företag. Studieorganisationen som bedrev den uppsökande verksamheten på detta senare tillkomna företag var inte anställd i företaget. Han kunde sålunda inte så lätt bistå

deltagare som blivit tveksamma eller som kanske med ett visst ytterligare stöd förmått fullfölja sina beslut om att delta. Dessa speciella förhållanden torde ha bidragit till den höga frekvensen avbrott i Kalix.

Andelen studieavbrott skiljer sig inte mellan studievillkoren med stimulansbidrag och delad arbetstid och fritid. Bland dem som var anmälda till studier utan stimulansbidrag var dock studieavbrottsfrekvensen märkbart högre. 42 procent av dem som var anmälda till detta studievillkor fullföljde ej sina studier.

1 098 personer kallades alltså till studiecirklar inom FÖVUX. 265 av dem, eller 24 procent, började aldrig eller var endast närvarande vid högst tre cirkelsammanskomster. 231 av dessa, dvs. 87 procent, har varit anträffbara för intervju om anledningarna till att de inte började eller fortsatte i cirkeln.

Det kan vara av intresse att göra en jämförelse mellan deltagare och studieavbrytare med avseende på vissa bakgrundsvariabler, för att se om det möjligen föreligger några skillnader.

Tabell 46 Kön fördelning för deltagare och studieavbrytare, procent

Kön	Deltagare	Studieavbrytare
Män	65	68
Kvinnor	35	32
Totalt	100	100

Tabell 47 Åldersfördelning för deltagare och studieavbrytare, procent

Ålder	Deltagare	Studieavbrytare
25–39 år	39	37
40–50 år	33	33
51–67 år	27	30
Totalt	100	100

Tabell 48 Fördelning på grundutbildning för deltagare och studieavbrytare, procent

Grundutbildning	Deltagare	Studieavbrytare
Sexårig folkskola	40	43
Sjuårig folkskola	39	40
Åttaårig folkskola	4	5
Nioårig grundskola	1	0
Annat	11	12
Ej svar	5	0
Totalt	100	100

Tabell 49 Fördelning på tidigare studier utöver grundutbildning för deltagare och studieavbrytare, procent

Typ av studier	Deltagare	Studieavbrytare
Fackliga studier	10	11
Studiecirkel, språk	5	4
Studiecirkel, fackliga och politiska ämnen	4	3
Studiecirkel, vidareutbildning i yrket	3	4
Studiecirkel, övriga ämnen	4	6
Korrespondenskurs	6	7
Radio eller tv-kurs	1	4
Studerat på annat sätt	11	13
Har ej studerat sedan folkskolan	64	60
Ej svar	8	0
Totalt	116	112

Tabell 50 Fördelning på restid mellan bostad och arbetsplats för deltagare och studieavbrytare, procent

Restid	Deltagare	Studieavbrytare
Mindre än 15 min	52	42
15–30 min	37	48
30–60 min	5	9
Mer än 60 min	0	1
Ej svar	6	0
Totalt	100	100

Tabell 51 Fördelning på familjeårsinkomst före skatt för deltagare och studieavbrytare, procent

Inkomst	Deltagare	Studieavbrytare
–19 999	2	5
20 000–24 999	7	3
25 000–29 999	11	12
30 000–34 999	15	16
35 000–39 999	11	10
40 000–44 999	10	6
45 000–49 999	7	7
50 000–59 999	7	13
60 000–	3	9
Ej svar	27	19
Totalt	100	100

Som framgår är könsfördelningarna i det närmaste lika för deltagare och studieavbrytare.

Även åldersfördelningarna är likartade.

Det föreligger knappast några skillnader mellan deltagare och studieavbrytare när det gäller genomgången grundutbildning.

Det föreligger inga egentliga skillnader mellan deltagare och studieavbrytare med avseende på tidigare studier utöver formell utbildning.

Studieavbrytarna har en något längre restid än deltagarna. Medianrestiden för deltagarna är mindre än 15 minuter, för avbrytarna 15–30 minuter.

Inga skillnader föreligger mellan deltagare och studieavbrytare med avseende på familjeinkomst.

Tabell 52 Uppgivna anledningar till studieavbrott, absoluta tal och procent

Uppgivna anledning till studieavbrott	Antal	%
Bristande tid	45	17
Sjukdom eller olyckshändelse	39	15
Bytt arbete, flyttat, fått ändrad arbetstid	28	11
Tid och/eller lokal passade inte	23	9
För långa resor mellan hemmet och cirkeln	20	8
Fick ej läsa önskat ämne i första hand	19	7
Fick ej önskat studievillkor i första hand	16	6
Ångrade sig – inte längre intresserad	15	6
För få deltagare för att cirkeln skulle starta	12	5
Orkade ej arbeta och gå i cirkeln	11	5
Blev ej kallad till cirkeln	7	3
Maken/makan blev sjuk – problem med barnvakt	6	2
Kom inte i samma grupp som kamrat	4	1
Började annan kurs	4	1
Annat	10	4
Totalt	259	100

Sammanfattningsvis har inga större skillnader mellan deltagarna och studieavbrytarna kunnat konstateras när det gäller de undersökta bakgrundsvariablerna.

Av tabellen ovan framgår att tidsbrist var den oftast uppgivna anledningen till att man inte började i cirkeln. Relativt ofta förekom detta svar i kombination med "för långa resor mellan hemmet och cirkeln" eller "tid och/eller lokal passade inte".

De flesta studieavbrotten inträffade vid cirkelstarten. För ungefär en tredjedel av fallen visar intervjuuppföljningen att det varit omöjligt för personerna i fråga att börja i cirkelstarten. Det var t. ex. fråga om personer som måste byta skift under tiden fram till cirkelstarten, blev långvarigt sjuka, råkade ut för olyckshändelser eller misslyckades med att lösa barnvaksfrågan.

Vid intervjuer med studieorganisatörerna framkom också vissa erfarenheter av rädsla och osäkerhet hos de uppsökta. Många, speciellt bland de äldre, som kontaktades under rekryteringsperioden tvekade t. ex. att anmäla sig till studierna med motiveringen att de var oroliga för att vara sämre än alla andra i cirkeln. De som anmälde sig var ofta angelägna att få komma i samma cirkel som vissa arbetskamrater. Detta önskemål har i möjligaste mån tillgodosetts.

Att de inte fått delta i det ämne och/eller på det studievillkor, som de önskat i första hand, har helt eller delvis föranlett 13 procent att inte börja i cirkeln. Trots att anmälan avsåg alternativa ämnen och studievillkor, tycks de flesta ha räknat med att få vad de hade valt i första hand. När de sedan kallats till en cirkel med det ämne eller det studievillkor, som de markerat i andra eller tredje hand, har många inte längre varit intresserade.

I vilken utsträckning hade då studieavbrytarna blivit tilldelade ämne och studievillkor som de önskat i första hand? I tabell 53 nedan redovisas hur önskemålen infriades för studieavbrytarna och motsvarande data för deltagarna.

Deltagarna fick i större utsträckning än studieavbrytarna förstahandsönskemålen om ämne och studievillkor uppfyllda. Andelarna var 43 respektive 36 procent. Andelen som varken fick önskat ämne eller önskat studievillkor var däremot lika stor i de båda grupperna, åtta procent.

Inför cirkelstarten ombads cirkelledarna att ta kontakt med anmälda deltagare som inte kom till de första sammankomsterna. De skulle också under terminens gång kontakta deltagare som varit frånvarande. Av studieavbrytarna uppgav 46 procent att denna kontakt tagits av cirkelledaren, medan 33 procent sa att detta inte skett. Sju procent visste inte och åtta procent hade själva meddelat att de inte hade för avsikt att börja.

De som besvarade frågan om cirkelledarkontakten med "nej" eller "vet ej" tillfrågades också, om de trodde att de skulle ha

Tabell 53 Hur önskemålen om ämnen och studievillkor uppfyllts för deltagare och studieavbrytare, absoluta tal och procent

Hur önskemålen uppfyllts	Deltagare		Studieavbrytare	
	Antal	%	Antal	%
Erhöll önskat ämne och önskat studievillkor i första hand	291	43	84	36
Erhöll önskat ämne men ej önskat studievillkor i första hand	244	36	95	41
Erhöll önskat studievillkor men ej önskat ämne i första hand	64	10	34	15
Erhöll varken önskat ämne eller önskat studievillkor i första hand	53	8	18	8
Uppgift om önskemål saknas	24	3	0	0
Totalt	676	100	231	100

börjat i cirkeln, ifall cirkelledaren hade tagit kontakt med dem. Drygt en fjärdedel av dessa förklarade att de skulle ha börjat i cirkeln om denna kontakt hade tagits. Det kan här till en del röra sig om de personer, som inför studieorganisatörerna visat tveksamhet att börja av rädsla för att "göra bort sig" och som därför skulle ha behövt ytterligare stöd för att våga gå med.

I cirkelarna utan stimulansbidrag uppgick andelen studieavbrott till 42 procent, i cirkelarna med stimulansbidrag till 31 procent och i cirkelarna på delad arbetstid och fritid till 33 procent av deltagarna. De flesta av dem som avbrutit studierna kom alltså från cirklar som läste på fritid utan stimulansbidrag. De som placerats i sådana cirklar har förmodligen saknat den sporre att fullfölja studierna som stimulansbidraget utgjorde och det stöd mot trötthet och tidsbrist som studierna delvis på arbetstid innebar. Härtill kommer att det rådde viss förvirring beträffande begreppen stimulansbidrag och studie-stöd, varför en del av dem som placerats i cirklar utan stimulansbidrag trodde att de berövats möjligheten att få ekonomisk hjälp för att täcka extrautgifter i samband med studierna. Av studieavbrytarna var det 53 procent och av deltagarna 41 procent, som inte kände till möjligheten att erhålla studie-stöd. Dessutom får man räkna med psykologiska effekter av att de uppsökta först blivit informerade om de fördelaktigare studievill-

koren och sedan placerats i cirklar utan dessa fördelar.

Studieavbrotten var i stort sett jämnt fördelade på de fyra cirkelämnena. Av de 231 personer som intervjuats hade 27 procent kallats till studiecirkel i svenska, 24 procent till engelska, 24 procent till matematik och 25 procent till samhällskunskap.

Det är inte möjligt att göra några säkra jämförelser mellan studieavbrottsfrekvensen inom FÖVUX och inom reguljär studieförbundsverksamhet, eftersom ingen sådan statistik för närvarande finns tillgänglig. Jämförelser som funktionärerna i ABF och TBV på de olika försöksorterna har gjort antyder emellertid att studieavbrottsfrekvensen vid cirkelstarten var ungefär densamma i FÖVUX som inom den reguljära studieförbundsverksamheten, medan studieavbrotten under kursens gång var något färre.

Hösten 1969 gjordes en undersökning rörande studieavbrotten vid fem kommunala vuxengymnasier i Stockholm. Trots skillnaderna mellan de båda utbildningsformerna såväl vad gäller studiernas innehåll och uppläggning som deltagargruppernas sammansättning, kan en jämförelse med FÖVUX göras. Andelen studieavbrott i den kommunala vuxenutbildningen var 16 procent före studiestarten och 23 procent under kursen. I FÖVUX var således studieavbrotten betydligt fler före studiestarten, men avsevärt färre under kursens gång.

4.13 Attityder till vuxenutbildning bland deltagarna, studieavbrytarna och dem som inte ville delta

För att få en uppfattning om huruvida studierna skulle påverka deltagarnas inställning till vuxenutbildning utfördes en attitydmätning vid cirkelstarten och vid vårens sista sammankomst. Det mätinstrument som användes bestod av ett antal påståenden som deltagarna ombads ta ställning till. Samma attitydmätning genomfördes också på studieavbrytarna och ett urval av dem som inte ville delta. Alla undersökta kategorier hade redan vid den första mätningen en positiv inställning till vuxenutbildning. De som inte ville delta och studieavbrytarna behöll sin inställning vid vårens mätning, medan deltagarnas attityder till vuxenutbildning förändrats i positiv riktning under studietiden.

Tabell 54 Attityder till vuxenutbildning
bland deltagarna, studieavbrytarna och dem
som inte ville delta

Kategori	Medelvärde vid höstens mätning	Medelvärde vid vårens mätning
Deltagare	1,63	1,79
Studieavbrytare	1,71	1,73
De som inte ville delta	1,60	1,61

Anm. Maximalt positiv inställning ger värdet 2,00
och maximalt negativ 1,00

Grupperna av dem som inte ville delta och studieavbrytarna var för små för att en statistisk bearbetning skulle vara meningsfull. Deltagarnas resultat har däremot signifikans-testats. De som läst svenska eller matematik hade vid vårterminens slut en positivare inställning till vuxenutbildning än de som läst engelska och samhällskunskap. De båda äldre åldersgrupperna, 40–50 år och 51–67 år, hade vidare en positivare inställning än åldersgruppen 25–39 år.¹

¹ Den statistiska beräkningsmetod som använts är s. k. tvåvägsvariansanalys. Resultaten är säkerställda på 1-procents- respektive 5-procentsnivån.

5 Synpunkter från representanter för arbetsgivare och fackföreningar samt från funktionärer i ABF och TBV

5.1 *De förberedande kontakterna*

Redan vid kommitténs första sammanträde på våren 1970 förelåg skrivelser från skolstyrelser och vuxenutbildningsråd på olika platser i landet med förfrågningar om deltagande i försöksverksamheten. Ytterligare brev- och telefonförfrågningar om deltagande inkom senare. Det lokala intresset var stort inom såväl ABF som TBV. Det slutliga urvalet av försöksorter gjordes med tanke på utvärderingsmodellens förutsättningar beträffande varierande arbetsmiljöer.

Sedan försöksorterna fastställdes tog kommittén direktkontakt med Gävleborgs läns landsting och Norrbottens läns landsting för att i dessa två län bedriva försöksverksamhet vid vårdinrättningar. Övriga företagskontakter togs genom Svenska arbetsgivareföreningen. Samtliga arbetsgivarrepresentanter var intresserade av att delta. På flera håll ansågs emellertid förberedelsetiden vara besvärande kort. Det framhölls bl. a. att informationsvägarna och informationsgången var sådan att det skulle bli ont om tid. Senare visade det sig också att irritationsmoment sannolikt hade kunnat undvikas om verksamheten förberetts under en längre tid. När de första kontakterna tagits från centralt håll träffades lokala överenskommelser mellan studieförbundsavdelningar, fackliga avdelningar och företag på respektive orter.

I samband med deltagarintervjuerna i slutet av det första försöksåret genomfördes också intervjuer med representanter för

arbetsgivarna, fackföreningarna och studieförbundsavdelningarna. Före intervjuerna utsändes en kort promemoria med uppgift om vilka frågor som skulle behandlas. Samtliga intervjuer gjordes av en och samma person för att medge största möjliga jämförbarhet mellan svaren. Intervjuerna togs upp på band. Av olika skäl kunde inte samtliga tilltänkta intervjupersoner nås för bandade intervjuer, varför några ombads att i stället skriva ner och sända in sina synpunkter till kommittén. En representant för arbetsgivarna och tre för fackföreningarna avstod från att sända in några svar. Nedan följer en sammanställning av intervju svaren och de skriftliga synpunkterna.

5.2 *Arbetsgivarrepresentanternas synpunkter*

Som representanter för arbetsgivarna har 30 personer på 16 arbetsplatser intervjuats. Av dessa var tolv företagsledare, administrativa chefer eller liknande, sju personalchefer och sju utbildningschefer, medan de övriga hade andra ledande befattningar inom sina företag.

5.2.1 *Den uppsökande verksamheten*

På tio av de 16 arbetsplatserna uppgav sig arbetsgivarrepresentanterna inte ha någon tidigare erfarenhet av uppsökande verksamhet för studier. På två arbetsplatser hade

man bedrivit uppsökande verksamhet för att kartlägga de anställdas utbildningsbehov och på tre uppgavs att fackföreningen brukade värva deltagare till fackliga studier genom uppsökande verksamhet. På en arbetsplats förekom uppsökande verksamhet för ABF- och TBV-kurser och på en annan brukade företaget rekrytera sina yrkeskurser genom att direktkontakta de anställda.

Samtliga arbetsgivarrepresentanter uppgav att den uppsökande verksamheten för FÖVUX hade fungerat bra på deras respektive arbetsplatser. Många ansåg dock att planeringstiden varit i knappaste laget. På de flesta arbetsplatser framhölls att studieorganisationsatorerna hade planerat den uppsökande verksamheten i samråd med arbetsledningen, vilket ansågs ha medverkat till att det hela fungerat bra.

Flera av de intervjuade uppgav sig genom försöksverksamheten ha funnit uppsökande verksamhet lämplig som rekryteringsmetod även för den interna utbildningen i företaget. I sådana fall påpekades också att det vore värdefullt om en och samma studieorganisationsator då kunde gå ut och erbjuda det samlade utbildningsutbudet, dvs. såväl grundutbildning som intern yrkesutbildning, fackliga kurser samt skydds- och hälsovårdskurser. Flera arbetsgivarrepresentanter framhöll vikten av att skriftlig information föregick studieorganisationsatorernas kontakter.

Några representanter för arbetsgivarna tyckte att det visserligen hade gått bra den här gången, men ansåg likväl att det förmodligen fanns bättre sätt för uppläggning av en uppsökande verksamhet. En av de intervjuade ansåg dessutom att uppsökande verksamhet visserligen kunde få bedrivas på arbetstid, men att man i så fall måste ha garantier för att det inte skulle uppkomma produktionsstörningar.

5.2.2 Informationen i försöksverksamheten

Den första information, som representanterna för arbetsgivarna fick om FÖVUX, kom för fem arbetsplatser del från SAF. Fyra arbetsplatser blev först kontaktade av ABF,

två av högre instanser inom sina respektive företag och fyra av någon studieorganisationsator. En intervjuad kunde inte minnas varifrån den första kontakten kom. Ett av företagen kopplades in först i samband med studieorganisationsatorskursen, varför tidspressen där blev besvärande stor när det gällde planering av verksamheten.

14 av de intervjuade arbetsgivarrepresentanterna ansåg att de hade haft god kännedom om hur den uppsökande verksamheten förflutit. Studieorganisationsatorerna hade i dessa fall planerat verksamheten tillsammans med arbetsledningen eller i varje fall rapporterat om hur det hela fortgått. Arbetsgivarföreträdarna påpekade vikten av att de i tid fick information om vilka som förväntades läsa delvis på arbetstid, om de skulle ha rimliga chanser att hitta ersättare.

På två av arbetsplatserna hade dock arbetsgivarrepresentanterna upplevt sig som alltför dåligt insatta i verksamheten på rekryteringsstadiet. På dessa arbetsplatser uppfattades informationen som ytterst bristfällig under hela försöksperioden. Arbetsledningen hade t.ex. inte fått veta vilka deltagare som blivit uttagna till studier på delad arbetstid och fritid, och tyckte sig därför inte ha haft tillfredsställande möjligheter att ordna ersättare för de deltagare, som borde ha fått gå ifrån arbetet för cirkelstudier. På övriga arbetsplatser bedömdes informationen i regel ha fungerat utmärkt såväl vid studiestarten som fortlöpande under kursernas gång. Där hade ABF-respektive TBV-funktionären eller någon studieorganisationsator meddelat vilka deltagare som skulle studera delvis på arbetstid.

5.2.3 Studier på delad arbetstid och fritid

Att en tredjedel av deltagarna i FÖVUX skulle få läsa på delad arbetstid och fritid uppgavs på samtliga arbetsplatser ha vållat vissa problem, som dock överallt gått att lösa. Representanterna för elva av de medverkande företagen ansåg att det hade gått bra att lösa sådana problem, medan representanterna för fem av företagen tyckte att det

gått mindre bra. På fyra av arbetsplatserna framhölls att det blev ett visst produktionsbortfall, men att man måste acceptera detta i en försöksverksamhet. En arbetsgivarföreträdare hade satt som villkor för medverkan, att de som skulle läsa på studievikariatet delad arbetstid och fritid skulle väljas på ett sådant sätt att inget produktionsbortfall uppkom. Han ansåg också att studieorganisationsåtgärderna löste detta på ett tillfredsställande sätt i hans fall.

Från flera av de intervjuade betonades att man hade svårt att avvara s. k. nyckelpersoner under arbetstid. Med "nyckelpersoner" avsågs anställda som hade sådana kunskaper eller sådan befattning att de var svåra att ersätta, t. ex. kassörskor inom handeln och travsförare inom industrin. Inom vårdsektorn framhöll samtliga arbetsgivarrepresentanter att det var utomordentligt svårt att ordna ersättare för anställda på kvällsvakterna. Då hade man nämligen så liten arbetsstyrka som möjligt inom varje arbetsenhet, varför ansvarsområdet för varje befattningshavare var stort. Det ansågs praktiskt taget omöjligt att ta in vikarier som ensamma skulle klara arbetet under dessa timmar. Lösningen bedömdes i så fall behöva bli att man bytte ut hela arbetspass. Arbetsgivarföreträdarna inom industrin påpekade att man inte kunde släppa iväg alltför många ifrån samma skiftlag, eftersom arbetet då skulle stoppas upp.

Enligt några arbetsgivarrepresentanter var möjligheterna att låta anställda studera på arbetstid beroende av konjunktläget. Under högkonjunktur då det är ont om arbetskraft ansåg de att det var svårt att låta arbetare gå ifrån för att studera, medan det i stort sett skulle gå bra under lågkonjunktur. På en arbetsplats orsakade konjunktläget att deltagare som skulle läsa på delad arbetstid och fritid läste helt på arbetstid under hösten, då konjunktläget var sämre, och helt på fritid under våren.

Flera olika lösningar uppgavs ha tillämpats för att möjliggöra för vissa deltagare att läsa delvis på arbetstid. På tio av arbetsplatserna hade någon av arbetskamraterna fått arbeta i

stället för den som gått till cirkeln. Ibland hade den person som haft cirkeldeltagarens arbetsuppgifter på föregående skift stannat kvar en timme på övertid. Ibland uppgavs arbetet ha kunnat genomföras med reducerade arbetslag eftersom befattningshavarna i dessa fall varit utbildade för att klara flera av de inom arbetslaget förekommande uppgifterna. På tre arbetsplatser hade arbetet fått vänta för den person som studerat och på tre andra hade arbetsledningen skaffat ersättare utifrån.

5.2.4 Stimulansbidraget

De intervjuade arbetsgivarrepresentanternas synpunkter på stimulansbidraget var mycket varierande. Ett par ansåg att det var bra men specificerade inte närmare på vilket sätt, medan några trodde att stimulansbidraget kunde fungera som en sporre till att fullfölja påbörjade studier. Vid en arbetsplats uppgavs att arbetsledningen själv tillämpade ett liknande förfarande. Utbetalning av ekonomisk ersättning var dock där beroende av det mått av kunskaper deltagaren hade tillägnat sig. Några arbetsgivarrepresentanter var däremot klart negativa och ett par tveksamma till stimulansbidrag. Denna inställning motiverades med att studieintresset borde väckas på annat sätt än genom ekonomisk stimulans.

5.2.5 Ämnesvalet

Sju av de intervjuade företrädarna för arbetsgivarna var helt nöjda med de ämnen som ingått i försöksverksamheten. Tre tyckte att svenska och matematik var bra, men att engelska och samhällskunskap egentligen inte hörde hemma i det aktuella sammanhanget. En av dessa hade i stället velat ha med fysik och kemi, eftersom dessa ämnen varit mer matnyttiga från företagets synpunkt. Tanken att utbildning som riktar sig till anställda borde vara nyttig även från företagets synpunkt företrädades av ytterligare ett par av de intervjuade arbetsgivarrepresentanterna. En av dessa ifrågasatte, om man

inom företagen överhuvudtaget borde syssla med grundutbildning, och menade, att utbildning som bedrevs inom ett företag snarare borde vara helt yrkesinriktad.

På en arbetsplats med stor andel invandrare betonade arbetsgivarrepresentanten särskilt att den uppsökande verksamheten i FÖVUX hade bidragit till en lösning av den speciella problematik som ligger i att skaffa invandrare utbildning i svenska språket och svensk samhällskunskap.

Några av de intervjuade hade velat att FÖVUX skulle omfattat ytterligare ämnen. En frågade om det inte hade varit lämpligt att ha med alla ämnen som ingår i grundskolans läroplan, en tyckte att det vore bra om de anställda fick större kännedom om ekonomi och en ansåg att de anställda borde få läsa "företagskunskap" och psykologi för att därigenom öka den ömsidiga förståelsen mellan olika personalgrupper.

5.2.6 Vilka tider som lämpar sig bäst för studier för de anställda på de olika företagen

Samtliga intervjuade arbetsgivarföreträdare inom vårdsektorn framhöll att det vore bäst om de anställda kunde bedriva studier på dagtid. Avdelningarna var då bättre bemanade och möjligheterna att avvara personal för studier var större. För de handelsanställda ansågs det bäst om cirklarna kunde förläggas till förmiddagstid, eftersom arbetsplatserna då var minst ansträngda. Av samma skäl var för dessa grupper också vissa veckodagar, nämligen tisdag-torsdag, att föredra framför andra dagar. Inom industrierna hade man svårt att säga någonting bestämt om vilka tider som skulle passa bäst. Speciellt för skiftarbetare gällde att man inte kunde ange en tid som passade bättre än någon annan. En anpassning måste göras utifrån det arbetsschema som gällde för den person, som skulle delta i studierna. Det enda man generellt kunde säga om skiftarbetarnas studietider var att det vore en fördel om cirkelstudierna förlades till skiftskarven, alltså till den tidpunkt på dagen då

de olika skiften avlöste varandra.

En arbetsgivarrepresentant menade att utbildning som var anknuten till företaget borde vara förlagd till arbetstid, medan utbildning som var anknuten till individen borde bedrivas på dennes fritid. En annan ansåg att alla studier borde vara förlagda till fritiden.

5.2.7 Önskvärda studieformer

Samtliga arbetsgivarrepresentanter utom en ansåg studiecirkelformen vara den bästa för den här kategorin studerande. De underströk att självstudier var mycket svårare att genomföra för den som var ovan att studera, varför studier i grupp oftast gav ett avsevärt bättre resultat. Den arbetsgivarföreträdare som inte bedömde cirkelstudier som lämpligast, trodde att självstudier gav större trivsel genom att den studerande då själv disponerade sin tid.

5.2.8 Fortsättning av FÖVUX-studierna

Samtliga arbetsgivarrepresentanter ansåg att den nu påbörjade studieverksamheten borde fortsätta, men de flesta ville inte att den skulle expandera. En av de intervjuade var positiv under förutsättning att verksamheter inte gav produktionsbortfall, en annan under förutsättning att den inte störde den utbildning som företaget hade för avsikt att gå ut med, och som hade fått mindre omfattning under pågående försöksverksamhet. En svarade ja på frågan om studieverksamheten borde fortsätta men sa vidare: "Men vad skall det vara bra för, är det i företagets intresse? En större omfattning skulle dessutom göra att vi blev tvungna att hålla oss med reservarbetskraft."

En arbetsgivarrepresentant föreslog att man i fortsättningen i första hand skulle vända sig till dem som hittills inte deltagit i verksamheten. Fyra av dem som intervjuats var entydigt positiva till att verksamheten skulle fortsätta. En av dessa sa att det vore synd att släppa dem som deltagit hittills och att arbetsledningen avsåg att hjälpa till så att

verksamheten kunde fortsätta. En annan framhöll att eftersom endast en del av de anställda hade kunnat kontaktas under det första försöksåret, så borde man nu inrikta sig på att erbjuda resten av de anställda samma möjligheter. Denne menade också att företaget i hans fall skulle komma att hjälpa till med detta.

På en av arbetsplatserna sa de intervjuade att de "tog emot FÖVUX med öppna armar", eftersom de genom försöksverksamheten fick hjälp att börja fylla ett utbildningsbehov, som de börjat kartlägga men inte riktigt visste hur de skulle komma tillrätta med. På den arbetsplatsen var FÖVUX välkommen att fortsätta, gärna i större omfattning.

En annan av de intervjuade, slutligen, svarade: "Hälsa Ingvar och Sven, att vi verkligen ser fram emot en fortsättning och att vi själva skall hjälpa till efter bästa förmåga. Vi hoppas också att man snart slopar FÖ i FÖVUX, så att detta goda initiativ inte försvinner."

5.2.9 Övrig utbildning på de olika arbetsplatserna

Eftersom de arbetsplatser som deltog i försöksverksamheten skilde sig starkt i storlek, varierade naturligtvis också omfattningen av den interna utbildning som företagen hade att erbjuda. Allmänt gällde dock att arbetsplatserna som regel erbjöd kurser som direkt syftade till utbildning i yrket. Vidare gällde att denna utbildning oftast var förlagd till arbetstid. Vid de större arbetsplatserna kunde också anställda genom företaget få ekonomisk hjälp till självstudier, t. ex. per korrespondens, under förutsättning att den aktuella utbildningen kunde betraktas som "nyttig" från företagets synpunkt. Ofta tillämpades därvid en förhållandevis generös bedömning av vad som var "nyttigt". Så t. ex. lämnades i allmänhet bidrag till språkstudier utan särskild prövning av den studerandes yrkesmässiga behov av språkkunskaper. Möjligheten till självstudier med ekonomiskt stöd från företaget utnyttjades dock

främst av tjänstemän och arbetsledare. Endast i undantagsfall deltog personal från de grupper, där FÖVUX huvudsakligen rekryterade sina kursdeltagare, i sådan utbildningsverksamhet.

5.3 Fackföreningsrepresentanternas synpunkter

Som representanter för fackföreningarna har tolv personer intervjuats. Av dessa var sju avdelningsordförande och två ombudsmän, medan de övriga hade andra uppdrag inom sina fackföreningar.

5.3.1 Den uppsökande verksamheten

Av de intervjuade fackliga representanterna hade fyra ingen erfarenhet alls av uppsökande verksamhet. Åtta hade viss erfarenhet, men ingen tillnärmelsevis så positiv som i FÖVUX. Den uppsökande verksamhet som prövats tidigare hade gällt fackliga kurser. Intresset för dessa uppgavs i regel inte vara särskilt stort. Enligt en ombudsman brukade man få med omkring tio procent av de anställda i facklig kursverksamhet.

De flesta av de fackliga företrädarna ansåg att den uppsökande verksamheten i FÖVUX fungerat i stort sett bra. Många betonade att det var nödvändigt att god tid ägnades åt planeringen och upplägningen av uppsökandet. En del ansåg att detta borde ske i samråd med företagsledningen. Man framhöll också från fackföreningshåll betydelsen av att information spreds i förväg "så att marken var väl förberedd när studieorganisationen kom". Flera fackföreningsrepresentanter påpekade att valet av studieorganisatörer var utomordentligt viktigt. Det ansågs att man inom fackföreningarna borde vinnlägga sig mera om detta än som hittills ofta varit fallet.

5.3.2 Informationen i försöksverksamheten

Den första informationen om FÖVUX-verksamheten fick sju av de intervjuade fackföreningsrepresentanterna genom den lokala

ABF-avdelningen. En informeras direkt av kommitténs sekreterare och en fick informationen via den fackliga ombudsmannen. De övriga tre angav inte varifrån den första informationen kommit.

Tre fackliga företrädare ansåg att kontakterna i alla riktningar hade fungerat utmärkt under hela tiden. En fackföreningsrepresentant uppgav däremot att man på hans arbetsplats hade haft svårigheter med kommunikationen med arbetsgivarsidan, men framhöll att kontakterna med ABF hade varit goda.

Tre av de intervjuade hade under inledningskedet haft svårt att komma till rätta med de problem som uppstod när en tredjedel av deltagarna skulle läsa på delad arbetstid och fritid. Dessa tre menade att verksamheten i deras fall överhuvudtaget hade varit dåligt organiserad både från projektledningens sida och från ABF. De ansåg att projektledningen plockat ut för många från samma skiftlag till samma cirkel och att ABF i något fall inte hade informerat tillräckligt om vilka deltagare som skulle vara borta under olika tider. En av de intervjuade påpekade att deltagarna hade fått alltför bristfällig information om vilka studievillkor som gällde för de olika cirkelarna.

5.3.3 Studier på delad arbetstid och fritid

Några av de intervjuade fackliga representanterna ansåg att studievillkoret delad arbetstid och fritid hade varit mycket bra, några att det hade varit idealiskt, speciellt för skiftarbetare. En uppgav att arbetsledningen i hans fall hade visat ett kompakt motstånd mot detta studievillkor, vilket medförde att de som blev uttagna till sådana cirklar skulle ha blivit tvungna att ta tjänstledigt för att delta. Det ville emellertid de berörda deltagarna inte göra, varför cirkeln i realiteten hade genomförts helt på fritid.

En av de intervjuade fackliga företrädarna uppgav att intresset för studier delvis på arbetstid var relativt ringa under den uppsökande verksamheten på hans arbetsplats.

Han ansåg att detta berodde på att deltagarna från början inte trodde att de skulle få ledigt för studier. Under terminens gång hade han emellertid fått flera förfrågningar om att få utnyttja detta studievillkor. Deltagarna hade då kunnat konstatera att kombinerade arbetstids- och fritidsstudier fungerat bra för de kamrater som gått i sådana cirklar och därmed funnit detta studievillkor klart förmånligt.

En annan facklig representant redovisade att arbetsledningen i hans fall varit odelat positiv till att låta deltagarna gå ifrån för studier och t. o. m. skaffat vikarier. Där hade emellertid deltagarna inte själva accepterat att lämna ifrån sig sina arbetsuppgifter till en vikarie.

Flera av fackföreningsrepresentanterna ansåg att alla studier borde få bedrivas helt på arbetstid.

5.3.4 Stimulansbidraget

Stimulansbidraget bemöttes inte med någon större entusiasm av de intervjuade fackföreningsrepresentanterna. De flesta var tveksamma till att ett kontant penningbidrag verkligen skulle kunna ha någon mer betydande effekt på studieintresset. De ansåg dock att bidraget kanske kunde ha lockat några fler att komma med än dem man annars skulle ha nått. En ansåg att studiestöd var viktigare än stimulansbidrag.

5.3.5 Ämnesvalet

Samtliga fackliga representanter tyckte att FÖVUX hade omfattat de rätta ämnena. En ansåg att man dessutom skulle ha erbjudit ämnet fackföreningskunskap. En annan hade fått uppgift från några som nu inte hade velat vara med, att de skulle ha kommit med om det också hade funnits "praktiska" ämnen att välja på.

5.3.6 Önskvärda studieformer

Alla de intervjuade som uttalat sig om olika studieformer var positiva till cirkelstudier.

De flesta ansåg att de borde kombineras med självstudier och en ansåg att det idealiska vore, om cirkelstudierna följdes av internatkurser. En intervjuad påpekade att studieorganisationsarbetet måste pågå även sedan rekryteringen avslutats. Enligt hans mening borde studieorganisationen hålla kontakt med cirkelarbetet hela tiden för att kunna hjälpa till om något inte skulle fungera på ett tillfredsställande sätt. En annan intervjuad framhöll att det var väsentligt att man tog hänsyn till deltagarnas förkunskaper vid sammansättningen av cirklarna.

5.4 ABF- och TBV-funktionärernas synpunkter

Nio anställda funktionärer i ABF och två i TBV har lämnat sina synpunkter på försöksverksamheten.

5.4.1 Kontakterna med företagen

Funktionärerna uppgav genomgående att kontakterna med företagen hade fungerat bra. På en del platser hade företagen varit mycket positiva till FÖVUX och lagt ner arbete och i något fall även pengar på verksamheten. Ibland hade emellertid irriteringsmoment uppstått. De gällde i allmänhet deltagare som uttagits till studier på delad arbetstid och fritid. Några funktionärer ansåg att företagen var positiva så länge FÖVUX inte störde produktionen eller kostade företaget något rent ekonomiskt. En intervjuad uppgav att företagsledningen inte varit informerad och en annan att ledningen varit ovillig att ge studieorganisationerna ledigt i den utsträckning som behövdes för den uppsökande verksamheten.

5.4.2 Informationen i försöksverksamheten

De intervjuade anmärkte överlag på att informationen om FÖVUX kommit sent och vid en olämplig tidpunkt, nämligen strax före semestrarna. På några orter hade detta vållat betydande problem för ABF- och TBV-avdelningarnas planering och bl. a.

medfört att de cirkelledare som uttagits till cirkelledarutbildningen inte alltid var de som sedan kom att arbeta i FÖVUX-cirklarna.

Flera av funktionärerna ansåg att de borde ha varit med vid studieorganisationsutbildningen för att bli tillräckligt informerade om försöksverksamheten. En studieombudsman tog själv initiativ till att vara med vid denna utbildning, vilket han ansåg hade varit honom till hjälp.

5.4.3 Studier på delad arbetstid och fritid

Samtliga funktionärer var positiva till studier på delad arbetstid och fritid, bl. a. med motiveringen att arbetsdagen därmed inte blev så lång. Just kombinationen av studier på både arbetstid och fritid ansåg två av de intervjuade vara mycket värdefull, eftersom cirkeln då kunde förläggas till en bestämd tid varje vecka även för deltagare med oregelbundna arbetstider. Många tyckte emellertid att studier på arbetstid var den enda riktiga lösningen för skiftarbetarna. På nästan samtliga orter redovisades dock svårigheter för deltagarna att kunna gå ifrån sitt arbete till studiecirkeln. Funktionärerna ansåg detta vara ett problem som på längre sikt måste lösas genom ett fungerande system med ersättare.

5.4.4 Stimulansbidraget

Två av de intervjuade var direkt negativa till stimulansbidraget, medan övriga ansåg att det inte hade någon större betydelse eller att det i viss mån kunde fungera som en sporre. De som var negativa menade att stimulansbidraget åstadkom studiemotivation på fel sätt.

5.4.5 Studiestödet

På FÖVUX-orter med deltagare från glesbygd ansåg funktionärerna att studiestödet var mycket väsentligt för studieaktiviteten. En påpekade att studiestödet där nära nog utgjorde en förutsättning för deltagande. Även på övriga orter var de intervjuade i

princip positiva till systemet med studiestöd. Några ansåg dock att det inte hade så stor betydelse.

5.4.6 Problem i försöksverksamheten

Fördelningen av deltagare på de olika studie-villkoren skapade problem för de medverkande studieförbundens lokalavdelningar. Deltagare uppgavs ofta ha ringt till ABF och TBV och undrat varför studievillkoren fördelats så orättvist. Enligt många funktionärer hade det då varit svårt att tillfredsställande motivera varför. Förklaringen att fördelningen erfordrades på grund av försökssituationen hade inte alltid varit tillräcklig.

Funktionärerna på orter med komplicerad skiftgång hade genomgående upplevt den som det stora problemet. En av dessa framhöll särskilt att det hade varit svårt att ordna lokaler och ledare som kunde stå till förfogande vid olika tider olika veckor för att motsvara skiftarbetarnas oregelbundna arbetstider. Några betonade vikten av att den som planerade en cirkel för skiftarbetare verkligen var insatt i de olika skiftcyklarna för att det skulle fungera. Denna planering hade ofta gjorts av en av studieorganisatörerna och hade då fungerat bra.

Flera andra problem togs upp. Bl. a. framhöll en av de intervjuade att det hade varit svårt att avgöra om en invandrare kunde tillräckligt mycket svenska för att delta i FÖVUX. En annan påpekade att tiden mellan den uppsökande verksamheten och cirkelstarten hade varit för lång, varför många hunnit ångra sig under väntetiden. Några funktionärer ansåg att en del svårigheter orsakats av att verksamheten administrerats centralt från Stockholm.

5.4.7 Fortsättning av FÖVUX-studierna

Samtliga intervjuade var, trots att vissa problem förekommit, mycket positiva till FÖVUX. De berättade i många fall ingående om den stora entusiasmen hos deltagarna. En studieombudsman framhöll att man tidigare hade haft samma deltagare i studiecirkelarna

år efter år, men att man nu genom försöksverksamheten hade fått mängder av nya deltagare och ett mycket mer omfattande studieintresse.

På många håll var de intervjuade besvikna över att försöksverksamheten inte skulle fortsätta där ännu ett år. (Fyra av de orter som deltog i verksamheten under det första året är med även under det andra försöksåret, nämligen Malmberget, Kalix, Borås och Malmö.) Flera funktionärer uppgav i samband med intervjuerna våren 1971 att de redan då fått in anmälningslistor till den kommande hösten och att studieverksamheten beräknades kunna fortsätta även om den inte skulle kunna förläggas inom ramen för FÖVUX och bedrivs på försöksverksamhetens villkor.

Skrivelse till utbildningsdepartementet:

LO och ABF ingav den 12 juni 1969 följande skrivelse till utbildningsdepartementet.

En reformering av den av samhället stödda vuxenutbildningen har under senare tid kommit att framstå som en av de mest angelägna och brådskande kulturpolitiska uppgifterna i vårt land. Att ett sådant reformarbete i första hand måste syfta till att skapa ökad jämlikhet på utbildningens och kulturlivets område torde det idag knappast råda några delade meningar om. Erfarenheterna av vuxenutbildningen i de former den hittills bedrivits visar nämligen, att denna i första hand kommer de yngre och redan relativt välutbildade tillgodo, medan de mycket stora grupper av vuxna som fått en kort och ofta bristfällig ungdomsutbildning av olika anledningar tycks ha begränsade möjligheter att utnyttja de utbildningsresurser som samhället nu ställer till förfogande.

LO och ABF har i olika sammanhang riktat uppmärksamheten på denna problematik. Inom LO har en särskild arbetsgrupp – LOVUX – utarbetat ett principprogram för en vuxenutbildningsreform som avser att medverka till ökad utbildningsrättvisa. ABF:s förbundsstyrelse har i två skrivelser till utbildningsdepartementet redovisat motiv för skyndsamma åtgärder på vuxenutbildningsområdet och framlagt konkreta förslag till en reformering av det statliga stödet till folkbildningsarbetet – också detta för att tillgodose behovet av studier och kulturakti-

vitet bland de vuxengrupper som nu inte kan utnyttja de utbildningsmöjligheter som samhället erbjuder.

En vuxenutbildning med detta syfte kan uppenbarligen inte bedrivas i traditionella, skolmässiga former. Det synes därför angeläget att pröva nya grepp och metoder, som direkt riktar sig till de utbildningsmässigt sämst tillgodosedda, och att dessa grepp och metoder snarast möjligt blir föremål för en systematisk försöksverksamhet och utvärdering.

LO och ABF har i bifogade PM utarbetat riktlinjer för en försöksverksamhet i huvudsaklig överensstämmelse med de förslag som framlagts i LOVUX:s rapport "Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen". Det är LO:s och ABF:s förhoppning att en sådan försöksverksamhet skall kunna genomföras redan under nästkommande verksamhetsår. Starka skäl talar också för att försöksverksamheten bedrivs av och inom dessa organisationer.

De vuxengrupper som i första hand bör komma i åtnjutande av en ökad samhällelig satsning på vuxenutbildningsområdet finns nämligen i särskilt hög grad bland LO:s medlemmar och inom de grupper ABF vänder sig till med sin verksamhet.

Den av oss föreslagna försöksverksamheten bör utan tvivel kunna bli av stor betydelse för det framtida reformarbetet på vuxenutbildningsområdet. Framför allt bör den statliga kommittén för studiestöd åt vuxen-

studerande (SVUX) ha intresse av de resultat som försöksverksamheten ger. Det bör också ankomma på SVUX att i sitt betänkande redovisa denna verksamhet och dess resultat.

Med stöd av vad som ovan anförts får vi härigenom hemställa om
att regeringen ställer erforderliga ekonomiska resurser till förfogande för den i bifogade PM föreslagna försöksverksamheten samt
att Utbildningsdepartementet uppdrar åt SVUX att utarbeta ett studiesocialt system i huvudsaklig överensstämmelse med de i förslaget angivna riktlinjerna.

Stockholm den 12 juni 1969

LANDSORGANISATIONEN I SVERIGE

Arne Geijer

ARBETARNAS BILDNINGSFÖRBUND

Stig Lundgren

/Sven-Arne Stahre

Förslag till försöksverksamhet med vuxenutbildning

1. Motiv

Under de senaste årens diskussioner om vuxenutbildningens uppgifter och verksamhetsformer har kravet på åtgärder, som kan medverka till ökad jämlikhet och rättvisa på utbildningens och kulturlivets område, rests med allt större intensitet och skärpa. Förklaringen till att jämlikhetsmotivet kommit att spela en så framträdande roll i vuxenutbildningsdebatten är framför allt att den nuvarande ordningen på vuxenutbildningsområdet, enligt ett flertal seriöst genomförda undersökningar, snarare vidgat än utjämnat utbildningsklyftorna i samhället. Undersökningarna visar entydigt att rekryteringen till vuxenutbildningen styrs av ett till synes mycket fast socialt mönster: det är i huvudsak unga människor med relativt god ungdomsutbildning och hyggliga ekonomiska förhållanden, som söker sig till den samhälle-

liga vuxenutbildningen, medan de något äldre, kortutbildade och lågavlönade lyser med sin frånvaro. Uppenbarligen är det en rad samverkande faktorer — geografiska, ekonomiska, sociala och psykologiska — som åstadkommer denna ensidiga rekrytering och mer eller mindre effektivt hindrar stora grupper av vuxna från att utnyttja de utbildningsresurser samhället ställer till förfogande.

LO och ABF har i skilda sammanhang riktat uppmärksamheten på dessa förhållanden, som med utgångspunkt från arbetarrörelsens grundsyn och ambitioner måste anses vara djupt otillfredsställande. Dessa båda organisationer har också vid olika tillfällen uttalat att det fortsatta reformarbetet på vuxenutbildningsområdet i första hand måste syfta till att skapa reella studie- och utbildningsmöjligheter för de stora grupper av vuxna, som nu måste hänföras till de utbildningsmässigt och kulturellt sämst lottade i samhället.

I rapporten "Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen" har en inom LO verksam arbetsgrupp — LOVUX — framlagt ett principprogram och i flera avseenden konkreta förslag för en radikal utbyggnad av utbildningsmöjligheterna för vuxna. Gruppen har på en rad punkter utgått från och vidareutvecklat metoder och erfarenheter från folkbildningsarbetet — i första hand då från folkhögskolan, fackföreningsrörelsens egen utbildningsverksamhet och ABF:s studiecirkel- och kursverksamhet. Flertalet av de åtgärder LOVUX förordar torde på ett verkningfullt sätt kunna bidra till att undanröja de spärrar, som nu utestänger stora grupper av vuxna från möjligheterna till fortsatt utbildning, och skapa ett vuxenutbildningssystem som bättre än det nuvarande överensstämmer med arbetarrörelsens ambitioner på detta område.

Som ett första led i dessa strävanden föreslås i denna PM en försöksverksamhet, som avser att systematiskt pröva och utvärdera några av de åtgärder som rekommenderas i LOVUX-rapporten. Försöksverksamheten är avsedd att genomföras under verksamhetsåret 1969/70.

2. Syfte

Syftet med försöksverksamheten är att genom flexibla studieformer och med olika slag av speciellt inriktade studiesociala och studiestimulerande åtgärder försöka att i vuxenutbildningen aktivera sådana grupper av vuxna som har kort och bristfällig ungdomsutbildning och som på grund av sociala, psykologiska och geografiska skäl nu inte har möjlighet att delta i eller av egen kraft söker sig till samhällets vuxenutbildning. Avsikten är ytterst att vinna erfarenheter som kan komma det fortsatta reformarbetet på vuxenutbildningsområdet tillgodo.

3. Omfattning

Försöksverksamheten bör bedrivas på förslagsvis ett tiotal orter. Orterna bör väljas så att de representerar olika slag av näringsliv — tung industri, industri med dominerande kvinnlig arbetskraft, företag med dagarbete, med skiftarbete och oregelbundna arbetstider. Verksamheten bör inriktas på de utbildningsmässigt sämst ställda grupperna. De i försöksverksamheten deltagande orterna bör väljas i samråd med fackförbunden inom LO och med berörda fackföreningar och ABF-avdelningar.

4. Ämnesval

Verksamheten bör koncentreras till några få, i sammanhanget betydelsefulla ämnen, t. ex. svenska, matematik, samhällskunskap, engelska och eventuellt också något yrkesämne, som i så fall bör ha anknytning till deltagarnas yrkesutövning. För undervisningen i svenska och matematik bör TRU:s nya kurser i dessa ämnen kunna användas. Ämnet samhällskunskap skall kunna avse en mera allmän kurs motsvarande läroplanen för grundskolans högstadium men alternativt också mera specialinriktade kurser, som elementär samhällsekonomi, fackföreningskunskap, kommunalkunskap och socialpolitik. Engelska bör motsvara första eller/och andra årets kurs. Krav på att undervisningen skall

följa ungdomsskolans kursplaner bör inte uppställas.

Undervisningen bör för varje ämne läggas upp så att den omfattar 60–80 studietimmar. Kurserna bör emellertid indelas i delkurser om minst 20 timmar — dels för att inte verka avskräckande på sådana vuxna som känner sig osäkra och tvivlar på sin förmåga att gå i land med alltför stora uppgifter, och dels för att ge deltagarna större möjligheter att sammanställa ett studieprogram som så långt möjligt överensstämmer med personliga behov och önskemål. Studierna skall inledas med en kort, praktiskt inriktad utbildning i studieteknik.

5. Arbetsformer

Verksamheten bedrivs i huvudsak som studiecirkelverksamhet. Denna skall emellertid kunna kompletteras med korta ämneskurser (veckosluts- eller veckokurser) vid folkhögskola. Ämneskurserna bör i första hand förläggas till arbetarrörelsens egna skolor — Brunnsvik, Runö, Medlefors, Framnäs, Jära, Viskadalen, Marieborg — dels för att dessa skolor redan har ett väl utvecklat samarbete med ABF och den fackliga rörelsen, och dels för att deltagarna skall få vistas i en studiemiljö där de har särskilt goda förutsättningar att trivas och känna sig hemma. Försökorterna bör därför så långt möjligt väljas så att de inte ligger alltför långt från dessa skolor.

Studiecirkelledarna bör före försöksverksamhetens början beredas tillfälle att genomgå en veckolång utbildning, där väsentligt utrymme ägnas åt cirkelledarens studieväglärande och stimulerande funktioner.

6. Uppsökande verksamhet

Rekryteringen till verksamheten skall i huvudsak ske genom en väl förberedd uppsökande verksamhet. På varje arbetsplats, som berörs av försöksverksamheten, skall finnas minst en studieorganisatör, som har möjlighet att *på arbetstid* informera om och propagandera för studierna. Överenskommelse måste i

förväg träffas med berörda arbetsgivare om studieorganisatörens rätt att i detta syfte fritt röra sig på arbetsplatsen. Den uppsökande verksamheten bör också omfatta hemmarvande kvinnor och då bedrivs efter vissa bestämda riktlinjer som utformas senare.

Studieorganisatörerna skall ha full ersättning för förlorad arbetsförtjänst under den tid som åtgår för uppsökande verksamhet på arbetstid. Denna tid bör stå i viss bestämd relation till arbetsplatsens storlek. I genomsnitt beräknas 14 dagar för fyra studieorganisatörer på varje ort (tio st.).

Samtliga studieorganisatörer skall i förväg genomgå en för ändamålet speciellt tillrättalagd utbildning om minst en veckas längd.

7. Studierådgivning

Deltagarna i försöksverksamheten skall också beredas möjlighet till studierådgivning. I inledningsskedet bör denna i huvudsak kunna tillgodoses av cirkelledarna. Denna uppgift för cirkelledarna bör behandlas under den ledarutbildning som föreslås under punkten 5 ovan. Till cirkelledarnas förfogande skall också ställas lämpligt informationsmaterial. I mera komplicerade studierådgivningsfrågor skall cirkelledarna kunna rådgöra med projektledningen. Studierådgivning skall också kunna lämnas vid studiernas avslutning. Deltagarna skall då ha möjlighet att få råd och vägledning för de fortsatta studier som de eventuellt vill ge sig i kast med. Riktlinjerna för denna studierådgivning bör utarbetas senare. I huvudsak bör den kunna klaras i samverkan mellan cirkelledarna, folkhögskollärare som medverkat i verksamheten samt studierektorer vid kommunal vuxenutbildning.

8. Studiestimulerande åtgärder

Som ett led i försöksverksamheten skall en rad av de studiestimulerande åtgärder sättas in, som föreslås i LOVUX:s rapport "Fackföreningsrörelsen och vuxenutbildningen": studier på arbetstid, stimulansbidrag, fria läromedel, barn tillsyn, resekostnadsersättning, måltider i samband med studierna etc.

9. Studiesocialt stöd

Verksamheten skall vara helt avgiftsfri för deltagarna. Det statliga stödet till studiecirkelverksamhet och till ämneskurser vid folkhögskola måste därför kompletteras med ett för denna verksamhet speciellt tillrättalagt studiesocialt system, som lämpligen kan utarbetas av SVUX och förvaltas av centrala studiehjälpnämnden. Studiestödet bör vara utformat så att det täcker de kostnader för studierna som inte bestrids av statsbidrag och kommunala bidrag. Studiestödet skall också omfatta ersättning för förlorad arbetsförtjänst, som föranleds av studierna och alternativt till denna stimulansbidrag samt ersättning för resekostnader.

10. Organisation

Ansvaret för försöksverksamheten bör läggas på en särskild arbetsgrupp bestående av representanter för LO och ABF. Utöver denna arbetsgrupp tillsättes en referensgrupp, som fortlöpande bereds tillfälle att följa och påverka försöksverksamhetens planering och genomförande. I referensgruppen bör ingå representanter för utbildningsdepartementet, SVUX, SÖ, TRU och vuxenpedagogiska seminariet vid lärarhögskolan i Stockholm. En särskild projektledare knyts till verksamheten.

11. Utvärdering

Erfarenheterna av försöksverksamheten skall registreras genom systematisk insamling av data, dels om deltagarnas ålder, skolbakgrund, yrke, arbetsvillkor, familjesituation, fritidsintressen m. m., dels om svårigheter i studierna, bortfallsfrekvens och andra störningar i arbetet samt orsakerna till dessa. Dessa data bör vidare kompletteras genom utförliga rapporter från studieorganisatörer, cirkelledare, lärare och deltagare.

12. Kostnader

Kostnaderna för försöksverksamheten kan delvis finansieras genom de nu utgående statliga bidragen till studiecirkelverksamhet och ämneskurser vid folkhögskola. Dessa bidrag måste emellertid som redan påpekats kompletteras *dels* med ett för verksamheten speciellt tillrättalagt studiesocialt system, lämpligen utarbetat av SVUX och administrerat av centrala studiehjälpsnämnden, *dels* genom ett särskilt anslag som söks från utbildningsdepartementet och som skall täcka kostnaderna för

- a) utbildning av studieorganisatörer,
 - b) utbildning av cirkelledare,
 - c) ersättning till studieorganisatörer för förlorad arbetsförtjänst vid uppsökande verksamhet,
 - d) vissa studiesociala åtgärder, t. ex. barntillsyn,
 - e) projektledning och utvärdering.
- Nedanstående preliminära kostnadsberäkning utgår från att försöksverksamheten skall omfatta 1.000 studerande fördelade på tio orter med i genomsnitt tio studiecirkelar på varje ort.

Beräknade kostnader för det studiesociala bidraget

1. Deltagaravgifter	320.000:--	
2. Studierådgivning (10 % på utgående ledararvoden)	32.000:--	
3. Ersättning för förlorad arbetsförtjänst (200 deltagare, 80 studietimmar, 12 kr/tim.)	192.000:--	
4. Stimulansbidrag (800 deltagare, 500 kr/delt.)	400.000:--	
5. Resekostnader	<u>50.000:--</u>	914.000:--

Beräknat anslag från utbildningsdepartementet

1. Utbildning av studieorganisatörer (två veckokurser à 30.000 kronor)	60.000:--	
2. Ersättning till studieorganisatörer för förlorad arbetsförtjänst (40 st, två veckor, beräknad årslön 30.000 kronor)	46.000:--	
3. Utbildning av cirkelledare (fyra veckokurser à 30.000 kronor)	120.000:--	
4. Studiesociala åtgärder	50.000:--	
5. Projektledning, utvärdering	<u>100.000:--</u>	376.000:--
	Summa Kr	<u>1.290.000:--</u>

I ovanstående sammanställning saknas kostnader för deltagande i ämneskurser vid folkhögskola och för förlorad arbetsförtjänst i samband därmed.

I kostnaderna för utbildning av studieorganisatörer och cirkelledare har inräknats ersättning för förlorad arbetsförtjänst enligt de normer som f. n. gäller i fackföreningsrörelsens kursverksamhet.

Bilaga 2 Sammandrag av remissyttranden över förslaget från LO och ABF

Skolöverstyrelsen, som finner den föreslagna försöksverksamheten intressant och värdefull, betonar betydelsen av att studieteknik ägnas särskild uppmärksamhet vid den planerade utbildningen.

Överstyrelsen understryker vidare värdet av att effekten av de föreslagna studiestimulerande åtgärderna undersöks. Av särskilt intresse härvidlag är hur de personliga ekonomiska förutsättningarna påverkar rekrytering och fullföljande av studierna. Utvärderingen bör så långt som möjligt knyta an till andra forskningsprojekt inom vuxenutbildningen och ske i samarbete med vetenskaplig institution.

Beträffande utvärderingen förutsätter skolöverstyrelsen att denna utformas på sådant sätt att försöksverksamheten kan ge så allsidiga erfarenheter som möjligt. Erfarenheterna av försöksverksamheten bör då kunna belysa vissa problem också inom den kommunala vuxenutbildningen och omskolningsverksamheten. Vidare bör medlen till försöksverksamheten i likhet med andra bidrag till vuxenutbildningen ställas till skolöverstyrelsens förfogande.

Arbetsmarknadsstyrelsen ser den av ABF och LO föreslagna försöksverksamheten som ett led i strävandena att utjämna utbildningsklyftan. Styrelsen finner valet av ämnena svenska, matematik, samhällskunskap och engelska vara riktigt men ställer sig tveksam till yrkesämnen, bl. a. på grund av svårigheten att finna ämnen som kan vara till nytta

för så pass heterogena grupper, som det här troligen blir fråga om. Intresset för fysik inom den kommunala vuxenutbildningen har visat sig stort och då detta ämne dessutom torde kunna betraktas som ett basämne i olika slag av yrkesutbildning föreslår styrelsen att fysik ingår i försöksverksamheten i stället för yrkesämne.

Hos de vuxenstudierande föreligger stort behov inte blott av studierådgivning och studieteknisk rådgivning utan även av yrkesorientering och arbetsmarknadsinriktad vägledning. LO och ABF föreslår studierådgivning såväl i början som i slutet av studierna. Arbetsmarknadsstyrelsen vill beträffande den senare framhålla vikten av att utbildningsplanering för fortsatta studier kombineras med arbetsmarknadsinformation och yrkesvägledning. Yrkes- och arbetsmarknadsorienterande material bör finnas till kursdeltagarnas förfogande under hela studietiden. Det är angeläget att alla de som av studierna kommer att stimuleras till fortsatt utbildning och yrkesbyte i tid får en realistisk uppfattning såväl om de krav olika yrken ställer som om utvecklingen på arbetsmarknaden.

Svenska kommunförbundet anser att den föreslagna försöksverksamheten bör komma till stånd med hänsyn till målet att ge alla grupper samma möjlighet till grundskolekompetens. I den mån försöksverksamheten förläggs till sådana orter, där man redan bedriver kommunal gymnasial vuxenutbildning bör verksamheterna samordnas så att de

väl kompletterar varandra. Sådan samordning torde lämpligast kunna ske genom vuxenutbildningsråden.

Förbundet utgår från att olika former av försök med utvidgad vuxenutbildning bekostas av statsmedel och att några kommunala bidrag utöver det sedvanliga kommunala stödet till folkbildningsorganisationerna inte skall utgå. Förbundet betraktar den föreslagna försöksverksamheten inte som en reformering av nuvarande vuxenutbildning utan som en komplettering av denna.

Försöken utesluter inte en fortsatt målmedveten satsning på den kommunala vuxenutbildningen.

Därutöver vill förbundet framhålla att vissa andra aspekter på vuxenutbildningen inte kommit till uttryck i den förevarande framställningen. Som exempel härpå kan nämnas att vuxenutbildningsinsatserna hittills i huvudsak koncentrerats till tätorter medan glesbygdens bildningsintressen kommit mer i bakgrunden. Ett annat exempel är att de hemarbetande kvinnornas behov av utbildning bör uppmärksammas mer. Även andra grupper kan höra till de eftersatta i det här sammanhanget. Förbundet förutsätter därför att statsmakterna i det pågående utvecklingsarbetet på vuxenutbildningens område ingående följer resultaten av vuxenutbildningsinsatserna i syfte att söka göra alla grupper delaktiga av samhällets utbud. Det kan sålunda vara motiverat med ytterligare vidgad försöksverksamhet från samhällets sida i samarbete med både kommuner och övriga folkbildningsorganisationer. Syftet måste vara att inte bara tillgodose de grupper som avses i den föreliggande framställningen utan även nå andra eftersatta grupper.

SVUX finner det angeläget att den av LO och ABF föreslagna försöksverksamheten kommer till stånd.

Kommittén förmodar, att det kommer att ställa sig utomordentligt kostsamt att uppnå en tillfredsställande rekrytering till vuxenutbildningen om man i form av ett direkt studiesocialt stöd söker undanröja alla ekonomiska hinder för en övergång från förvärsarbete till studier. En kombination av

ett förbättrat direkt studiesocialt stöd, indirekta studiesociala stödåtgärder, varierande och för vuxna särskilt avpassade studieformer samt en uppsökande verksamhet bland dem som är i särskilt behov av vuxenutbildning kan tänkas ge bättre rekryteringseffekter till lägre total kostnad. Försöksverksamheten bör kunna lämna material till belysning av hur en avvägning bör göras härvidlag.

Vidare är av särskilt intresse att man inte avser att låta undervisningen vara helt bunden av ungdomsskolans kursplaner. Enligt kommitténs uppfattning finns det inte minst med hänsyn till önskvärdheten av att åstadkomma en bättre rekrytering av vuxna till vidareutbildning anledning att vid utformningen av studieplanerna direkt ta sikte på de vuxenstuderandes behov.

I övrigt förutsätter SVUX att man vid urval av deltagare i försöksverksamheten ej fäster avseende vid organisationstillhörighet samt att man vid urvalet av försöksorter och arbetsplatser där rekrytering skall ske söker tillse att alla grupper av arbetstagarare blir representerade under förutsättning av att de är i behov av den typ av utbildning som försöksverksamheten skall omfatta. Detta bör även medföra, att andra studieförbund med fast organisatorisk anknytning till resp. arbetsplatser bör kunna medverka i den lokala försöksverksamheten i syfte att skapa ett allsidigt underlag för den kommande utvärderingen. Motsvarande allsidighet bör eftersträvas vad avser den grupp som skall planera och leda försöksverksamheten. I denna bör även arbetsgivaresidan delta.

SAF anser att arbetsgivaresidan bör bli representerad i den referensgrupp, som enligt förslaget bör följa försöksverksamhetens planering och genomförande. I referensgruppen bör även ingå representanter för andra arbetstagarorganisationer, vilka kan ha medlemmar med bristfällig grundutbildning.

Förslaget innebär från arbetsgivarsynpunkt flera organisatoriska olägenheter. Det torde sålunda inte vara möjligt att på alla arbetsplatser bedriva uppsökande verksamhet under arbetstid. Vid försöksverksamhetens uppläggning måste hänsyn tas till orga-

nisatoriska och administrativa svårigheter. Överenskommelse om hur den uppsökande verksamheten skall bedrivas måste enligt SAF träffas på förhand med företaget. För att ett tillfredsställande resultat skall uppnås bör därför försöksverksamheten bedrivas i nära samråd mellan SAF och LO och ABF samt övriga berörda, främst Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX).

TBV har anhängit att få medverka i den av LO och ABF föreslagna försöksverksamheten samt bli representerad i den försöksledning som skall beredas tillfälle att följa verksamhetens planering och genomförande.

Det finns i landet ett stort antal personer som saknar en komplett allmän grundutbildning mätt med dagens skolplikt som mått. För dessa personer arrangeras studier avsedda att reducera denna utbildningsklyfta, men det är endast ett fåtal av dem som har behov av utbildning som utnyttjar den möjligheten.

Ett av de viktigaste problemen är nu: Hur skall man få flera – om möjligt alla – av dem som endast har folkskola som grundutbildning att delta i studierna? FÖVUX är här intresserad av tre möjliga handlingsalternativ:

a) en kampanj med aktiv rekrytering av deltagare genom uppsökande personliga kontakter med samtliga som har behov av utbildning,

b) en kampanj som i a) kompletterad med stimulansbidrag, dvs. ett visst belopp till var och en som fullföljer studierna (genom 70-procentig närvaro),

c) en kampanj som i a) kompletterad med att varje deltagare till viss del får bedriva studier under betald arbetstid.

Med utgångspunkt från att de som har behov av utbildning, deltagarna och de som fullföljer utbildningen är väl definierade begrepp kan modellen specificeras på följande sätt:

1. Det finns en population om N behövande personer.

2. Om man *inte* genomför någon av kampanjerna a), b) eller c) skulle man få en

proportion

a_1 , som skulle delta i kursen, varav en annan proportion,

a_2 , skulle fullfölja den. Resultatet skulle bli en proportion

$a = a_1 a_2$, som fullföljer kursen. Antalet personer, som fullföljer blir således aN .

3. Om man genomför kampanjen enligt a) ovan så skulle man erhålla proportionerna

b_1, b_2 och $b = b_1 b_2$,
med samma innebörd.

4. Om man genomför kampanjen enligt b) ovan skulle man få de motsvarande proportionerna

c_1, c_2 och $c = c_1 c_2$.

5. Kampanjen enligt c) ger proportionerna

d_1, d_2 och $d = d_1 d_2$.

Med utgångspunkt från en utvärderingsmodell av denna typ kan man även uppskatta kostnaderna för att realisera de olika studievillkoren i full skala i samhället.

Schematiskt kan modellen se ut på följande sätt:

Arbetsinsats (studievillkor/ försöksbetingelser)	Proportion anmälda till kursen	Proportion av anmälda som fullföljer	Resultat	
			Proportion fullföljare totalt	Antal i popula- tionen
”Normal” studie- information 1)	a_1	a_2	$a=a_1a_2$	aN
Uppsökande verksamhet utan särskilda studievillkor	b_1	b_2	$b=b_1b_2$	bN
Uppsökande verksamhet med stimulansbidrag	c_1	c_2	$c=c_1c_2$	cN
Uppsökande verksamhet med studier på arbetstid och fritid	d_1	d_2	$d=d_1d_2$	dN

¹ = ingen uppsökande verksamhet = utgångsläge för försöksverksamheten

Modellen i praktisk användning under det första försöksåret

Eftersom verksamheten avgränsats till att gälla arbetsplatser av vissa angivna typer hade redan därigenom målpopulationen, dvs. den grupp i befolkningen som försöksverksamheten skulle gälla, bestämts. Studieorganisationernas gemensamma erfarenheter visar att denna grupp av befolkningen i mycket liten utsträckning deltar i studieverksamhet av den typ som studieförbunden normalt erbjuder. För att få ett mått på studieverksamheten vid företag inom samma sektor som de i försöksverksamheten bearbetade, gjordes ett urval av kontrollarbetsplatser. Ett urval av personer vid dessa arbetsplatser tillfrågades i en enkät om sitt deltagande i vuxenstudier under läsåret och om sina attityder till studieverksamhet. I försöksverksamhetens första etapp valde kommittén att nöja sig med denna allmänna bakgrundsbeskrivning.

Även beträffande modellens försöksbetingelser gjordes vissa begränsningar i utvärderingen. Av praktiska skäl (se kapitel 3) gavs information om samtliga studievillkor och ämnen till alla personer som nåddes av den uppsökande verksamheten. Var och en, som visade intresse för att delta, fick prioritera såväl studievillkor som ämnen. Det var önskvärt att få till stånd cirklar av alla typer, vilket nödvändiggjorde en viss frihet vid sammansättningen av cirklar. Prioriteringen ger

ett visst mått på värdena b_1 , c_1 och d_1 . Tyngdpunkten i utvärderingen lades emellertid på värdena av b_2 , c_2 och d_2 , dvs. hur många som fullföljde kurserna vid olika studievillkor.

Bilaga 4 Studieplanering för deltagare med skiftarbete eller oregelbundna arbetstider under det första försöksåret

Deltagare med tvåskift

Malmberget, Borås och Malmö

På de orter där tvåskift var den enda förekommande typen av skiftgång användes i allmänhet ett system som innebar, att deltagarna till varje cirkel rekryterades från samma skiftlag och att cirkelsammanskomsten förlades till förmiddag varannan vecka och till kvällstid varannan vecka, beroende på deltagarnas arbetstid den aktuella veckan. Även alternativet med två cirkelsammanskomster en vecka och ingen nästföljande vecka prövades i några fall. De cirklar som läste på delad arbetstid och fritid började ofta sammankomsterna någon timme före arbetstidens slut och fortsatte därefter lika länge på fritid.

Deltagare med komplicerad skiftgång

Av redogörelsen i avsnitt 4.2. framgår att varierande sammanträdestider eller parallellt arbetande cirklar med s. k. öppna tider användes när det förekom komplicerad skiftgång.

Kalix

För två av de cirklar som läste enbart på fritid var schemaläggandet av cirkelsammanskomsterna komplicerat beroende på att deltagarna arbetade kontinuerligt fyrskift. Deltagarna i respektive cirkel kom dock från

samma skiftlag, vilket ansågs vara nödvändigt vid cirkelsammansättningen.

Arbetstider för FÖVUX-deltagare vid ASSI och Bulten Kanthal

1. Dagtid
06.30–16.00.
2. Tvåskift
05.00–13.30, 13.30–22.00 (Bulten Kanthal)
3. Fyrskift
För varje skiftlag återkom en cykel på 28 dagar: 7 förmiddag, 2 ledigt, 7 nätter, 3 ledigt, 7 eftermiddag, 2 ledigt osv.
Förmiddag: 06.00–14.00. Eftermiddag: 14.00–21.00. Natt: 21.00–06.00.

Cirkel 1 sammanträdde under hösten enligt följande. De veckor då skiftlagen hade nattskift träffades man på måndagskvällar. Under den vecka då förmiddags- och friskskiftet inföll hade man två sammankomster, nämligen måndags- och onsdagskvällar. Under de veckor som inleddes med förmiddagsskift och slutade med nattskift hade man sammankomst på måndagskvällar. Den vecka då man arbetade eftermiddagsskift träffades inte cirkeln. Under vårterminen ändrade man tiden för sammankomsterna till kl 17.00–18.30 och dessutom beslöt man att endast träffas en gång i veckan vid de tillfällen då friskskiftet och förmiddagsskiftet inföll, bero-

ende på att deltagarna inte ansåg sig ha tid med två sammankomster under dessa veckor.

Cirkel 2 hade sammankomster varje vecka på varierande veckodagar och tider. Cirkelledaren hade här möjlighet att följa deltagarnas skiftgång så att cirkeln kunde träffas på förmiddagen de veckor då skiftlaget arbetade eftermiddag och på kvällen när natt- och förmiddagsskiftet inföll. Cirkelledaren påpekade särskilt deltagarnas positiva inställning till cirkelarbetet, då de var villiga att ha sammankomst vid vilken tid och dag som helst när arbetet så medgav för dem och cirkelledaren.

Sundsvall

Studieplaneringen i Sundsvall var besvärlig, eftersom deltagarna hade mycket varierande arbetstider. Dessutom skulle tjänstemän och kollektivanställda blandas i cirklarna, vilket innebar problem för tjänstemännen som fick resa från sina arbetsplatser — SCA:s huvudkontor, Sunds AB, Tunadal och Ortviken — ut till Timrå, där cirklarna hade sina sammankomster.

De kollektivanställda deltagarna kom från Wifstavarf och Fagervik, som hade samma skiftschema, och från Östrand, som hade en annorlunda skiftgång. Ungefär hälften av dessa deltagare arbetade dagtid, dvs. kl. 06.30—16.00, medan hälften gick i kontinuerlig skiftgång. Alla deltagande tjänstemän utom en arbetade dagtid. Den skiftarbetande tjänstemannen gick i kontinuerlig drift på Östrand.

För att kunna sätta ihop grupper, som kunde läsa tillsammans, anlätades studieorganisationsen från Wifstavarf, som friställdes från sina ordinarie arbetsuppgifter under några dagar för att kunna hjälpa till. Uppläggningsen blev sådan att tiden på dagen var fast för alla grupper utom tre av de fyra som läste delvis på arbetstid. Dessa tre alternerade mellan en eftermiddagstid i skiftskarven (cirkel på arbetstid) och en kvällstid (sammankomst på fritid). Ingen av cirklarna med skiftarbetare var bunden till viss veckodag och ej heller till att ha en

sammankomst i veckan, utan detta avpassades efter respektive deltagares arbetstider, vilket gjorde att man vissa veckor träffades två gånger och i stället hoppade över veckan därpå.

Hagfors

Av de tolv cirklarna i Hagfors bestod fem av dagtidsarbetande och sju av personer, som vid tiden för cirkelsammansättningen arbetade två-, tre- eller fyrskift. Av de fyra cirklar, som läste på delad arbetstid och fritid, bestod två av dagtidsarbetande. Dessa cirklar sammanträdde en timme före arbetstidens slut, så att varje cirkelsammankomst bestod av en timme arbetstid och en timme fritid. För de skiftarbetare som gick i cirklar på delad arbetstid och fritid låg sammankomsterna på en fast eftermiddagstid, vilket innebar att deltagarna fick ledigt från arbetet de gånger sammankomsterna inföll på arbetstid. De flesta cirkelsammankomsterna genomfördes dock på deltagarnas fritid, eftersom det bara var när man hade eftermiddagsskift som sammankomsten sammanföll med arbetstiden.

Av de åtta cirklar som gick helt på fritid bestod tre av dagtidsarbetande. Dessa cirklar höll sina sammankomster på kvällstid samma dag varje vecka. De fritidscirklar som bestod av skiftarbetare löste problemet på följande sätt. Flera cirklar — varav någon inom FÖVUX — hade alltid sammankomsterna samma dag, då cirkelledaren stod till förfogande vid olika tider på dagen, och deltagarna kunde gå på den tid som inte kolliderade med arbetet. Denna uppläggning medförde att FÖVUX-deltagarna blandades med andra deltagare, som visserligen rekryterats så samma sätt, men som inte åtnjöt de förmåner som FÖVUX-deltagarna fick del av. Detta gav givetvis upphov till en hel del missförstånd om vem som hörde vart, men man kunde inte lösa det hela på annat sätt. Att inte någon annan lösning av skiftcirkelproblematiken kunde prövas i Hagfors berodde på att de som arbetade på Hagfors Järnverk ofta blev förflyttade från en skifttyp

till en annan, vilket utslöt varje uppläggning som följde skiften.

Surahammar

På grund av den komplicerade skiftgången i Surahammar arbetade två cirklar parallellt med s. k. öppen tid en gång i veckan, dels två timmar på förmiddagen och dels två timmar på eftermiddagen. Deltagarna i dessa cirklar kunde välja den tid som inföll samtidigt med deras ledighet från arbetet. För cirklarna på delad arbetstid och fritid användes samma system som i Hagfors (se ovan). Också i Surahammar hjälpte en av studieorganisatörerna till vid sammansättandet av cirklarna.

Deltagare inom vårdsektorn

Piteå

Tio av de elva studiecirkelarna i Piteå sammanträdde på kvällstid strax efter arbetstidens slut. Dessa cirklar träffades i allmänhet varje vecka, men en av dem sammanträdde endast varannan vecka, då sammankomsten i gengäld pågick i tre timmar. Av de fyra cirklar som skulle läsa på delad arbetstid och fritid var det alltså endast en som gjorde detta i praktiken. De övriga höll sammankomsterna när alla deltagare utom de med kvällsvakt hade slutat arbetet för dagen. De som haft kvällsvakt den aktuella dagen har i stor utsträckning varit frånvarande.

Den cirkel som också i praktiken läste på delad arbetstid och fritid sammanträdde varannan vecka på eftermiddagen och varannan vecka på kvällstid. Ett par dagar före sammankomsten tog cirkelledaren reda på hur deltagarnas tjänstgöringsschema såg ut den aktuella veckan, varefter sjukhusets personalchef meddelades vilka personer som behövde ledigt för att kunna delta i sammankomsten.

Bollnäs/Söderhamn

Eftersom deltagarna i Bollnäs och Söderhamn också arbetade inom vårdyrken var deras arbetstider mycket skiftande. Flera av cirklarna gjorde därför upprepade gånger smärre ändringar av tiderna för sammankomsterna så att de skulle passa så många deltagare som möjligt från gång till gång. Förutom att man skiftade tidpunkt på dagen, förekom det också att man flyttade sammankomsten mellan olika veckodagar.

Summary, comments and conclusions in English

Summary

The Committee on Methods Testing in Adult Education (FÖVUX) is called upon to apply flexible studying arrangements and various other measures to encourage the participation of those adults with a brief and inadequate formal schooling who, owing to social, psychological and geographic reasons, are not now enrolled in any kind of adult education programme. Activities are being experimentally conducted in the form of study circles, to which the participants are recruited after having been contacted on an individual basis (the outreach technique). The present report accounts for this experimental scheme during its first year of operation. In that year the employees of establishments (industrial plants and nursing institutions) at some ten communities in Sweden were visited by trade-union study organizers, who tried to enroll them in courses in Swedish, English, mathematics or civics. These establishments represented working environments of different kinds (heavy industry with shiftworking, occupations in which female labour dominates, and workplaces located in sparsely settled tracts). The target individuals, who usually had no more than six or seven years of elementary schooling, were permitted to choose not only which subject they preferred to study but also as between different enrollment conditions (studies divided between working hours and spare time, spare-time studies with 300 kronor in incentive allowance, or spare-time studies

without such an allowance). No charge was made for the courses or the materials used in them. In addition, financial assistance was payable to compensate for the extra costs of travels, meals and childminding incurred by course attendance. In each community twelve study circles were formed, one for each subject and enrollment condition.

Of the 3,962 persons who were contacted through the outreach, 2,074 or 52 percent wished to participate. However, there was great variation from one community to another, which is partly due to how large a proportion of the employees were sought out in any one case. At places where the study organizers could not, for one reason or another, personally contact more than a limited number of employees, it may be assumed that they turned first and foremost to those who were deemed to be more disposed to apply for enrollment. As a result a greater proportion of interested persons was obtained at these places than in communities where the study organizers contacted a higher proportion of the employees, including those who could be deemed to be less interested in participating. Among other factors which affected the recruitment results were the following: differences of outreaching approach adopted by the study organizers and the variation in hours of work, working environments, advance information etc. in the different communities.

The reasons most frequently given by the

non-interested were that spare time was much too valuable to spend on studying, that they had other interests and preferred being together with their families, and that on the whole they kept themselves very busy in their spare time. Some persons were of the opinion that they were too old to study.

Of those who wished to attend the study circles, the largest proportion, 41 percent, accorded first preference to English; 29 percent did so for mathematics, 20 percent for Swedish and only 12 percent for civics. (The total exceeds 100 percent because the respondents could state first preference for more than one subject.) The majority, 64 percent, favoured incentive allowances as the condition of enrollment, whereas 30 percent preferred to study in part on working time. The smallest proportion in favour of the latter enrollment condition was to be found among the women employed at the nursing institutions, who out of regard for their workmates felt they could not take off from work when on duty. A smaller proportion of participants, 9 percent, wished to study without incentive allowances, usually on the grounds that they did not want to feel bound by any obligations. (Here again the total exceeds 100 percent, this because first preference could be accorded to more than one enrollment condition.) To judge from the responses which the participants gave to the inducements offered by the study organizers, it appears that these were of secondary importance. The main thing was to have been sought out in the first place.

Of the 1,098 persons who were entered for the FÖVUX circles, two-thirds completed the course. 21 percent did not appear for the circle start and 15 percent broke off their studies. In other words, the combined proportions of non-attendants and dropouts came to 36 percent. In terms of the enrollment conditions, these "loss ratios" worked out at 42 percent of the participants in the circles without incentive allowances, 31 percent in the circles with such allowances, and 33 percent in the circles with studies divided between working hours and spare

time. Most of the dropouts mentioned various practical reasons, but in many cases uncertainty and other psychological motives seem to have had great importance. It is not possible to relate the rate of dropping out from the FÖVUX courses to the corresponding rate for the regular programmes run by the educational associations, since no such statistics are available at present. Even so, comparisons made by the officials of ABF (the Workers' Educational Association) and TBV (the Salaried Employees' Educational Association) indicate that the dropout rate at the time of starting a circle was about the same as for the regular educational-association programmes, whereas there were somewhat fewer dropouts while a course was in progress. Absences were of about the same extent under the different enrollment conditions. The circles convened for an average 51 hours of study during the first trial year.

83 percent of the participants had not gone beyond elementary school and 64 percent reported they had not pursued any studies after having finished their compulsory schooling. Thus even though most participants were unaccustomed to studying, 76 percent of them planned to continue their studies.

In what is now the second year of the experimental scheme, the outreach technique is focussing at several communities on those who earlier declined participation in FÖVUX, as well as on first-year participants who are now being offered the opportunity to pursue further studies. The recruitment effort also extends to employees of manufacturing industries and the medical services which operate in three or four shifts or otherwise have complicated duty schedules, for whom special measures are being tried out through different offerings and varied study organization. Lastly, added provision is made for the participation of houseworking women and the employees of sheltered workshops. Subjects and enrollment conditions are the same as during the first year.

Plans are being drawn up to launch the third trial year.

The Committee's comments and conclusions

Experimental activities during the first trial year have featured a descriptive pattern with the aim of clarifying problem presentations, developing hypotheses and testing research instruments. As was pointed out in Chapter 2 of this report, the drawing of conclusions for the whole of Sweden on the basis of statistical inference theory would have made it necessary to regard the communities, the work establishments and the participating individuals as a randomly drawn sample. Since no such sample was feasible in view of the basic assumptions given for this project from the outset, the conclusions can be considered statistically valid only for the studied material. Under certain given conditions, however, the outreach and study-circle activities can produce the results which are set out in this report. The Committee has thus gained valuable experiences for the task of reforming adult education as well as for continued pursuit of the present experiments, in which different problems and questions will be further explored. On the basis of the first trial year, the Committee draws the following conclusions.

Many adults with a background of brief and inadequate basic education are apparently deterred from taking part in adult education by uncertainty and fear of inability to cope with the studies. The general run of FÖVUX participants had not studied since leaving the elementary school, but when they were sought out by study organizers who could clear away certain practical difficulties, as well as provide information about and inducements towards adult studies, they made known their intention to begin studying anew. In the Committee's opinion, the recruitment result – 52 percent of those contacted – is remarkably good, especially considering that two-thirds of the participant have not pursued studies since leaving the elementary school. It should also be borne in mind that the FÖVUX courses on offer embraced only

four subjects and that certain participants, owing to the experimental situation, had to study another subject than the one of first choice. If the range of offerings had been broader, it is likely that even more persons would have been interested in participating.

Reaching out therefore makes an effective method of recruiting enrollments in FÖVUX courses from the ranks of lowly educated adults. However, the results achieved by outreach depend upon a host of various factors whose significance in relation to one another has not been fully explained in the experimental scheme. Several such factors will be mentioned here. According to the study organizers, they should have a background similar to that of the persons sought out, as well as understanding of their situation, if they are to succeed in their mission. Obviously, thoroughgoing familiarity with the subject workplace makes an added plus for the study organizers, since that makes it easier for them to judge the right time and place to establish contact. And if the study organizers are themselves employed at the establishment, they are in a position to contribute solutions to the problems which may arise when a study circle starts or while a course is in progress. Moreover, it appears that reaching out is a relatively time-demanding activity. It may be necessary to pay several visits to each prospect before an appropriate conversational opportunity arises. Many of those contacted are hesitant and need time to think things over before they apply for enrollment. At establishments with irregular working hours each department has to be visited several times to permit contacting all the employees. The consequence of these factors during the first trial year was to make the study organizers work under severe time pressure, which precluded their giving everyone as much detailed information as would have been desirable, for instance about the special programme of financial assistance to studies. Another very important point: when engaged in outreach activity, the study organizers should be

enabled to offer the contacted persons favourable terms as regards study periods, financial assistance, travels in connection with the courses, and the like. The fact that course materials are brought along and demonstrated also appears to be conducive to recruitment.

The recruitment results vary between establishments having different hours of work and working environments. Although it might seem obvious that studies pursued partly on working time should be the most favourable of the enrollment conditions existing under the FÖVUX scheme, most of those contacted were nevertheless primarily interested in spare-time studies with incentive allowances. Indeed, this aspect was stressed by the employees of nursing institutions, who felt they could not take time off from work out of consideration for their workmates, who in that case would have been compelled to perform their duties. Further, some employees held key positions of the kind in which it was not thought feasible to replace them in the interests of undisrupted production. Not a few such employees hesitated to apply for enrollment, feeling that their employers would not consent to letting them pursue a part of their studies on working time. At certain establishments only those employees who did not need relief when absent were permitted to attend courses under this condition. It therefore seems important to provide top management with advance information about the outreach activity and to put those who plan this in close touch with departmental supervisors and with the executives who are responsible for personnel planning.

Among the factors of the working environment which the Committee found to bear on the outreaching result, mention may be made of piecework, which means that the persons sought do not take time out to talk about studies, and noise, which makes it impossible to engage in conversation. At a number of such establishments FÖVUX's missionary work was complicated by the

inability of the employees to leave their jobs for even a few moments of discussion with the study organizers. Another problem is posed by the physical layout of certain workplaces, especially in mines, shipyards and heavy industry generally, which makes it extremely difficult for the study organizers to reach some employees during working hours. Yet another formidable problem attaches to the irregular hours of work, often in the form of shift operation, which restrict employee opportunities for taking part in fixed-time activities outside the job. As far as shift workers are concerned, a crucial aspect is to be able to combine studies with working hours. This presented major difficulties during the first year of the FÖVUX scheme. For some participants, actually, it meant they could not be assigned to any circle. Various solutions to these problems will be tried out in the subsequent experiments.

Some of those who applied for enrollment never attended a course. In certain cases the reasons for non-attendance were exclusively practical, but in others a lingering feeling of uncertainty may well have contributed. One-fourth of those who never came to the circle and who had not been contacted by the circle leader reported, upon being asked, that they would probably have come if the leader had contacted them and thereby helped them overcome their lack of self-assurance. Although instructions for this purpose admittedly entered into the training of study circle leaders, not all the leaders took this training, nor were the untrained leaders adequately informed to deal with this task; as a result, great reliance had to be put on the personal interest which the leaders themselves took in the task. Hence it seems necessary to devote attention to efforts which prevail on those who have made known their positive intentions to undertake the actual studies as well.

The question of how many participants break off their studies under the different enrollment conditions has not yet been fully investigated. Interviews held with the

participants and the dropouts could not satisfactorily clarify what the respondents thought of the different enrollment conditions. Some of those who received incentive allowances submitted that these functioned as a stimulus, especially when fatigue had made them contemplate the idea of discontinuing. Some of those who studied in part on working time contended that this enrollment condition was the only way for them to stick with a course to the end. However, the majority of those who completed the courses felt that the enrollment condition did not matter very much for their study interest. Even so, it may be observed that most of the dropouts came from circles which studied in their spare time without incentive allowances. Presumably, the persons assigned to such circles have lacked the spur to follow through provided by the incentive allowance, as well as the protection against fatigue and time shortage which inures to those studies that are pursued in part on working time. In addition, the terms "incentive allowance" and "study assistance" appear to have caused some confusion: some of those who were assigned to circles without incentive allowances were under the impression that they had been debarred from eligibility for financial aid towards covering the extra course-related outlays 53 percent of the dropouts and 41 percent of the participants were unaware that special financial assistance was available to them. Moreover, one must reckon with the psychological effects of first telling the sought-out individuals about the more favourable enrollment conditions and then putting them in circles without these benefits. In the future experiments the effects of the enrollment conditions will be investigated more closely with different methods.

During the first trial year the assignment of participants to the various circles was designed to achieve equally large enrollments for all subjects, with the result that some persons did not get to study the subject in

which they were chiefly interested. However, the dropout rate was no higher for that reason. To judge from interviews with the participants, those who studied the "wrong" subject felt they were getting just as much out of it as the others, but in the coming year they planned to study the originally desired subject.

After the study organizers had finished with their recruitment drive, the circle leaders figured most prominently for the further development of activities. If they got in touch with those participants who had failed to show up for the circle sessions, they could influence them to attend; in other respects too the leaders seemed to play the crucial role for the progress of work in the circles. Attempts have therefore been made to illuminate what character traits a good circle leader ought to have, but interviews with the participants make it clear that they held no firm convictions on this point. Among the traits often singled out as essential are self-possession, patience and fellowship. In this and certain other respects the participants were fairly uncritical in their attitudes during the first trial year, which the Committee thinks can be explained with reference to the fact that they usually lacked the study habit and, besides, were unaccustomed to being offered any benefits or imposing any demands.

No "scholastic achievements" have been studied as such. None the less, three-fourths of the participants went on record as planning to continue their studies in the coming year, and that must be considered a very good result. Summing up, it may be established that the FÖVUX programme, designed for adults of low educational attainment unaccustomed to studying, is perceived by the participants to be so worthwhile that they want to keep up with self-improvement and demand further education after completing their present courses.

Kronologisk förteckning

1. Ämbetsansvaret II, Ju.
2. Svensk möbelindustri, I.
3. Personal för tyg- och intendenturförvaltning, Fö.
4. Säkerhets- och försvarspolitik, Fö.
5. CKR. (Centrala körkortsregistret) K.
6. Reklam I. Beskattning av reklamen, U.
7. Reklam II. Beskrivning och analys, U.
8. Reklam III. Ställningstaganden och förslag, U.
9. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer, U.
10. Godsbefordran till sjöss, Ju.
11. Förenklad löntagarbekattning, Fi.
12. Skadestånd IV, Ju.
13. Kommersiell service i glesbygder, In.
14. Revision av vattenlagen, Del 2, Ju.
15. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning, Ju.
16. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning. (Följd-författningar) Ju.
17. Nomineringsförfarande vid riksdagsval · Riksdagen i pressen, Ju.
18. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget, Ju.
19. Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen, U.

Statens offentliga utredningar 1972

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Ämbetsansvaret II. [1]
Godsbefordran till sjöss. [10]
Skadestånd IV. [12]
Revision av vattenlagen. Del 2. [14]
Grundlagberedningen. 1. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning. [15] 2. Ny regeringsform · Ny riksdagsordning (Följdförfattningar) [16] 3. Nomineringsförfarande vid riksdagsval · Riksdagen i presen. [17] 4. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. [18]

Försvarsdepartementet

Personal för tyg- och intendenturförvaltning. [3]
Säkerhets- och försvarspolitik. [4]

Kommunikationsdepartementet

CKR. (Centrala körkortregistret) [5]

Finansdepartementet

Förenklad löntagarsbeskattning. [11]

Utbildningsdepartementet

Reklamutredningen. 1. Reklam I. Beskattning av reklamen. [6] 2. Reklam II. Beskrivning och analys. [7] 3. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. [8] 4. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. [9]
Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [19]

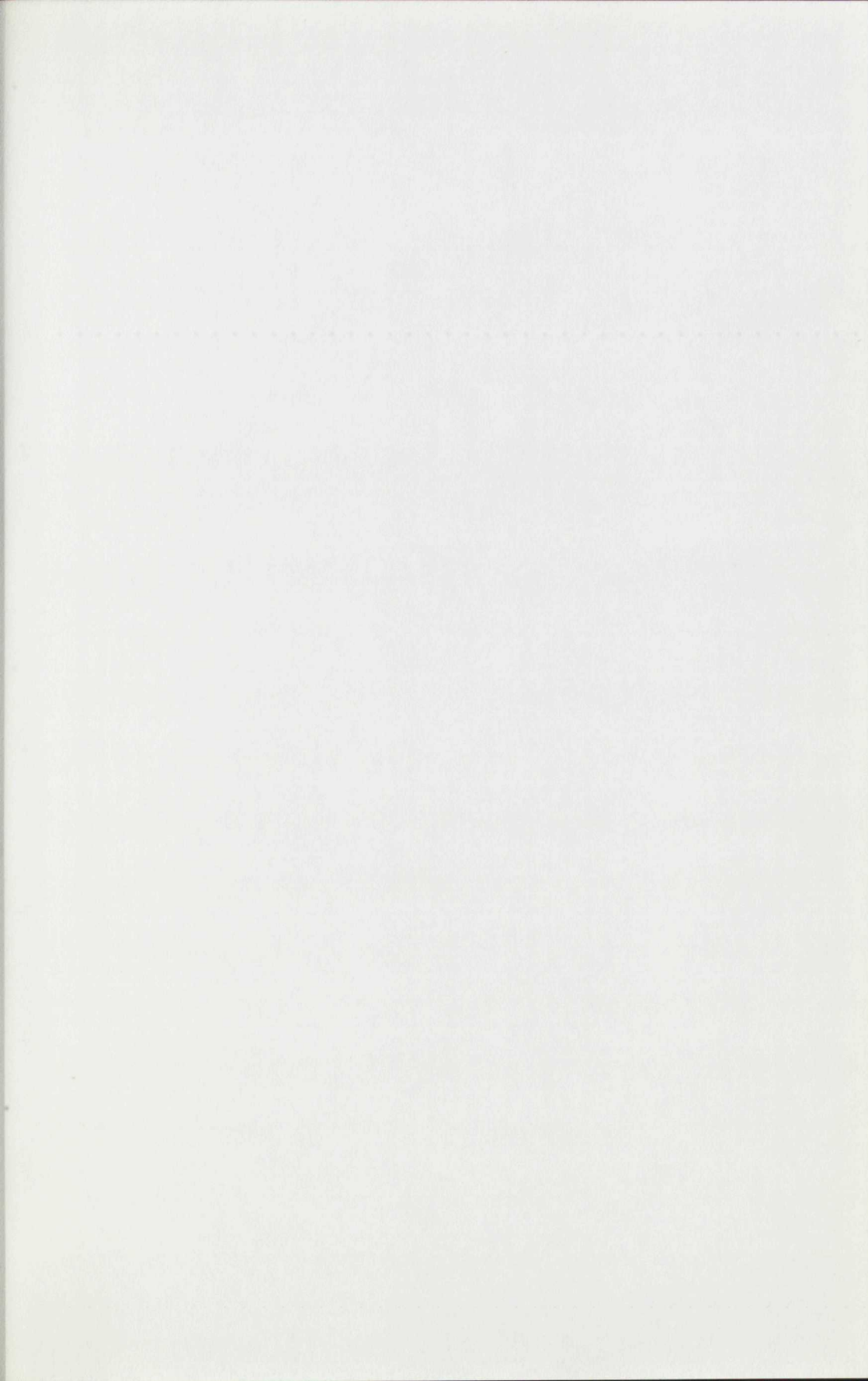
Inrikesdepartementet

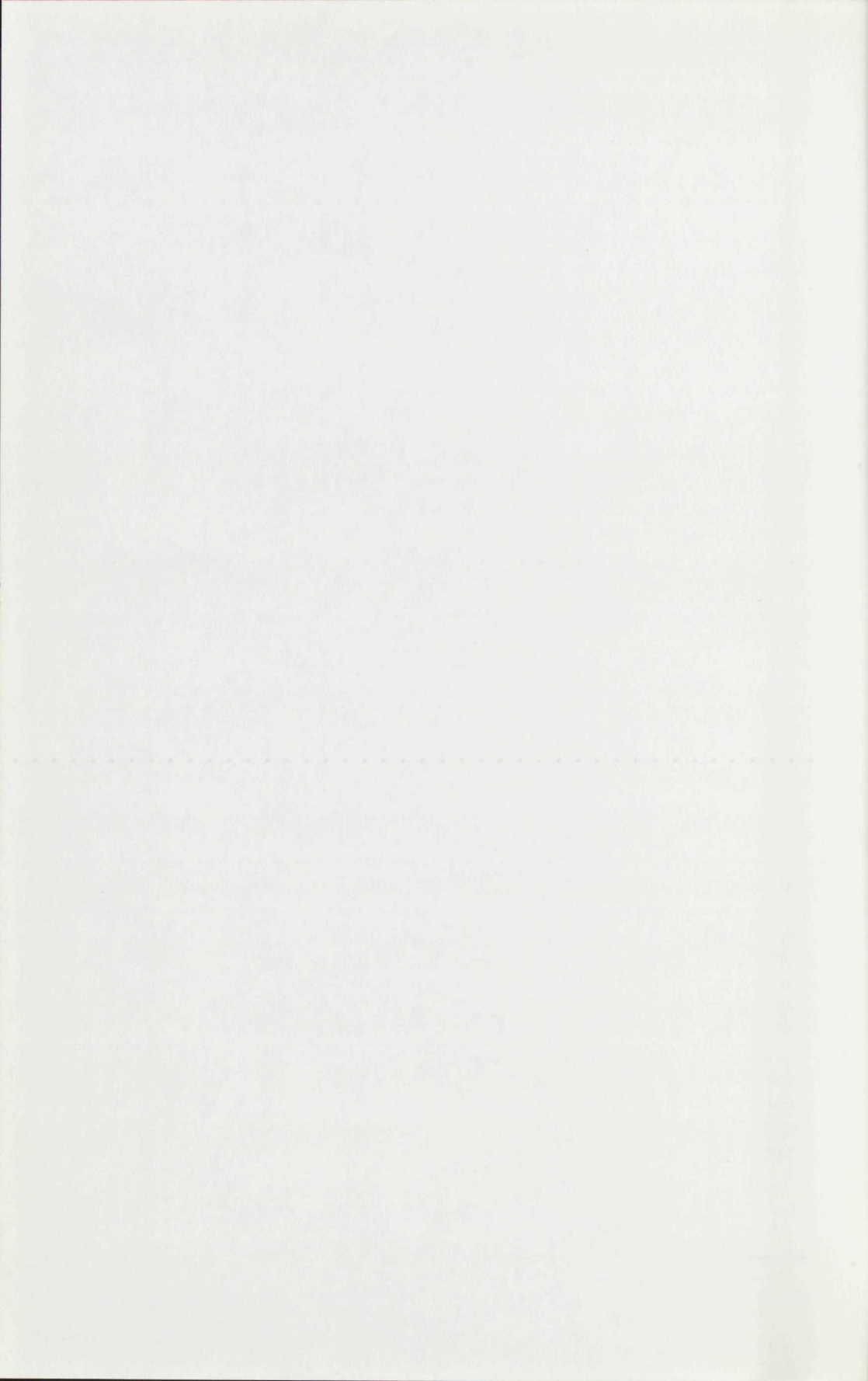
Kommersiell service i glesbygder. [13]

Industridepartementet

Svensk möbelindustri. [2]









Allmänna Förlaget



ISBN 91-38-00220-5